

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR DIPLOMATIJOS PROGRAMA

ARŪNAS KAMBLEVIČIUS
II kurso studentas

FEDERACINIO IRAKO MODELIO ANALIZĖ

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas: dr. V. Urbelis

Vilnius, 2007

Turinys

Įvadas	2
1. Federalizmo teorijos apžvalga	5
1.1. Federacijos samprata.....	5
1.2. Federacijų kūrimosi priežastys ir praktika.....	9
1.3. Federacijų konstitucijos.....	13
1.4. Federacijų stabilumo tyrimo teorinis modelis.....	17
2. Galimos Irako federacijos kontūrai	21
2.1. Savarankiškos Irako valstybės atsiradimas.....	21
2.2. Federalinių vienetų kūrimasis.....	24
2.2.1. Kurdų federacinis regionas (Irako Kurdistanas).....	25
2.2.2. Šiitų federacinis regionas.....	28
2.2.3. Sunitų federacinis regionas.....	33
3. Irako federacijos stabilumo tyrimas	35
3.1. Galių paskirstymas federacijos viduje.....	37
3.1.1. Federacinių vienetų apibrėžimas (išvardinimas).....	38
3.1.2. Galių paskirstymas.....	39
3.1.3. Konfliktų sprendimo mechanizmas.....	40
3.2. Abipusė simpatija gyventojų tarpe.....	42
3.2.1. Religija.....	42
3.2.2. Kalba.....	46
3.2.3. Vienijanti politinė institucija.....	47
3.3. Federacinių regionų santykinė galia.....	49
3.4. Federacinių regionų išteklių santykinis vienodumas.....	53
3.5. Materialinės gerovės (finansinių išteklių) paskirstymas šalyje.....	54
Išvados	57
1 priedas.....	59
2 priedas.....	60
3 priedas.....	61
4 priedas.....	62
5 priedas.....	63
6 priedas.....	64
7 priedas.....	65
8 priedas.....	66
9 priedas.....	68
10 priedas.....	71
11 priedas.....	74
12 priedas.....	75
Literatūros sąrašas	76
Summary	79

Ivadas

Irako klausimas yra plačiai nagrinėjamas nuo pat Pirmojo Persijos įlankos karo pradžios. Po 2001 metų rugsėjo 11 d. teroristinių išpuolių JAV paskelbus karą prieš tarptautinį terorizmą, Irako klausimas vėl tapo vienu iš svarbiausių diskusijų objektu tarptautinės bendruomenės diskurse. Pažymėtinas JAV prezidento G. W. Bush'o 2002 m. sausio 29 d. skaitytas "Kasmetinis JAV prezidento pranešimas" (angl. State of the Union Address), kuriame ši šalis priskirta „blogio ašiai“, ir tarptautiniu lygmeniu raginama nuversti jai vadovaujantį S. Husein'o režimą.

Tyrimo aktualumą iliustruoja vis dar neišspręsta Irako ateities dilema. 2003 m. kovo 20 d. JAV vadovaujama koalicija įsiveržė į Iraką bei nuvertė šiai šaliai vadovavusį autoritarinį režimą. Tačiau nuversdama S. Husein'o režimą, koalicija sugriovė ir Irako valstybę palaikiusią struktūrą. Akivaizdu, kad karinės kampanijos iniciatoriai neįvertino visų galimų karo pasekmių ir po šio karo šalyje įsivyravo chaosas. Irako valstybė atsidūrė ties dezintegracijos slenksčiu, todėl kuo skubesnis stabilios Irako valstybės sukūrimas yra svarbus jos kaimynėms, JAV bei plačiajai tarptautinei bendruomenei. Svarbu pažymėti, jog nuo to ar pavyks sukurti stabilią Irako valstybę, priklausys JAV sugebėjimai daryti įtaką Vidurio Rytų regionui ateityje. Apibendrintai galima teigti, jog Irako klausimo sėkmingas sprendimas gali įtakoti ir tolimesnių transatlantinių ryšių vystymąsi.

2005 m. spalio 15 d. visuotinio referendumo metu buvo patvirtinta naujoji Irako konstitucija. Viename iš pirmųjų šios konstitucijos straipsnių teigiama, kad Irakas bus *federacinė* valstybė. Konstitucijos rengėjų teigimu ši nuostata į konstituciją buvo įtraukta siekiant neleisti šaliai subyrėti į atskiras dalis. Federacinės valstybės struktūros kūrimas, kuris prasidėjo priėmus naująją Irako konstituciją, tęsiasi iki šių dienų ir dar gali užtrukti ne vienerius metus. Todėl vienas iš šio magistro darbo klausimų yra atsakyti, kokios priežastys lemia, jog federacijos modelis netaps stabilizuojančiu mechanizmu Irako valstybėje?

Darbo tikslas. Šio magistro darbo tikslas yra išanalizuoti federacinio Irako modelio stabilumo perspektyvas.

Tyrimo objektas. Šio magistro darbo tyrimo objektas yra federacinės Irako valstybės stabilumą įtakojančių veiksnių analizė.

Hipotezė. *Atskirų Irako regionų socialinių, politinių, kultūrinių, ekonominių bei karinių veiksnių bendrumo trūkumas lemia tai, kad federacinė Irako valstybė nebus stabili.*

Darbo uždaviniai. Siekiant magistro darbo tikslo, formuluojami tris pagrindiniai tyrimo uždaviniai:

- Nustatyti teorinius veiksnius, kurie lemia federacinių valstybių stabilumą;
- Įvertinus Irako dabartinį politinį diskursą šalies viduje, nustatyti galimus federacinės Irako valstybės kontūrus;
- Remiantis teorinėje dalyje nustatytais federacinių valstybių stabilumą lemiančiais veiksniais, įvertinti federacinės Irako valstybės stabilumo perspektyvas.

Tyrimo metodas. Šiame darbe empirinis tyrimas atliekamas „konkuruojančių hipotezių“ metodu (angl. Competing Hypothesis). Šio metodo esmė yra pasirinktų veiksnių analizė bei jų priskyrimas vienai iš konkuruojančių hipotezių. Galutinė išvada dėl hipotezės patvirtinimo arba atmetimo daroma pagal tai, kuri iš dviejų konkuruojančių hipotezių surenka daugiau ją remiančių veiksnių.

Literatūros apžvalga. Federalizmo tema rašė ne mažai žinomų autorių. Šiuolaikinės federalizmo minties pradininku yra laikomas Johannes Althusius (1557-1630), kuris savo kūrinyje *Politica Methodice Digesta* kalbėdamas apie vieno miesto autonomiją, iškelia federalizmo idėją. Vėliau šią idėją vystė tokie autoriai kaip David Hume, Jean-Jacques Rousseau, Immanuel Kant ir kt. Mano tyrimui ypatingai svarbios yra britų mastytojo John Stuart Mill idėjos. Šis autorius savo 1861 m. veikalė „Atstovaujamoji valdžia“ (*Representative Government*) pateikia federacinių valstybių stabilumą užtikrinančių veiksnių sąrašą. S. Mill, kalbėdamas apie federacijos gyvybingumą akcentuoja jos vidinės sąrangos aspektus. Galima pastebėti, kad jo požiūris skiriasi nuo šiuolaikinių autorių, kurie pirmiausiai akcentuoja institucinės sąrangos klausimus.

Darbo struktūra. Ši magistrinį darbą sudaro trys pagrindinės dalys. *Pirmojoje*, teorinėje, darbo dalyje bus apžvelgta teorinė federalizmo samprata, federacijų kūrimosi priežastys ir praktikos pavyzdžiai, federacijų konstitucijos. Taip pat teorinėje dalyje bus nustatyti pagrindiniai veiksniai, kurie lemia federacinių valstybių stabilumą. Šie veiksniai bus naudojami tyrimo empirinėje dalyje.

Antrojoje, t. y. empirinėje darbo dalyje bus prognozuojama, kokie federaciniai vienetai gali sudaryti Irako federaciją. Šioje dalyje taip pat bus analizuojami šiuo metu Irake vykstantys procesai, įvairių etninių grupių bei jas atstovaujančių politinių organizacijų tikslai bei veiksmai, kurie įtakoja arba gali įtakoti federacinių vienetų kūrimąsi. Remiantis šia analize, bus brėžiami federacinio Irako kontūrai.

Trečiojoje magistrinio darbo dalyje bus analizuojamos federacinio Irako modelio stabilumo perspektyvos. Šios dalies analizės pagrindu bus teorinėje dalyje nustatyti veiksniai, lemiantys federacinių valstybių stabilumą.

1. Federalizmo teorijos apžvalga.

1.1. Federacijos samprata.

Literatūroje yra išskiriami trys valstybių sąrangos būdai: unitarinė valstybė, federacinė valstybė bei konfederacinė valstybė. Šiam darbui svarbiausias yra federacinės valstybės tipas, todėl didžiausias dėmesys ir bus skiriamas jo analizei. Tuo tarpu apie unitarinę bei konfederacinę valstybę bus kalbama tik tiek, kiek to reikės norint parodyti esminius federacinės valstybės skirtumus.

Politologai vis dar nesugeba sutarti kaip reikėtų vienareikšmiškai apibrėžti federalizmo sąvoką. Kiekvienas mokslininkas akcentuoja vis kitokius federalizmo bruožus. Todėl pateikiama didžiulė įvairovė reikalavimų federacinei valstybei, kad ji galėtų gyvuoti. Šioje darbo dalyje aš apibendrinsiu kelių autorių teiginius ir išskirsiu kelis pagrindinius reikalavimus federacinei valstybei. Kitaip tariant, apibrėžiu teorinį federacijos modelį.

Šis modelis bus daugiau idealios federacinės valstybės profilis ir vargu, ar turės realių analogų šiuolaikinių valstybių tarpe. Visos dabartiniu metu egzistuojančios federacijos skiriasi viena nuo kitos. Tad ir mano apibrėžtas modelis bus daugiau siekiamybė nei būtinybė. Todėl galima teigti, kad nedidelis nukrypimas (paklaida) nuo šio modelio nereikš, kad besikurianti federacija neturi galimybių sėkmingai gyvuoti. Vėliau remdamasis šiuo apibrėžtu modeliu, aš analizuosiu besikuriančią Irako federaciją ir stengsiuosi nustatyti, kiek ši valstybė atitinka teorinį federacijos modelį bei kokios yra jos gyvavimo perspektyvos.

Žodis *federatio* lotynu kalboje reiškia sąjunga, junginys. Tarptautinių žodžių žodynas žodžio *federacija* reikšmę aiškina taip: valstybės santvarkos forma: kelios valstybės ar žemesnio lygio nacionaliniai ar istoriškai susiklostę teritoriniai junginiai yra susivieniję į vieną valstybę; valstybės įeinančios į federaciją, dalį savo suverenių teisių perleidžia federacinei valdžiai¹. Šis apibrėžimas, mano nuomone, nėra labai tikslus.

Bene pagrindinis šio apibrėžimo minusas yra tai, kad jis tarytum suponuoja, jog federacijos susikuria tik tada, kai kelios atskiros valstybės susijungia į vieną politinį vienetą. Tuo tarpu pasaulinė praktika rodo, kad federacijos susikuria nebūtinai tik tokiu atveju. Kartais federacinė valstybė susiformuoja, kai unitarinė valstybė yra padalinama į atskirus federacinius vienetus. Tokios federacijos pavyzdžiu galėtų būti Ispanijos

¹ Valerija Vaitkevičiūtė, *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Žodynas, 1999.

Karalystė². Tad siekiant apsibrėžti, kas tai yra federacija, turėtumėme šiek tiek atsitraukti nuo jos sudedamųjų dalių ir nustatyti, kuo gi skiriasi federacinėmis vadinamos valstybės nuo unitarinių.

Skirtingų šalies administracinių vienetų (regionų, provincijų ir pan.) buvimas, tikrai negali būti išskirtiniu federacijos bruožu. Pažvelgę į unitarinių valstybių administracinius žemėlapius, pamatysime, jog ir šios valstybės yra suskirstytos į skirtingus administracinius vienetus. Didelė dalis autorių teigia, kad pagrindinis kriterijus, atskiriantis šias dvi valstybių formas, yra valdžios vertikalės formavimas. Šiuo atveju yra svarbu tai, kaip yra valdomas kiekvienas atskiras individas.

Unitarinės valstybės atveju, valdžios vertikalė eina nuo aukščiausių valdymo organų iki individo tiesiogiai. Visi valstybės valdymo klausimai yra sprendžiami tik šioje vertikalėje esančių institucijų. Šių institucijų galios ir kompetencija apima visą šalį. Tuo tarpu, federacinėje valstybėje valdžia yra paskirstyta tarp centrinės vyriausybės ir regionų. Taigi tiek centrinė, tiek ir regioninė valdžia savo kompetencijos ribose gali savarankiškai veikti piliečių atžvilgiu. Tokiu būdu yra sukuriama bendro (angl. *shared*) suvereniteto sistema.³

Konfederacijų atveju, centrinė valstybės valdžia turi daug mažiau galių nei federacijoje. Konfederacinėje valstybėje: 1) regionai gali laisvai išstoti iš sąjungos; 2) centras gali naudotis tik tomis galiomis, kurias jam suteikia regionai; 3) regionai gali vetuoti centro priimtus sprendimus; 4) centrinės valdžios sprendimai įpareigoja tik regionus, o ne tiesiogiai piliečius; 5) centrinė valdžia turi mažai fiskalinės ar rinkiminės laisvės; 6.) regionai neperleidžia valdžios centrui visam laikui.⁴ Išvardinti bruožai gerokai apunkina konfederacinių valstybių gyvavimą, todėl yra tik labai mažas kiekis istoriškai sėkmingų konfederacijų. Tokia galima laikyti Šveicariją (iki 1848 m.), tačiau net ir jos patirtis rodo, kad konfederacijos dažniausiai evoliucionuoja iki federacijų ar unitarinių valstybių.

Taigi naudojantis skirtumais su unitarinėmis bei konfederacinėmis šalimis, tiksliausiai federacinę valstybę galima būtų apibrėžti taip: „tai valstybė, kurioje valdžia konstitucijos pagalba yra padalinta tarp centrinės valdžios ir regionų ar provincijų.

² Nors Ispanija gali būti laikoma viena ilgiausiai gyvuojančių unitarinių valstybių pasaulyje, tačiau toks vertinimas nebūtų teisingas. Kaip pabrėžia D. Brighty, emociniame lygmenyje Ispanija niekuomet nebuvo unitarinė valstybė. O jos kelias link federalizmo po 1978 m. konstitucijos priėmimo buvo tik šio fakto įtvirtinimas. Plačiau žr. David Brighty, „State and region: the Spanish experience“. London, 1999. <http://www.chathamhouse.org.uk/pdf/briefing_papers/state_and_region.pdf>.

³ Dwight Herperger, „Distribution of Powers and Functions in Federal Systems“. Institute of Intergovernmental Relations Queen's University, Kanada, 1991.

⁴ Stepan, Alfred, "Federalism and Democracy: Beyond the U.S. Model." Journal of Democracy 10, 1999, 19-34, cituota iš Stanford Encyclopedia of Philosophy, "Federalism", 2005. <<http://plato.stanford.edu/entries/federalism> > [Žiūrėta 2007 03 14]

Kiekvienas valdžios lygmuo turi savo galias ir įsipareigojimus teikti paslaugas bei užtikrinti biudžeto pajamų gavimą. Federacinėje valstybėje centrinė valdžia turi tik dalinę valstybės piliečių kontrolę⁵.

Taip pat autoriai išskiria tris pagrindinius principus kurie valstybėje turi būti derinami tam, kad galėtumėme teigti, jog tai yra federacinė valstybė. Šie trys principai tai: autonomija (angl. *autonomy*), superpozicija (angl. *superposition*) bei bendrininkavimas (angl. *participation*)⁶.

Autonomijos principas reiškia, jog valstybę sudarantys vienetai turi pakankamai daug savarankiškumo. Jie yra autonomiškai daugelyje sričių: turi savo atskiras institucijas ir organus, savo įstatymus ir taisykles, konstituciją, įstatymų leidžiamąją bei vykdomąją valdžias, savo teismus. Šie vienetai dar turi tam tikrą finansinį savarankiškumą, leidžiantį jiems rinkti mokesčius ir spręsti kaip juos panaudoti. Jie, kaip ir suverenios valstybės, turi savo teisinę tvarką (angl. *legal order*). Tad šie valstybę sudarantys vienetai yra kaip nepriklausoma valstybė, tačiau patys nėra pilnai suverenūs. Jų suverenitetą riboja antrasis principas – superpozicija.

Superpozicijos principas reiškia, kad valstybės vienetų galios ir tai, kaip šios galios yra naudojamos, yra subordinuotos aukštesnei įstatyminei tvarkai, t.y. federacijos sukurtai tvarkai. Federacijos įstatymai ir sprendimai turi būti privalomi ir valstybę sudarantiems vienetais. Bet kurią federacinę valstybę ištiktų krizė, jei ją sudarantys vienetai galėtų laisvai pasirinkti, ar jiems vadovautis federaciniais įstatymais, arba jei šių vienetų viduje priimami įstatymai būtų viršesni už federacinius įstatymus.

Siekiant sureguliuoti galimus konfliktus tarp centrinės valdžios bei gan didelį savarankiškumą turinčių federacinių vienetų, valstybėje būtina turėti konstitucinį arbitrą⁷. Konflikto atveju šis organas, vadovaudamasis federacine konstitucija, privalo nustatyti konfliktuojančių pusių kompetencijos ribas. Konstitucinio arbitro vaidmuo yra svarbus ir tuo, kad jis neleidžia nė vienai iš pusių uzurpuoti priešingos pusės galių ar veikimo sferų. Tokiu būdu, šis organas yra stabilumo federacijoje garantas. Konstitucinio arbitro vaidmenį dažniausiai atlieka Aukščiausiasis teismas (Supreme Court (JAV)) ar Konstitucinis teismas (Vokietija).

⁵ Elmer, the Social Science Resource Center, "Federalism". <

<http://www.socialsciencedictionary.org/index.php?title=Federalism> > [Žiūrėta 2007 03 18]

⁶ Andreas Auer, "The constitutional scheme of federalism". *Journal of European Public Policy*, 12:3, 2005, 419–431.

⁷ Įdomu, kad būtent šis argumentas yra itin mėgstamas autorių, kurie siekia parodyti, kad Europos Sąjunga evoliuciuoja link federacinio modelio. Jų nuomone, Europos Teisingumo Teismas turi daugelį federacijos konstitucinio arbitro bruožų. Plačiau žr. Alberta M. Sbragia, "The European Community: a Balancing Act". Kn. Nugent, N. ed., *The European Union. Volume I: Perspectives and Theoretical Interpretations*, Dartmouth, 1997, 29-44.

Trečiasis, bendrininkavimo, principas reiškia, kad centrinio vieneto įstatyminė tvarka ir sudedančiųjų vienetų įstatyminė tvarka negali būti visiškai skirtingos viena nuo kitos. Iš tiesų jos privalo būti pakankamai artimos ir taip persipynusios, jog sudarytų vieną bendrą įstatyminę tvarką. Šių dviejų teisinių sistemų bendrininkavimas yra vienas iš svarbiausių federalizmo bruožų.⁸

Andreas Auer pažymi, kad bendrininkavimas būtinai turi būti abipusis – tiek iš apačios į viršų, tiek ir iš viršaus į apačią. Iš vienos pusės, federaciniai vienetai turi galimybę ar net prievolę dalyvauti kuriant ir įgyvendinant federacinius įstatymus ar bendrą politiką. Daugelyje federacinių valstybių yra žemesnieji parlamento rūmai, kuriuose kiekvienas federacinis vienetas yra vienodai atstovaujamas. Tad regionai dalyvauja federacijos reikaluose per žemesnius parlamento rūmus, naudodamiesi teise inicijuoti įstatymų leidybą, konsultacijų teise prieš įsigaliojant įstatymams, liečiantiems visą federaciją, ar prieš sudarant tarptautinę sutartį bei pareiga įgyvendinti federacinius įstatymus bei taisykles. Šių bendrininkavimo būdų pagalba valstybę sudarančios dalys yra tiesiogiai įtraukiamos į federacinės valstybės politikos formavimo ir jos įgyvendinimo procesą⁹.

Kita vertus, ir pati federacinė valstybė privalo tam tikru būdu prisidėti prie ją sudarančių vienetų priimtų įstatymų ir taisyklių įgyvendinimo. Pirmiausiai valstybė privalo paisyti regionų autonomiškumo principų. Antra, valstybė privalo ne tik pripažinti atskirų federacinių vienetų egzistavimą bei autonomiją, bet ir garantuoti tiek tarptautiniame, tiek ir vidaus lygyje, jog pripažįsta vienetų teisę leisti savo įstatymus bei kurti savo vidaus taisykles. Trečia, federacinis centras turi dalyvauti valstybę sudarančių vienetų įstatymų formulavime bei įgyvendinime.

Tad federacinė valstybė – tai savivaldos (autonomija), ribotos valdžios (superpozicija) bei bendros valdžios (bendrininkavimas) derinys. Abu valdžios lygiai yra tarpiai susiję ir priklauso vienas nuo kito. Tačiau vien tokios priklausomybės nepakanka tam, kad būtų užtikrintas efektyvus federacinės valstybės funkcionavimas bei jos ilgaamžiškumas. Siekiant identifikuoti, kokie dar faktoriai lemia sėkmingą federacinių valstybių funkcionavimą, yra tikslinga panagrinėti, kokios yra tokių darinių kūrimosi priežastys.

⁸ Auer, 420.

⁹ Ten pat.

1.2. Federacijų kūrimosi priežastys ir praktika.

Federacines valstybes nagrinėjančioje literatūroje yra išskiriamos dvi pagrindinės grupės priežasčių, dėl kurių susikuria federacinės valstybės¹⁰. Pirmoji grupė gali būti apibendrintai vadinama išorinėmis priežastimis. Nepriklausomos valstybės gali jungtis į sąjungą, perduodamos dalį savo suverenių galių centriniai valdžiai, taip siekdamos gauti tai, ko nepasiektų būdamos atskirai. Autoriai pateikia pakankamai ilgą sąrašą išorinių priežasčių, dėl kurių valstybės gali jungtis į federacijas:

- Federacijos susikūrimas gali skatinti taiką, užkirsdamas kelią karui ar panaikindamas karo baimę keliais būdais: 1) susijungusios į federaciją valstybės tampa pakankamai galingos, kad galėtų atgrasinti išorinį priešą; 2) susijungdamos į bendrą valstybę, jos panaikina tarpusavio agresijos galimybę.

- Federacijos skatina ekonominę pažangą, panaikindamos tarpusavio prekybinius barjerus, įgyvendindamos masto ekonomikos principus, sudarydamos ir išlaikydamos vidines tarpregionines prekybos sutartis ar tapdamos pakankamai dideliu tarptautiniu veikėju, galinčiu įtakoti tarptautinės prekybos režimus.

- Federaciniai susitarimai gali apsaugoti individą nuo politinės valdžios savivalės. Šie susitarimai apriboja regiono suverenitetą ir dalį galių perduoda centrinei valdžiai. Suteikdami teisę federaciniam centrui įsikišti į regioninio vieneto reikalus, federaciniai susitarimai gali apsaugoti etnines mažumas bei žmogaus teises.

- Federacijos gali padėti sprendžiant tokias problemas kur būtinas patikimas įsipareigojimas, koordinacija, „pasklidimo“ efekto (angl. *spill-over*) kontrolė ar kai suverenioms valstybėms reikia išorinių jėgų pagalbos ir sunku užtikrinti tokią pagalbą neperduodant dalies įgaliojimų bendram organui. Kadangi bendradarbiavimas vienoje srityse gali didinti koordinacijos poreikį kitose srityse, federacijose dažnai vyksta lėta centralizacija.

- Federaciniai susitarimai gali padidinti ankščiau buvusių suverenių valstybių politinę įtaką, palengvindami tarpusavio koordinaciją arba (ypatingai mažų valstybių atveju) suteikdami šiems vienetais įtakos ar net veto teisę vykdomai politikai ir taip padarydami juos politikos subjektais, o ne objektais.

- Federalizmas gali skatinti bendradarbiavimą, teisingumą ar kitas vertybes federacinių vienetų tarpe ir šių vienetų sudėtinių dalių. Federacinių susitarimų dėka bus

¹⁰ Stepan, Alfred, "Federalism and Democracy: Beyond the U.S. Model." Journal of Democracy 10, 1999, 19-34, cituota iš Stanford Encyclopedia of Philosophy, "Federalism", 2005. <
<http://plato.stanford.edu/entries/federalism> > [Žiūrėta 2007 03 14]

leidžiami 1) įstatymai, 2) vykdoma priežiūra, 3) užtikrinami ar finansuojami susitarimai, 4) bus laikomasi žmogaus teisių bei nesikišimo į privataus asmens gyvenimą principo.

Tokios „susijungiančios“ (angl. *coming together*) federacijos įprastai sudaromos taip, kad centro galios būtų apribotos ir kad dauguma neturėtų galimybės visiškai nustelbti regioninių vienetų¹¹. Tokių federacijų pavyzdžiai yra JAV, Šveicarija bei Australija.

Antroji federacijų susikūrimą lemiančių veiksnių grupė yra vidinės priežastys. Šiuo atveju unitarinės valstybės struktūra yra keičiama į federacinę, siekiant išlaikyti valstybės vientisumą, t.y. federaciniu susitarimu yra stengiamasi stabdyti šalį skaldančias išcentrines jėgas. Dažnai tokių „besilaikančių kartu“ (angl. *holding together*) federacijų atveju, atskiriems regioniniams vienetams yra suteikiamas išskirtinis suverenitetas tokiose srityse kaip kalba ar kultūrinės teisės, tačiau yra išlaikoma plati centrinės valdžios veikimo sfera¹².

Literatūroje pateikiamas priežasčių, lemiančių unitarinės valstybės vartimą federacine, yra pakankamai išsamus:

- Federaciniai susitarimai gali apsaugoti nuo centrinės valdžios savivalės. Konstitucinio susitarimo dėka, provincijoms suteiktos galios apsaugo individą nuo centro bei suteikia galimybę daryti įtaką centralizuotai priimamiems sprendimams. Tad federaciniai vienetai gali kontroliuoti centrinės valdžios veiksmus ir neleisti jai veikti prieš mažumos valią.

- Federaciniai susitarimai pagerina piliečių galimybes dalyvauti viešųjų sprendimų priėmimo procese.

- Federacija gali skatinti ekonomikos vystymąsi šalies viduje.

- Federaciniai susitarimai gali skatinti individų teritorinį mobilumą bei grupavimąsi pagal vienodus poreikius. Tokiu būdu tarp federacinių vienetų yra skatinama konkurencija dėl gambiausių individų. Todėl federacinių vienetų valdžia yra motyvuojama sudaryti geresnes ekonomines bei socialines sąlygas. Tokia tarpusavio konkurencija yra naudinga visiems valstybėms gyventojams.

Vienas akivaizdžiausių „besilaikančios kartu“ federacijos pavyzdžių yra Ispanija. Ši šalis iki XX a. vidurio buvo unitarinė valstybė. Aštuntajame XX a. dešimtmetyje nuvertus generolo Franko diktatūrą, Ispanijoje sustiprėjo etnoteritoriniai (angl. *ethnoterritorial*) politiniai judėjimai, kurie iš esmės grasino suskaidyti Ispanijos valstybę į daugelį smulkių

¹¹ Ten pat.

¹² Ten pat.

dalių¹³. Tad 1978 m. buvo priimta konstitucija, kuri leido regionams įgauti tam tikrą autonomiją bei išsaugojo Ispanijos Karalystės teritorijos vientisumą.

Ispanijos pavyzdys akivaizdžiai rodo, kad siekiant sukurti tvirtą federacinę sistemą, būtina kruopščiai paskirstyti centrinės valdžios ir federacinių vienetų atsakomybės sferas ir galias. Dauguma atvejų, galių paskirstymas yra apibrėžiamas federacinės valstybės konstitucijoje.

Kaip ir pačios federacijos, taip ir jų konstitucijos tarpusavyje gana reikšmingai skiriasi. Siekiant jas klasifikuoti, galima kalbėti apie tris pagrindines federalinių konstitucijų grupes:

1) konstitucijose yra nurodomos tik centrinės valdžios atsakomybės sferos, o neišvardintos veiklos sferos automatiškai atitenka regionams,

2) konstitucijose yra pateikiami trys atskiri funkcijų sąrašai: a) centrinės valdžios, b) regionų, c) bendros atsakomybės sritys. Visos šiuose sąrašuose neišvardintos (angl. *residual*) funkcijos atitenka federaciniams vienetams.

3) nurodomi du funkcijų sąrašai- centrinės valdžios bei bendrų funkcijų sąrašas. O visos neišvardintos funkcijos paliekamos federaciniams vienetams.¹⁴

Bendras federacinių konstitucijų formavimo principas, pagal kurį yra paskirstomos atsakomybės ribos bei įstatymų leidimo teisė, yra tas, kad bendro intereso klausimai, t.y. rūpintys federacinei valstybei kaip vienetui, yra priskiriami federacinei vyriausybei. Veiklos sritys, tiesiogiai liečiančios regioninius ar lokalinius vienetus, turi būti perduoti federacinių vienetų žinion¹⁵.

Pagal šią schemą, tokios sritys, kaip šalies gynyba, užsienio politika, valiuta bei tarptautinė ir vidaus prekyba, yra kontroliuojamos centrinės vyriausybės. Tuo tarpu sferos, reikalaujančios daugiau vietinės koordinacijos, tokios kaip sveikatos priežiūra, švietimas, socialinė apsauga bei vietos savivalda, patenka į federalinių vienetų jurisdikciją. Tais atvejais kai klausimai yra svarbūs tiek centrinei valdžiai, tiek ir regioninei valdžiai, yra numatoma bendros (angl. *concurrent*) jurisdikcijos galimybė.

Daugelis federacijų funkcionavimą nagrinėjusių autorių teigia, kad ypatingai svarbu tinkamai išskirti centrinės valdžios bei regionų galias *finansų bei fiskalinių ryšių srityje*. Siekiant, kad kiekvienas valdžios lygmuo savo kompetencijos ribose galėtų tinkamai ir efektyviai suteikti paslaugas ir užtikrintų įvairių programų vykdymą, jam turi būti

¹³ Luis Moreno, „Ethnoterritorial Concurrence and Imperfect Federalism in Spain”. Instituto de Estudios Sociales Avanzados (CSIC), Working Paper 93-10 < <http://www.iesam.csic.es/doctrabl/dt-9310.pdf> > [Žiūrėta 2007 04 15].

¹⁴ Dwight Herperger, „Distribution of Powers and Functions in Federal Systems“. Institute of Intergovernmental Relations Queen's University, Kanada, 1991.

¹⁵ Ten pat.

prieinami pakankami finansiniai ištekliai. Todėl finansinių galių paskirstymas federacinėje sistemoje turi būti atliktas taip, kad ne tik atitiktų fiskalines galias ar jurisdikcines galimybes, bet taip pat užtikrintų efektyvią funkcionuojančios ekonomikos kontrolę¹⁶.

Dažnai federacinėse valstybėse yra sudaromos atskiros sutartys, kuriuose yra smulkiai aptariamos centrinės valdžios ir federacinių vienetų finansinės veiklos sferos. D. Herperger išskiria tris pagrindines tokių susitarimų dimensijas¹⁷:

1) *federacijų mokesčių rinkimas* (angl. *powers over taxation*) yra išimtinė federalinio centro jurisdikcija. Šios atsakomybės priskyrimas federaciniam centrai yra būtinas siekiant sukurti visą federaciją apimančią bendrą rinką.¹⁸ Taip pat pažymima, kad praktiškai visose federacijose didžioji dalis pagrindinių biudžeto pajamų šaltinių yra kontroliuojama federalinių centrų.

2) *vidinių šalies* (angl. *intergovernmental finance*) finansų srityje dauguma federacijų susiduria su dviem pagrindinėmis problemomis¹⁹:

a) *vertikalus fiskalinis disbalansas*. Jis susijęs su pajamų šaltinių pasidalinimu tarp federalinio centro ir regionų. Kaip buvo minėta, daugumoje federacijų pagrindinius biudžeto pajamų šaltinius kontroliuoja centrinė valdžia. Tačiau tiek federalinis centras, tiek ir regionų vyriausybės turi pakankamai daug įsipareigojimų, reikalaujančių finansinių išteklių. Kadangi federalinė valdžia renka daugelį mokesčių šalies lygiu, tai yra būtina užtikrinti pakankamą finansinių srautų (materialinės gerovės) tekėjimą iš centro į regionus.

b) *horizontalusis disbalansas*. Ši problema susijusi su skirtingomis federaciją sudarančių vienetų galimybėmis gauti pajamas. Siekiant išvengti disproporcijos tarp federacinių vienetų, stengiamasi išlyginti šių vienetų galimybes suteikti vienodo lygio viešąsias paslaugas. Todėl dažnai yra taikomi įvairūs finansinių srautų perskirstymo mechanizmai. Akivaizdu, kad horizontaliųjų finansų srautų perskirstymas yra labai svarbus veiksnys siekiant užtikrinti harmoningą federacinės valstybės raidą. Tačiau horizontaliųjų finansų srautų perskirstymas nėra baigtinis procesas. Valstybei vystantis keičiasi ir jos regionų galimybės gauti pajamas. Tad horizontaliųjų finansų srautų perskirstymo mechanizmas turi būti nuolat peržiūrimas bei koreguojamas. Tokiu būdu yra neįmanomas permanentinis susitarimas šiuo klausimu. Nežiūrint to, kelių federacinių valstybių konstitucijose yra numatyti bendri horizontaliųjų finansų srautų perskirstymo

¹⁶ Ten pat.

¹⁷ Ten pat.

¹⁸ Ten pat.

¹⁹ Verta pastebėti, kad šios problemos yra pakankamai aktualios ir bet kurioje unitarinėje valstybėje. Tačiau federacijose šios problemos nesprendimas gali itin neigiamai įtakoti valstybės stabilumą.

mechanizmai²⁰. Tokių šalių kaip Kanada ar Vokietija konstitucijose yra įtvirtinta suvienodinimo (angl. *equalization*) nuostata. Taip yra siekiama, kad visos federacijos narės turėtų panašias galias. Suvienodinimo principo įgyvendinimo mechanizmai dažnai yra atskirų federacinių susitarimų objektai. Vienose šalyse veikia „bendros kasos“ principas, kai turtingesni federacijos subjektai įneša pinigų į „kasą“ o tie subjektai, kuriems reikia lėšų, paima lėšas iš „kasos“ pagal atitinkamas proporcijas. Tokio tipo sistema veikia, pvz., Vokietijoje. Kitose federacijose lėšų kiekis, kurį regionai gauna iš federalinio centro, priklauso nuo nepriklausomos komisijos sprendimo. Pvz., Australijoje 1933 m.–1982 m. periodu federacijos subjektai gaudavo lėšas iš centrinės valdžios po to, kai Sandraugos dotacijų komisija, atsižvelgusi į jų paraiškas, nustatydavo tikruosius jų fiskalinius poreikius²¹.

3) *federalinių išlaidų galia* (angl. *federal spending power*). Jurisdikcinės atsakomybės tam tikrose srityse priskyrimas centrinei valdžiai ar regionams reiškia ir tai, kad atsakingoji institucija turi teisę leisti lėšas šiai sričiai. Tačiau federacinėje sistemoje gali susidaryti situacija, kai vyriausybės gali turėti bendrą (angl. *general*) išlaidų galią. Tokią galią gali turėti abiejų lygių vyriausybės, tačiau jos panaudojimas federaciniame lygmenyje yra daug reikšmingesnis. Bendroji išlaidų galia yra svarbi tuo, kad leidžia federaciniam centrui įgyvendinti tam tikrus tikslus, kurių jis negalėtų įgyvendinti įprastais būdais.²² Išlaidų galia centrinei valdžiai gali pasinaudoti tada, kai norima padėti regionams, kurie nesugeba įpirkti paslaugų, kurių iš jų yra reikalaujama.

1.3. Federacijų konstitucijos.

Federacijų kūrimosi analizė parodė, kad, agrinėjant federacinę valstybę, ypatingas dėmesys turi būti kreipiamas į jos konstituciją. Jau buvo minėta, kad federacinė konstitucija yra labai svarbi paskirstant valstybės valdymo galias tarp federacijos centro ir regionų. Tačiau be šių funkcijų federalinė konstitucija atlieka dar daug kitų labai svarbių užduočių. Autoriai teigia, kad federalinė konstitucija smarkiai skiriasi nuo unitarinės valstybės konstitucijos²³. Nepaisant to, kad federacijų konstitucijos tarpusavyje gali skirtis

²⁰ Herperger.

²¹ Plačiau žr. Iain McLean, „Fiscal Federalism in Australia“. 2002. <www.nuff.ox.ac.uk/Users/McLean/Fiscal%20Federalism%20in%20Australia.pdf>.

²² Labai išsamiai šis klausimas yra nagrinėjamas Commission on Fiscal Imbalance, „The „Federal spending power“. Quebec, 2002. <www.desequilibrefiscal.gouv.qc.ca/en/pdf/fiscal_imbalance.pdf>.

²³ John Gerring, Carola Moreno, Strom C Thacker, „A federal systems better than unitary systems?“. Boston, 2006. <www.bu.edu/sthacker/unitarism061009.pdf>.

savo forma, struktūra bei funkcijomis, į jas visada yra įtraukiamos trys federalizmui svarbios nuostatos:

1) Dažniausiai federacinės konstitucijos pradžioje yra išvardinami *administraciniai vienetai*, kurie kartu sudarys federaciją. Šių vienetų išvardinimas teisiškai reiškia, kad jų egzistavimas yra konstituciškai garantuotas. Tad bet koks siekis pakeisti valstybės struktūrą susijungiant keliems vienetais į vieną ar kažkuriam iš vienetų bandant palikti federaciją, bus neįmanomas nepakeitus konstitucijos. Dažnai toje pačioje konstitucijoje yra numatomos jos pakeitimo procedūros. Jei konstitucijoje visai nenurodomi federaciniai regionai, tokios konstitucijos negalime vadinti federacine²⁴.

Nustatydamas federacinę valdymo struktūrą bei garantuodama federacinių subjektų egzistavimą, konstitucija atskleidžia savo dvigubą pobūdį, kuris yra taip būdingas federalizmo idėjai.²⁵ Federacinė konstitucija nėra tik centrinės valdžios konstitucija papildyta nuorodomis apie regionus. Ji būtinai apibrėžia abu valdymo lygius, tiek federacinį tiek ir regioninį. Teigiama, jog dažnai šiose konstitucijose yra daugiau straipsnių kalbančių apie federacinę vyriausybę nei apie regionus. Tačiau svarbu yra tai, kad vienoje konstitucijoje yra pateikiamos dviejų lygių nuostatos. Vienos jų siejamos su centrine valdžia, o kitos su federaciniais regionais.

2) Federacinės konstitucijos svarbi funkcija yra *valstybės galių padalinimas* tarp federacinio centro ir regionų. Ši funkcija trumpai jau buvo aptarta, tačiau ši samprata turėtų būti paaiškinta ir plačiau. Akivaizdu, kad šalyje tvyrotų visiškas chaosas, jei abu federacinės valdžios lygmenys imtųsi tų veiklos sričių, kurios jiems labiau patiktų. Tokiu atveju grėstų pavojus, kad dalis valdymo sričių būtų dubliuojamos, o kitos veiklos sritys visai nesulauktų jokio dėmesio. Neesant tikslaus funkcijų atskyrimo tarp federalinio centro bei regionų, gali kilti konfliktas, kuris turėtų ilgalaikių pasekmių bendrai šalies raidai. Todėl būtina tikslai atskirti galias, funkcijas bei atsakomybę tarp dviejų valdžios lygmenų²⁶. Kadangi konstitucija yra svarbiausias valstybės teisinis aktas, nėra geresnio būdo padalinti valdymo sferas nei įtraukiant tokias nuostatas į šį dokumentą. Valdymo funkcijų padalinimas apima tris skirtingus tačiau artimai susijusius veiksmus²⁷:

a) *paskirstymo formulės nustatymas* reiškia, kad konstitucija turi numatyti bendras taisykles, pagal kurias valstybėje bus paskirstomos galios. Ji gali priskirti bendrus kompetencijos skyrius federaciniams vienetais. Tokiu atveju konstitucijoje yra išvardinamos visos valstybės valdymo funkcijos bei nurodoma, kurios iš jų yra

²⁴ Herperger

²⁵ Nadia Verrelli, „Federalism: a theory“. 2005. <www.cpsa-acsp.ca/papers-2005/Verrelli.pdf> [Žiūrėta 2007 03 20].

²⁶ Herperger.

²⁷ Ten pat.

priskiriamos centrinei valdžiai, likusias paliekant federaciniams regionams. Taip pat konstitucijoje gali būti išvardintos tik federacinių regionų funkcijos, likusias paliekant centrinei valdžiai. Ir galiausiai konstitucijoje gali būti išvardintos centrinės valdžios ir regionų funkcijos. Daugumoje federacinių konstitucijų yra taikomas pirmasis modelis.²⁸

b) *Pradinio paskirstymo sukūrimo principas* reiškia, kad konstitucijoje, kai ji yra priimama, atsižvelgiant į paskirstymo formulę yra išvardinamos centrinės valdžios ir regionų įstatymų leidybos, vykdomosios valdžios ar finansinės kompetencijos ribos. Todėl federacinės konstitucijose dažnai yra pateikiamas federaciniam vienetui priskiriamų veiklos sričių sąrašas²⁹. Šiame sąrašė dažniausiai yra minimos tokios funkcijos kaip krašto gynyba, socialinė sauga, aplinkos apsauga, ekonominė politika, branduolinė energija, užsienio politika ir pan. Konstitucijos dėka, didelė galių dalis gali būti sukaupta centrinės valdžios rankose, o regionams paliekama tik likusios funkcijos. Lygiai taip pat, konstitucijos dėka, regionams gali būti suteikiamas labai didelis autonomiškumas, o centrinei valdžiai paliekant tik ribotas veikimo sferas. Daugumos realiai veikiančių federacinių valstybių konstitucijose įtvirtintos nuostatos yra kažkur tarpe tarp šių dviejų ekstremumų³⁰.

c) *pradinio paskirstymo pakeitimo mechanizmo nustatymas*. Ši sąlyga reiškia, kad sudarant konstituciją turi būti atsižvelgta į tai, kad laikui bėgant keisis valstybės ir visuomenės socialiniai, ekonominiai bei politiniai poreikiai. Dėl šių pasikeitimų atsiras ir poreikis labiau centralizuoti arba, atvirkščiai, decentralizuoti valstybės valdymo funkcijas³¹. Literatūroje teigiama, kad yra keli būdai kuriais galima pakeisti pradinį paskirstymą. Tai gali būti tiesioginių demokratinių metodų taikymas, konstitucijos normų pakeitimas ar net vadovavimasis paprotine teise.

3) Federacinės konstitucijos funkcija yra *konfliktų suregulavimo mechanizmo nustatymas*. Kadangi konstitucija padalina valstybės valdymo sferas dviems vyriausybės lygiams, gali kilti konfliktai dėl federacinio centro ar regionų bandymo perimti vieną ar kita valdymo funkciją. Siekiant sureguliuoti galimus konfliktus tarp centrinės valdžios bei gan didelį savarankiškumą turinčių federacinių vienetų, valstybėje būtina turėti konstitucinį arbitražą.

Konflikto atveju, šis organas, vadovaudamasis federacine konstitucija, privalo nustatyti konfliktuojančių pusių kompetencijos ribas. Konstitucinio arbitro vaidmuo yra svarbus ir tuo, kad jis neleidžia nė vienai iš pusių uzurpuoti priešingos pusės galių ar

²⁸ Andreas Auer, "The constitutional scheme of federalism". *Journal of European Public Policy*, 12:3, 2005, 419–431.

²⁹ Ten pat.

³⁰ Ten pat.

³¹ Ten pat.

veikimo sferų. Tokiu būdu, šis organas yra stabilumo federacijoje garantas. Tam, kad vadinamasis arbitras galėtų spręsti konstitucinius konfliktus, jo paties egzistavimas turi būti įtvirtintas konstitucijos nuostatose.

Yra daugybė metodų kuriais galima spręsti konstitucinius konfliktus. Tačiau labiausiai paplitęs metodas yra konstituciniai svarstymai (angl. *constitutional adjudication*)³². Sistemose, kuriose yra vykdomi centralizuoti konstituciniai svarstymai, centrinė valdžia ir regionams reguliariai yra suteikiama galimybė kreiptis į konstitucinį tribunolą jei manoma, kad kito lygmens priimtas teisinis aktas pažeidžia konstitucijoje numatytą valdymo sferų pasidalinimą. Decentralizuotoje konstitucinių svarstymų sistemoje konstituciniam teismui taip pat gali būti apskūsti kito valdžios priimti teisiniai aktai ar atlikti veiksmai tiesiogiai susiję su valdžios pasidalinimu.³³

Šiame darbe yra labai svarbu išsiaiškinti kokios gi sąlygos lemia sėkmingą federacinių valstybių gyvavimą. Kodėl laikui bėgant tokios valstybės nesuskyla į atskiras dalis arba netampa unitarinėmis valstybėmis ir kokie yra tie bendri vardikliai, leidžiantys išsilaikyti tokioms valstybėms. Jau buvo parodyta, kad didelį vaidmenį federacinės valstybės stabilumui vaidina konstitucija ir joje numatomas konfliktų sureguliuavimo mechanizmas. Konstituciją sąlyginai galėtumėm pavadinti organizacine stabilumo išlaikymo priemone. Tačiau ir be jos yra visa eilė veiksnių, kurie sąlygoja federacinės valstybės stabilumą.

Įdomų požiūrį į federacijų gyvybingumą pateikia John Stuart Mill 1861 m. veikale „Atstovaujamoji valdžia“ (*Representative Government*). Šis žymus britų mąstytojas teigia, jog yra trys pagrindiniai veiksniai, kurie lemia federacinės valstybės stabilumą³⁴:

1) turi būti pakankama gyventojų abipusė simpatija. Millis tai akcentuoja, teigdamas, kad federacija įpareigoja piliečius kovoti vienoje barikadų pusėje. Tad jei šalies gyventojai vieni kitų atžvilgiu jaučia neigiamus jausmus arba tie patys gyventojai kaimyninėms šalims jaučia tokius jausmus, kad verčiau karo atveju stotų į tos šalies pusę, federaciniai ryšiai tokioje situacijoje greičiausiai nebus ilgaamžiai nei bus aiškiai matomi jiems beegzistuojant³⁵. Autoriaus teigimu, rasė, kalba, religija bei politinės institucijos, formuojančios politinio bendrumo jausmą, yra tie veiksniai kurie teigiamiausiai įtakoja federacijos stabilumą.

2) atskiri federacijų vienetai negali būti tokie galingi, kad galėtų pasikliauti savo jėgomis (jei būtų poreikis gintis nuo užsienio jėgos). Tokiu atveju, jeigu federacijos

³² Ten pat.

³³ Ten pat.

³⁴ John Stuart Mill, „Representative Government“. < <http://philosophy.eserver.org/mill-representative-govt.txt> > [Žiūrėta 2007 04 20]

³⁵ Ten pat.

subjektai vis tik bus tokie stiprūs, jie bus linkę manyti, kad negauna jokios naudos iš federacinės sąjungos, kad aukoja per daug savo veiksmų laisvės. Tad tais atvejais kai federacijos politiniai tikslai skirsis nuo tų, kuriuos turi kiekvienas iš regionų atskirai, vidinis susiskaldymas dėl nepakankamo troškimo išlaikyti federacijos vientisumą gali suskaldyti sąjungą.

3) federacinę valstybę sudarančių vienetų tarpe nebūtų labai žymios galios nelygybės. Suprantama, kad visi federaciniai vienetai negali būti visiškai tapatūs savo turimais resursais. Visose federacijose neišvengiamai bus silpnesni ir stipresni regionai. Vieni regionai turės didesnę gyventojų skaičių ir bus turtingesni nei kiti. Tačiau svarbiausia, kad nebūtų tokio regiono, kuris būtų toks galingas kitų regionų atžvilgiu, jog galėtų varžytis su daugeliu kitų regionų kartu paėmus. Jei vis tik toks regionas atsirastų, jis sieks būti visų bendrai priimamų sprendimų vadovu (lyderiu). Esant dviem tokiems regionams, kurie sutars tarpusavyje, likusiems regionams bus neįmanoma atsispirti. O jei tokie regionai nesutars, viskas bus nuspręsta kovoje dėl dominavimo.

J. S. Mill, kalbėdamas apie federacijos gyvybingumą akcentuoja jos vidinės sąrangos aspektus. Galima pastebėti, kad jo požiūris skiriasi nuo šiuolaikinių autorių, kurie pirmiausiai akcentuoja institucinės sąrangos klausimus. Tačiau šios dimensijos įtraukimas į federacijų tyrimus suteikia galimybę įvertinti subjektyvius federacijos gyvybingumo faktorius.

Apskritai verta pastebėti, kad daugelis J. S. Mill'o idėjų iki šiol yra pakankamai aktualios. Jo 1843 m. darbas apie logiką iki šiol yra laikomas klasikiniu šaltiniu ir yra naudojamas ir šiuolaikinių autorių darbuose³⁶.

1.4. Federacijų stabilumo tyrimo teorinis modelis.

Apibendrinat šią darbo dalį, galima sudaryti bendrą federacinės valstybės profilį, kuriuo remdamasis apibūdinsiu, kaip turėtų atrodyti federacinė valstybė. Tokioje valstybėje turi būti du valdžios lygmenys: *centras* ir *federaciniai regionai*. Regioninės vyriausybės yra perdavusios dalį savo suverenių teisių centrinei vyriausybei. Šie du valdžios lygmenys yra glaudžiai susiję, tačiau atlieka tik jiems numatytas funkcijas ir negali kištis vienas į kito veikimo sferą. *Centrinė valdžia* turi rūpintis visą šalį liečiančiais klausimais: gynyba, užsienio politika, muitais bei vidaus ir užsienio prekyba. *Regioninė valdžia* rūpinasi tokiais klausimais kaip socialinė sauga, švietimas bei savivalda.

³⁶ Plačiau žr. Irwing Rotchild, „Induction, deduction, and the scientific method“. Cleveland, 2006. < www.ssr.org/Documents/2006-01-04Induction2.pdf >.

Federacinėje valstybėje turi būti derinami trys svarbūs principai:

- Autonomijos – kiekvienas federacinis regionas turi turėti tam tikrą savarankiškumo laipsnį;
- Superpozicijos – regionai turi pripažinti bendro tikslo viršenybę;
- Bendrininkavimo – regionų ir federacinio centro įstatymai ir kiti norminiai aktai turi papildyti o ne prieštarauti vieni kitiems.

Tam atvejui, jei tarp centrinės valdžios ir federacinių regionų kiltų konfliktas, valstybėje turi būti nepriklausomas arbitras, kuris galėtų priimti galutinį sprendimą bet kokių su konstitucijos veikimu susijusiu klausimu. Tokio arbitro egzistavimas dažniausiai yra įteisinamas pačioje federacinėje konstitucijoje. Šio arbitro vaidmenį dažniausiai atlieka konstitucinis teismas. Išskirtinos dvi grupės priežasčių, dėl kurių susikuria federacinės valstybės:

1) *Išorinės priežastys* – nepriklausomos valstybės gali jungtis į sąjungą, perduodamos dalį savo suverenių galių centrinei valdžiai, taip siekdamos gauti tai, ko nepasiektų būdamos atskirai.

2) *Vidinės priežastys* - šiuo atveju unitarinės valstybės struktūra yra keičiama į federacinę, siekiant išlaikyti valstybės vientisumą - t.y. federaciniu susitarimu yra stengiamasi stabdyti šalį skaldančias išcentrines jėgas.

Ypatingai svarbų vaidmenį federacinėje valstybėje atlieka konstitucija. Šis dokumentas yra tarytum šalių susitarimas, kuriame nurodomi būsimos valstybės kontūrai. Federacinės valstybės konstitucija yra labai specifinė ir smarkiai skiriasi nuo unitarinių valstybių konstitucijų. Ji turi atlikti tris svarbias funkcijas:

- **Apibrėžti federaciją sudarančius vienetus;**
- **Paskirstyti vyriausybės lygmenų galias;**
- **Nustatyti konfliktų suregulavimo mechanizmą.**

Jei atlieka visas išvardintas funkcijas, federacinė konstitucija yra vienas iš kelių federacinės valstybės stabilumo garantų.

Manau, kad prie stabilumo garantų galima priskirti ir teisingą finansinių išteklių (materialinės gerovės) srautų paskirstymą. Daugumoje federacijų, pagrindinius biudžeto pajamų šaltinius kontroliuoja centrinė valdžia. Tinkamas finansinių išteklių (materialinės gerovės) srautų paskirstymas leidžia individui visuose federacijos regionuose gauti panašios kokybės paslaugas. Išskiriami du finansinių išteklių srautų tipai:

- **Vertikalusis – finansų srautai (materialinė gerovė) keliauja iš federacinio centro į regionus ir atvirkščiai;**

- **Horizontalusis – ištekliai (materialinė gerovė) yra paskirstomi tarp regionų (turtingesni regionai dalinasi su ne tokiais turiningais regionais).**

Daugumoje federacijų pagrindinius biudžeto pajamų šaltinius kontroliuoja centrinė valdžia. Tačiau tiek federalinis centras, tiek ir regionų vyriausybės turi visą eilę įsipareigojimų, reikalaujančių finansinių išteklių. Nepavykus užtikrinti tinkamos finansinių išteklių cirkuliacijos šalyje, kiltų pavojus, kad regionai nesugebės įgyvendinti plataus masto ir brangiai kainuojančių programų (pvz., stambios statybos ar kelių tiesimas). Taip pat dėl šių priežasčių šalyje gali kilti ekonominės migracijos banga. Žmonės, gyvenantys skurdesniuose federaciniuose vienetuose, stengsis keltis į turtingus regionus. Tokiu atveju, padėtis skurdžiuose regionuose dar labiau pablogėtų dėl žymaus gyventojų skaičiaus sumažėjimo³⁷. Kentėtų ir turtingieji federaciniai vienetai, nes jų ekonomikos būtų priverstos absorbuoti išlaidas, susijusias su atvykstančiais piliečiais.

Taip pat tris federacinės valstybės stabilumo sąlygas išskiria *John Stuart Mill*. Jis teigia, kad federacinės valstybės stabilumui yra būtinos trys sąlygos:

- **Pakankama abipusė simpatija šalies gyventojų tarpe (rasės, kalbos, religijos ar politinių institucijų pagrindu);**
- **Nė vienas iš federacinių regionų negali būti toks stiprus, kad galėtų savarankiškai apsiginti nuo karinės agresijos;**
- **Apytikrė visų federacinių regionu lygybė, kad būtų užkirstas kelias vieno ar kelių regionų dominavimui.**

Kitose darbo dalyse bus nagrinėjamos Irako federacijos stabilumo galimybės. Visų pirma bus analizuojama 2005 metais priimta Irako konstitucija. Bus aiškinamasi, ar ši konstitucija yra federacinė, ar joje yra įtvirtintos trys pagrindinės federacinės konstitucijos nuostatos. Šios analizės pagrindu pateiksiu atsakymą į klausimą, ar šis dokumentas bus vienu iš valstybės stabilumo garantų.

Į besikuriančią Irako federaciją bus pažvelgta ir per trijų *J. Mill'o* pateiktų federacijos stabilumo sąlygų prizmę. Nagrinėsiu, ar Irako arabai šiitai, arabai sunitai ir kurdai jaučia pakankamas abipuses simpatijas. Siekiant tai išsiaiškinti, reikės pažvelgti į šių etninių grupių kultūrinius, religinius bei kalbinius panašumus ar skirtumus. Taip pat bus siekiama išsiaiškinti, ar yra bendra politinė organizacija, galinti suvienyti šias tris grupes.

Šiuo metu būsiami Irako federacijos regionai yra kūrimosi stadijoje, tad bus kiek sudėtingiau nustatyti, kokios bus jų santykinės galios. Tačiau pagal šiuo metu Irake

³⁷ Ekonomistai teigia, kad iš skurdžių regionų ypač aktyviai emigruoja gabiausi darbuotojai, kurių praradimas dar labiau didina regiono atsilikimą, tuo pačiu dar labiau skatindamas emigraciją. Susidaro savotiškas uždaras ratas. Plačiau žr.

vykstančius procesus, jau galima bandyti modeliuoti, kaip galėtų atrodyti būsimieji federaciniai vienetai. Visų pirma sieksiu nustatyti, kaip atrodys šie subjektai bei kokiais ištekliais jie galės disponuoti. Tada bus galima įvertinti ir kiekvieno iš jų santykinę galią. Tai leis atsakyti į klausimą, ar būsimoji Irako federacija atitiks antrąją bei trečiąją *J. Mill'o* išvardintas federacijos stabilumo sąlygas.

Būsimos valstybės stabilumas bus tiriamas ir žvelgiant į tai, kaip bus užtikrinami vertikalūs bei horizontalūs finansinių išteklių (materialinės gerovės) paskirstymas. Irake tai gali būti labai opi problema, kadangi pagrindinę šios šalies biudžeto pajamų dalį sudaro įplaukos už parduotą naftą. Norint suvokti, ar finansų paskirstymas įtakos būsimos valstybės stabilumą, reikia pažvelgti į šiuo metu kuriamus paskirstymo mechanizmus. Materialinės gerovės (pajamų už naftą) paskirstymą nustato atskiri Irako konstitucijos straipsniai. Taip pat yra kuriamas Naftos įstatymas. Būtent šie du dokumentai ir bus nagrinėjami, siekiant nustatyti finansinių srautų paskirstymo veiksmingumą.

2. Galimos Irako federacijos kontūrai.

2.1. Savarankiškos Irako valstybės atsiradimas.

Prieš nagrinėjant galimą Irako federacinę valstybę, mes turėtume pirma pažvelgti į šios šalies istoriją. Toks istorinis ekskursas yra labai svarbus tuo, kad mums jis padės geriau suprasti šiuo metu Irake vykstančius procesus bei paaiškinti etninių grupių konflikto priežastis. Turime nepamiršti, jog tai yra musulmoniška šalis. Daugumos valstybių vystymuisi religija turėjo vienokios ar kitokios įtakos. Islamo religija turi nepaprastą istoriją ir šiuo metu yra gan prieštarvingai vertinama. Kita vertus, nebūtina gilintis į viduramžių ar dar ankstesnius įvykius tam, kad suprastume šalyje vykstančių procesų priežastis. Trumpai apžvelgsiu tik XIX a. pabaigos bei XX a. pradžios Irako istoriją. Manau, kad to turėtų pilnai pakakti tam, kad mums bent truputį paaiškėtų šiuo metu Irake vykstančių procesų giluminės priežastys.

Irakas kaip nepriklausomas politinis subjektas atsirado tik 1932 metais. Nuo XVI a. pradžios iki pat XX a. šiandieninį Iraką sudarančios teritorijos priklausė Otomanų Imperijai. Šios Imperijos gyvavimo laikotarpiu Irakas kaip savarankiškas vienetas visiškai neegzistavo. Administravimo palengvinimui Otomanų Irakas buvo padalintas į Mosulo, Bagdado ir Basros provincijas. Toks padalinimas tik dalinai atspindėjo geografinį, kalbinį bei religinį susiskirstymą šiose teritorijose³⁸. Beveik 400 metų Otomanų valdymas paliko Irakui kelias, mano nuomone labai dideles, problemas. Visų pirma, dėl pastovių Otomanų imperijos, kurią valdė sunitai, kovų su šiitišku Iranu, dar labiau sustiprėjo priešprieša tarp Irako sunitų ir šiitų. Antra, dėl silpnos centrinės valdžios, didelę galią įgijo įvairūs klanai. Dėl kylančios klanų galios, prasidėjo jų tarpusavio konkurencija ir netgi kovos. Dėl Otomanų imperijos nesugebėjimo užtikrinti stabilumą ir saugumą, atsirado savarankiškos bendruomenės³⁹. Tad jau į dvidešimtą amžių Irakas įžengė varginamas sudėtingo socialinių konfliktų kompleksu.⁴⁰

Kaip savarankiškas subjektas dabartinis Irakas pradėjo formotis tik pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui. Didelę įtaką Irako valstybės formavimuisi padarė Didžioji Britanija. Pačioje pasaulinio karo pradžioje britų pajėgos išsilaipino Irako pietuose bei užėmė antrą pagal dydį šalies miestą Basrą. Iki 1918 m. su permaininga

³⁸ Ali al-Sammawy, „Iraq’s History Page“, < <http://www.angelfire.com/nt/Gilgamesh/history.html> >, [Žiūrėta 2006 05 04].

³⁹ U.S. Department of the Army, „Country Studies“, < <http://countrystudies.us/iraq/> > [Žiūrėta 2006 05 05]

⁴⁰ Ten pat.

sėkme, Didžiosios Britanijos pajėgos užėmė Bagdadą ir Mosulą. Bagdado šturmui vadovavęs generolas pažadėjo irakiečiams, kad jie patys galės valdyti savo šalį.

Tačiau vėliau britai neskubėjo vykdyti šio savo pažado. 1919 m. Paryžiaus Taikos konferencijos metu buvo nuspręsta duoti Didžiajai Britanijai mandatą valdyti Iraką. Po šio sprendimo, pokarinį Iraką valdė britų skiriamas aukštais komisaras. Komisaras buvo pilnai atsakingas už šalies vidaus ir užsienio politiką. Britų nesėkmei, Iraką jau buvo pasiekusios nacionalistinės idėjos, kurios ypatingą pagreitį įgijo būtent po Pirmojo pasaulinio karo. Tad Iraką valdžiusiems britams nuolatos tekdavo susidurti su nacionalistų pasipriešinimu ir net su visuotiniu sukilimu, kurio malšinimas pareikalavo daug aukų bei finansinių išteklių. Po tokių įvykių Didžiosios Britanijos viduje kilo spaudimas sumažinti pajėgumus Mesopotamijoje. Netrukus britai pakeitė karinę Irako vadovybę į laikinąją arabų vyriausybę su britų patarėjais. Taip pat buvo paskirtas ir Irako karalius, kurio kandidatūrai referendumo metu pritarė dauguma šalies gyventojų. Toks britų sprendimas leido irakiečiams pasiruošti perėjimui prie savarankiško šalies valdymo. Reikia pažymėti, kad pereinamojoje vyriausybėje daugumą sudarė sunitai, kurie dar Otomanų imperijos laikais buvo įgiję administravimo įgūdžių⁴¹. Tuo tarpu, šie ir ši kartą užėmė nepagrįstai mažai administracinių postų. Nežiūrint to, kad jau egzistavo pereinamoji irakiečių vyriausybė ir buvo paskirtas karalius, reali valdžia tebe priklausė britams.

Kaip jau minėjau, Irako karalius buvo paskirtas britų iniciatyva ir buvo pakankamai daug priklausomas nuo jų. Tačiau savo pagrindine užduotimi jis vis tik laikė nepriklausomos Irako valstybės sukūrimą. Pirmas žingsnis, kurio ėmėsi karalius Faisal'as, buvo Didžiosios Britanijos mandato pakeitimas sąjungine sutartimi. Tokia sutartis buvo pasirašyta 1922 metais. Šia sutartimi Irakas įsipareigojo gerbti tikėjimo laisvę, užsieniečių teises, elgtis su visomis šalimis vienodai bei bendradarbiauti su Tautų lyga. Tuo tarpu Didžioji Britanija įsipareigojo „teikti patarimus“ Irako užsienio ir vidaus politikos klausimais. Taip pat britai pasižadėjo padėti Irakui pasiruošti narystei Tautų lygoje⁴². Ši sutartis turėjo galioti dvidešimt metų, bet jos nuostatos periodiškai galėjo būti peržiūrimos.

Netrukus paaiškėjo, jog sąjunginė sutartis savo esme ne daug kuo skyrėsi nuo mandato. Tad tiek Irake, tiek ir Jungtinėje Karalystėje kilo nauja nepasitenkinimo banga. Irako nacionalistai buvo nepatenkinti tuo, jog nebuvo pasiekta visiška nepriklausomybė. Tuo tarpu britai buvo nepatenkinti dideliais įsipareigojimais Irakui. Todėl netrukus, abipusiu susitarimu, sutarties galiojimo laikas buvo sutrumpintas iki ketverių metų. Irako Steigiamasis susirinkimas, kuris turėjo ratifikuoti sutartį, buvo

⁴¹ Ten pat.

⁴² Ali al-Sammawy, „Iraq's History Page“, < <http://www.angelfire.com/nt/Gilgamesh/history.html> >, [Žiūrėta 2006 05 04].

nepatenkintas jos nuostatomis. Tačiau spaudžiant Didžiąją Britaniją, sutartis buvo ratifikuota 1924 metų birželio 11 d. Netrukus po sutarties ratifikavimo buvo sukurta ir Irako konstitucija. Konstitucija numatė, kad šalyje bus konstitucinė monarchija su parlamentine vyriausybe ir dviejų rūmų įstatymų leidžiamąja valdžia. Įstatymų leidžiamąją valdžią sudarė renkami Atstovų rūmai bei skiriamas Senatas. Konstitucija įsigaliojo 1925 metais kai ją pasirašė karalius Faisal'as.

Nors Irakas jau turėjo visus savarankiškos valstybės atributus, jis nebuvo visiškai nepriklausomas. Irako nacionalistai teigė, kad šalį valdo dvi vyriausybės. Viena iš šių vyriausybių, jų teigimu, buvo užsienietiška o kita nacionalinė⁴³. Buvo teigiama, kad tokiomis sąlygomis neįmanoma valdyti valstybės. Tad nacionalistai ir toliau atkakliai siekė visiškos Irako nepriklausomybės. Tik 1929 metais Didžiojoje Britanijoje parlamento rinkimus laimėjęs Leiboristų partijai, irakiečiai sulaukė pirmųjų signalu, kad jie gali gauti nepriklausomybę. Rinkimus laimėjusi partija patvirtino, kad yra pasiruošusi paremti Irako stojimą į Tautų lygą. Buvo nuspręsta pasirašyti naują partnerystės sutartį. Šioje sutartyje, kuri buvo pasirašyta 1930 metais, buvo numatyta, kad „...šalys pilnai ir atvirai tarsis visais su užsienio politika susijusiais klausimais...“⁴⁴. Taip pat sutartyje buvo numatyta, kad šalys padės viena kitai karo atveju. Irakas taip pat suteikė Didžiąją Britaniją teise naudotis dviem oro bazėmis bei leido laisvai pervežinėti kariuomenę savo teritorijoje. Sutartis turėjo įsigalioti Irakui įstojus į Tautų lygą, o jos galiojimo terminas buvo dvidešimt penkeri metai. 1932 metų spalio 3 dieną Irakas įstojo į Tautų lygą kaip nepriklausoma valstybė. Tad nepriklausomo Irako istoriją galime skaičiuoti būtent nuo 1932 metų.

Prieš baigiant kalbą apie Irako nepriklausomybės atgavimą, reikia trumpai prisiminti kaip į šiuolaikinio Irako sudėtį buvo įtraukta Mosulo provincija, kurioje gyventojų daugumą sudaro kurdai. Šios provincijos statuso klausimas buvo komplikuoatas dėl dviejų priežasčių. Visų pirma, britai siekė gauti priėjimą prie turtingų naftos telkinių šioje provincijoje. Antra, tai kurdų dauguma, gyvenusi provincijoje ir siekusi sukurti nepriklausomą valstybę. Pagal Sevres'o sutartį, sudaryta 1920 m. su Osmanų Imperija, Mosul'as turėjo tapti nepriklausomos kurdų valstybės dalimi. Tačiau ši sutartis buvo nutraukta į valdžią Turkijoje atėjus nacionalistui Mustafa Kamal'iui. Nacionalistų vyriausybė pilnai perėmė Turkijos rytuose esančios kurdų dominuojamos teritorijos kontrolę. Po dviejų nesėkmingų bandymų sukurti nepriklausomą kurdų valstybę, 1923 metais Didžiosios Britanijos vadovybė nusprendė įtraukti Mosulo provinciją į Irako sudėtį.

⁴³ Ali al-Sammawy, „Iraq's History Page“, < <http://www.angelfire.com/nt/Gilgamesh/history.html> >, [Žiūrėta 2006 05 04].

⁴⁴ U.S. Department of the Army, „Country Studies“, < <http://countrystudies.us/iraq> > [Žiūrėta 2006 05 05]

1925 metais šis britų sprendimas buvo patvirtintas Tautų lygoje. Nuo tų metų Mosulo provincija oficialiai tapo Irako sudėtine dalimi. Tačiau šis, Didžiosios Britanijos ekonominiu interesu paremtas sprendimas turėjo labai toli siekiančių pasekmių tolimesniam Irako vystymuisi. Per visą nepriklausomos Irako valstybės egzistavimo istoriją, kurdai nuolatos kovojo su centrine valdžia siekdami gauti nepriklausomybę. Dažnai šios kovos turėjo skaudžių pasekmių patiems kurdams. Ypač smarkiai jie nukentėjo Sadamo Huseino režimo laikais. Vienos iš kelių režimo kompanijų prieš kurdus metu buvo panaudotas net cheminis ginklas (1988 m Anfalo operacija.).

Apibendrinant Irako kaip nepriklausomos valstybės atsiradimo istoriją, galima teigti, kad šios valstybės susiformavimas ir jos nepriklausomybė buvo sąlygota Didžiosios Britanijos ekonominių interesų. Taip pat būtina atkreipti dėmesį į tai, kad nežiūrint to kokia valstybėje buvo santvarka, monarchija ar nuo 1958 metų respublika, absoliučiai didžiąją dalį vadovaujančių postų užėmė musulmonai sunitai. Tuo tarpu gyventojų daugumą sudarantys šiitai buvo nustumti nuo valdžios vairo.

2.2. Federalinių vienetų kūrimasis.

Prieš pradėdamas galimos Irako federacinės valstybės stabilumo tyrimą, aš turiu nustatyti kaip atrodys šiuo metu besiformuojanti federacija. Reikia pripažinti, kad vis dar negalime užtikrintai teigti, jog Irako ateitis yra federacinė valstybė. Nežiūrint to, yra daugybė prielaidų, leidžiančių teigti, kad Irakas šiuo metu krypsta link federacinės valstybės. Federalizmo nuostatos yra įtvirtintos Irako konstitucijoje (konstitucijos nuostatos plačiau bus nagrinėjamos vėlesnėse darbo dalyse). Federalizmo idėja Irake remia ir pagrindinių kurdų bei šiitų partijų lyderiai (Barzani, Talabani, al-Hakim).

Federalizmo idėja Irake nėra labai senas reiškinys. Mintys apie tai, kad tik federacinė Irako struktūra gali išsaugoti šalį nuo skilimo, buvo išreikštos dar prieš prasidedant Irako karui. 2002 metais vykusiam, tuo metu opozicijoje buvusių Irako sunitų, šiitų ir kurdų lyderių susitikime Londone buvo išreiktas pritarimas federalizmo idėjai. Opozicijos lyderiai tuomet pareiškė, kad „būsimoji Irako valstybė nebus demokratinė jei tuo pačiu metu ji nebus federacinė savo struktūra. Jų nuomone, federalizmas yra būtina demokratijos forma, nes jis apsaugo mažumos valią prieš daugumos valią. Pasibaigus karui ir šiuo metu federalinio Irako idėja tebevystoma. Labai plačiai yra paplitusi nuomonė, kad federalinis Irakas turėtų būti sudarytas iš trijų etniniu/religiniu pagrindu sudarytų federalinių regionų (JAV senatorius Joseph Biden, CFR garbės prezidentas Leslie Gelb). Konstitucijos nuostatos teigia, kad sprendimą dėl

federalinių vienetų sukūrimo turi priimti Irako liaudis. Federalinių vienetų ribos bus nustatomos referendumo būdu. Konstitucijoje yra numatyta, kad norint įvykdyti dviejų administracinių vienetų susijungimą į didesnę federacinį vienetą, referendume už tai turi pasisakyti du trečdaliai abiejų administracinių vienetų gyventojų arba dauguma vietos tarybų. Tokiu būdu, Irako federacinė sistema turėtų būti formuojama iš apačios į viršų. Taigi lyg ir natūralu, kad provincijos, kuriose gyventojų daugumą sudaro šiitai stengsis jungtis prie šiitų dominuojamų provincijų, sunitai prie sunitų o kurdai jungsis prie kurdų. Tačiau taip paprastai viskas atrodo tik teoriškai. Tokios sistemos pats didžiausias trūkumas yra tas, kad ji yra paremta etniniu/religiniu Irako federalizmo kūrimu. Tuo tarpu Irako gyventojų etnis/religinis susiskirstymas toli gražu nesutampa su teritoriniu šalies suskirstymu. Taigi bandymas sukurti Irako federacinius regionus atsižvelgiant tik į etninį principą, neišvengiamai veda prie kruvinių tarpkonfesinių konfliktų. Nežiūrint to, vis labiau aiškėja, kad būsimieji Irako federaciniai regionai bus kuriami būtent etniniu pagrindu. Vėlesniuose šios dalies skyriuose bus nagrinėjama tai, kokias formas gali įgauti Irako regionai.

2.2.1. Kurdų federacinis regionas (Irako Kurdistanas)

Darydami prielaidą, jog galima Irako federacija bus sudaryta iš trijų etniniu pagrindu sudarytų regionų, galime teigti, kad aiškiausius regiono kontūrus įgavo Irako kurdų kontroliuojamos provincijos. Kurdų noras sukurti federacinį regioną yra akivaizdžiausiai išreikštas. Juolab, kad gerai žinome apie seną kurdų siekį sukurti savo atskirą valstybę. International Republican Institute (IRI) 2006 metų kovo mėnesį atliktos viešosios nuomonės apklausos duomenimis, apie 70 % apklaustų kurdų daugiau ar mažiau palaiko federalizmo idėją⁴⁵. Šios apklausos duomenimis 32 % kurdų pasisakė už tai, kad visoms Irako provincijoms būtų leista jungtis į federacinius regionus, 33 % pasisakė už tai, kad šiuo metu kurdų kontroliuojamoms provincijoms būtų leista išlaikyti šį statusą bei 8 % pasisakė už tai, kad visoms Irako provincijoms turi būti suteikta daugiau autonomijos lankstesnėje federacinėje struktūroje.

Teigiama jog, nuostatos apie galimą Irako federalizmą į konstituciją buvo įtrauktos daugiausia dviejų kurdų partijų Patriotic Union of Kurdistan (PUK) ir Kurdistan Democratic Party (KDP) bei vienos šiitų partijų Supreme Council for the Islamic Revolution in Iraq (SCIRI) pastangomis⁴⁶.

⁴⁵ International Republican Institute, „Survey of Iraqi Public Opinion“. 2006, 39. < http://lugar.senate.gov/iraq/pdf/IRI_Survey.pdf > [Žiūrėta 2007 03 15]

⁴⁶ Stratfor, „Iraq, the Constitution and the Fate of a President“. October 13, 2005. < www.stratfor.com > [Žiūrėta 2007 03 15]

Kurdai susiduria su mažiausiomis organizacinėmis problemomis kurdami savo federacinį regioną. Jau po pirmojo Persijos įlankos karo, saugomi neskraidymo zonos, kurdai sukūrė regioninę vyriausybę, kuri iš esmės ir valdė kurdų dominuojamas provincijas dar S. Huseino režimo metu. Kurdų regioninę vyriausybę sudaro 1992 metais išrinktas Parlamentas bei 1996 metais sudarytas Ministrų kabinetas. Kurdų ministrų kabinetą sudaro šių ministerijų vadovai: Žemės ūkio ir irigacijos, Kultūros, Švietimo, Finansų ir ekonomikos, Sveikatos ir socialinės apsaugos, Humanitarinės pagalbos ir kooperacijos, Pramonės ir energijos, Vidaus reikalų, Teisingumo, Savivaldybių ir turizmo, Peshmerga reikalų (Gynybos), Viešųjų darbų ir apgyvendinimo, Rekonstrukcijos ir vystymo, Religinių ir islamo reikalų, Transporto ir ryšių⁴⁷. Kurdų regioninė vyriausybė šiuo metu oficialiai kontroliuoja Arbil, Dohuk bei As Sulaymaniyah provincijas (žr. 1 priedą), kuriose gyvena apie 2 mln. gyventojų. Naujoji Irako konstitucija pripažįsta kurdų regioninę vyriausybę bei palieka galioti jos priimtus sprendimus (137 str.). Pažymėtina ir tai, kad kurdų autonominis regionas (Irako Kurdistanas) turi ir savo ginkluotąsias pajėgas. Irako konstitucijos 117 straipsnio penkta dalis numato, jog federaciniai regionai galės kurti savo karines formuotes⁴⁸. Dabartinės Irako Kurdistano karines pajėgas sudaro dviejų pagrindinių partijų KDP bei PUK kariniai sparnai, dar kitaip vadinami Pashmerga. Taigi organizaciniu požiūriu, kurdų federacinis regionas iš esmės jau yra susikūręs irbelieka tik surengti formalų referendumą, kad šis regionas būtų paskelbtas atskiru federaciniu Irako regionu.

Tiesa, kurdams kyla viena gan opi problema. Tai Kirkuko miesto priklausomybės klausimas. Kirkuko apylinkėse yra didžiulės naftos atsargos (2 priedas). 1998 metų duomenimis, Kirkuko apylinkėse esančios naftos atsargos sudaro apie 10 mlrd. barelių⁴⁹. Tuo tarpu šis miestas yra už kurdų kontroliuojamų provincijų ribų. Siekiant užsitikrinti tam tikrą ekonominę nepriklausomybę ir gal būt toliau tebepuoselėjamą idėją apie nepriklausomos kurdų valstybės sukūrimą, kurdams yra būtina perimti šio miesto kontrolę ir įtraukti jį į būsimąjį federacinį kurdų regioną. Tokio siekio padarinius galima įžvelgti konstitucijos nuostatose. Konstitucijos 42 straipsnio antra dalis teigia, kad visi irakiečiai turi teisę grįžti į savo tėvų žemę. Šio straipsnio tikslas iš esmės yra įgyvendinti Irako Kurdistano dearabizaciją. S. Huseino režimo metu buvo siekiama nustumti kurdus kuo toliau nuo nafta turtingo regiono. Tad kurdai buvo jėga iškeldinami o į jų vietą

⁴⁷ Kurdistan Regional Government oficialus interneto puslapis < www.krg.org > [Žiūrėta 2007 03 15]

⁴⁸ Stratfor, „Full Text of Iraqi Constitution - Part II“. October 26, 2005. < www.stratfor.com > [Žiūrėta 2007 03 15]

⁴⁹ Kamil al-Mehaidi, „Geographical Distribution of Iraqi Oil Fields And Its Relation with the New Constitution“. < <http://www.iraqrevenuewatch.org/reports/052706.pdf> > [Žiūrėta 2007 05 05]
[Žiūrėta 2007 03 15]

(kartais taip pat jėga) buvo atkeliamos arabų, daugiausiai šiitų, šeimos iš centrinės Irako dalies. Tad dabar kurdai siekia iškraustyti atvykusius arabus iš šių teritorijų ir į jų vietą sugražinti S. Huseino režimo išstumtus kurdus. Šia konstitucijos nuostata kurdai gan sumaniai pasinaudojo ir jau yra žinoma, kad į Kirkuko regioną „sugrižo“ bent kelis kartus daugiau kurdų nei jų buvo išsiųsta⁵⁰. Akivaizdu, kad taip yra siekiama tiesiog užsitikrinti pergalę į vietos savivaldos organus. Tokį spėjimą tik sustiprina toks faktas, kad kurdai išsireikalavo balsavimo Kirkuke teisės tiems asmenims kurie šiuo metu negyvena jame, bet save kildina iš šio miesto apylinkių⁵¹. Ne nuostabu, kad surengtuose rinkimuose daugumą vietų Kirkuko taryboje laimėjo kurdai. Kurdų vadovaujamas rinkimų sąrašas laimėjo 26 vietas Kirkuko miesto taryboje, kurioje viso yra 41 vieta⁵². Likusias vietas pasidalino turkmėnai ir asirai. Kaip jau anksčiau minėjau, sprendimą dėl prisijungimo prie vieno ar kito federalinio regiono gali priimti tiek gyventojai balsuodami referendume tiek ir vietos tarybos balsų dauguma. Tad kurdams lyg ir pakaktų jų turimų balsų norint paskelbti apie Kirkuko prisijungimą prie Irako Kurdistano, tačiau turkmėnų ir asirų etninės mažumos nėra tokios jau labai mažos (15 vietų miesto taryboje). Tad jų atstovams miesto taryboje boikotavus balsavimą dėl prisijungimo prie Kurdistano, galėtų kilti politinė krizė, galinti peraugti į ginkluotus susirėmimus. O ir vienašališkas kurdų sprendimas prijungti miestą prie savojo federalinio regiono tikrai nesulauktų tarptautinės visuomenės pritarimo ir tikrai tam smarkiai pasipriešintų Turkija. Dar vienas galimas Kirkuko prijungimo variantas yra karinis. Mano jau minėtos kurdų karinės pajėgos yra pilnai pasiruošusios užimti miestą jėga. Beje, tai jos jau buvo padariusios pačioje karo pabaigoje ir tik JAV spaudžiamos buvo priverstos atsitraukti iš miesto po kelių dienų. Tačiau prievartinis miesto užėmimo variantas ir nėra tikėtinas, bet ir neatmestinas. Pagrindinė to priežastis yra Turkija, kuri yra ne kartą deklaravusi, kad panaudos savo kariuomenę, jei kurdai bandys jėga užimti Kirkuką⁵³. Tam ši šalis turi bent dvi priežastis: ji bijo, jog drastiški kurdų veiksmai gali sujudinti jos teritorijoje gyvenančius kurdus, kurių yra virš 10 mln. (kurdų paplitimas regione matomas 3 priede esančiame žemėlapyje). Ir antra, šiaurinėse Irako provincijose gyvena apie 1,5 mln. turkmėnų⁵⁴. Dauguma šių žmonių gyvena Kirkuko mieste bei jo apylinkėse. Pažymėtina tai, kad turkmėnai yra etniškai artimi turkams.

⁵⁰ International Crisis Group, “Iraq and the Kurds: The Brewing Battle over Kirkuk”. *Middle East Report*, N°56, 2006, 5.

⁵¹ Ten pat.

⁵² Soran Dawde, „Ethnic Split in Kirkuk Council“. 2005. < <http://www.turkishweekly.net> > [Žiūrėta 2007 03 15]

⁵³ International Crisis Group, “Iraq: Allaying Turkey's Fears Over Kurdish Ambitions”. *Middle East Report*, N°35, 2005, 12.

⁵⁴ Ibrahim Sirkeci, „Turkmen in Iraq and International Migration of Turkmen”. University of Bristol, 2005, 3.

Kurdams bandant jėga užimti Kirkuką, Turkijos visuomenėje gali kilti nepasitenkinimas tokiais veiksmais. Šiuo atveju Turkijos vyriausybė patirtų didelį gyventojų spaudimą įsikišti į Kirkuko problemos sureguliovimą karinėmis priemonėmis⁵⁵.

Įvertinus tai, jog šiuo metu kurdai jau dominuoja Kirkuko politiniame gyvenime, o jų karinės formuotės neturi realios atsvaros, galima teigti, kad Kirkukas anksčiau ar vėliau bus oficialiai įtrauktas į Irako Kurdistano sudėtį. Taigi, kurdams įtakingus turkmėnus bei kitą etninę mažumą - asirus kad jų teisės nebus pažeidžiamos, kad jie galės išlaikyti savo kultūrą bei kalbą, taip pat gaus savo dalį nuo pajamų gaunamų iš naftos, Kirkuko miestas bus įtrauktas į Irako Kurdistaną be kraujo praliejimo. Kaip jau anksčiau minėjau, šiuo metu Kurdų regioninė vyriausybė kontroliuoja tris provincijas. Taip pat jų dauguma yra ir gretimose Irako provincijose kaip Diyala, Ninawa bei At Tamim (žr. 4 priedą). 2005 metų parlamento rinkimų metu, šiose provincijose kurdų partijos gavo daugumą rinkėjų balsų. Atsižvelgiant į tai, galima manyti, kad ir šios teritorijos palaipsniui bus įtrauktos į Irako Kurdistano sudėtį.

Remdamasis šiais faktais, darau išvadą, kad į būsimojo kurdų federacinio regiono sudėtį įeis šios provincijos: Arbil, Dahuk, As Sulaymaniyah, Diyala, Ninawa ir At Tamim.

2.2.2. Šiitų federacinis regionas

Nebuvo sunku nustatyti būsimojo kurdų federacinio regiono ribas, kitaip nei regionų, kuriuos nagrinėsiu sekančiose dvejose dalyse. Nors jau minėjau, kad didžiausia Irako federalizmo problema yra ta, jog jį bandoma dalinti į regionus religiniu/etniniu o ne teritoriniu pagrindu, šioje dalyje nagrinėjamą federacinį vienetą pavadinsiu Šiitų regionu. Nagrinėdami kurdų regioną matėme, kad politinės partijos ir visuomenė sutaria, kad jie turi sukurti atskirą federacinį regioną ir gal būt ateityje galvoti apie nepriklausomybę. Kitaip tariant kurdai turi viena Kurdistano modelį ir jo siekia. Tuo tarpu šiitų bendruomenės viduje nėra vieningos nuomonės šiuo klausimu. IRI 2006 metų kovo mėnesį atliktos visuomenės apklausos duomenimis, už provincijų jungimąsi į didelius federacinius regionus pasisakė 17 % centrinėje Irako dalyje gyvenančių šiitų bei 21 % šalies pietuose gyvenančių šiitų. Tuo tarpu, už tai, kad kiekvienai atskirai provincijai būtų suteikta daugiau autonomijos lankstesnėje federacinėje struktūroje pasisakė tik 6 %

⁵⁵ International Crisis Group, "Iraq and the Kurds: The Brewing Battle over Kirkuk". *Middle East Report*, N°56, 2006, 24.

centrinėje Irako dalyje gyvenančių šiitų bei 4 % pietuose gyvenančių šiitų.⁵⁶ Kita vertus, tos pačios institucijos 2006 metų birželio mėnesį atliktos apklausos duomenimis, net 58 % centrinės Irako dalies šiitų teigė, kad Irakas eina teisinga kryptimi. Pietų Irake gyvenančių šiitų tarpe net 65 % taip pat teigė, jog Irakas eina teisinga kryptimi. Tiesa, apklausos rengėjai klausimą suformulavo taip, kad neišmanoma suprasti ar atsakiusieji teigiamai vertina būtent federalizmo idėją. Atsižvelgiant į tai, kad federalizmo klausimas yra viena iš svarbiausių diskusijų temų dabartiniame Irake, galima daryti prielaidą, jog gyventojai atsakydami į klausimą „Ar Irakas eina teisinga kryptimi?“ omeny turėjo ir federalizmo idėją. Šiitų politinės partijos taip pat neturi vieningos nuomonės dėl šiitų federacinio regiono. Galima išskirti tris pagrindinius šių partijų požiūrius į valstybės ateitį:

- Irakas turi būti federacinė valstybė o šiitai turi sukurti savo „super regioną“, kuris apimtų visas šiitų gyvenamas provincijas;
- Irakas turi būti federacinė valstybė o šiitai turi sukurti bent du federacinius vienetus;
- Irakas turi išlikti unitarine valstybe.

Penktame priede pateiktoje lentelėje yra išvardinti pagrindiniai šiitų politiniai veikėjai. Matome, jog šios partijos turi pakankamai skirtingą ideologiją ir požiūrį į tai kaip turėtų atrodyti Irako valstybė. Stipriausia⁵⁷ šiitų partija SCIRI, kuri buvo sukurta Irane ir į Iraką „atsikraustė“ tik po Irako karo pabaigos, ypatingai remia federalizmo idėją⁵⁸. 2005 metų vasarą Nadžafio mieste, kalbėdamas savo pasekėjų miniai SCIRI prezidentas Abdul Aziz al-Hakim teigė, jog „...šalyje būtina išlaikyti politinį balansą. SCIRI tiki, kad yra būtina suformuoti vieną bendrą teritoriją, kuri apimtų Irako centrą ir pietus.“⁵⁹ Tokiu būdu, SCIRI kartu su keliomis mažesnėmis šiitų partijomis (DAWA, Islamo partija Dawa – Irako organizacija) yra jėgos, siekiančios sukurti šiitų „Super regioną“. Į tokio regiono sudėtį įeitų devynios šiitų dominuojamos provincijos.

Kitai nuomonei atstovauja daug mažesnė šiitų partija Fadila (15 vietų Irako parlamente). Nors šios partijos įtaka viso Irako politiniam gyvenimui nėra didelė, ji sugebėjo laimėti savivaldos rinkimus antrajame pagal dydį Irako mieste Basroje. Keturiasdešimt vieną vietą turinčioje Basros miesto taryboje Fadila partija gavo 12 vietų

⁵⁶ International Republican Institute, „Survey of Iraqi Public Opinion“. 2006, 39. < http://lugar.senate.gov/iraq/pdf/IRI_Survey.pdf > [Žiūrėta 2007 03 15]

⁵⁷ 2005 metais vykusius Irako parlamento rinkimus laimėjo šiitų vadovaujamas Jungtinis Irako aljansas (UIA). Aljansą sudarančiom partijom pasidalinus parlamento vietas pagal rinkimuose surinktus balsus, SCIRI gavo daugiausiai vietų (36 iš 140).

⁵⁸ Sayyed Abdul Aziz Alhakim, Presidnt of the SCIRI, „Reconciling Iraq“. Pranešimas konferencijoje „Reconciling Iraq: The Perspective of HE Sayyed Abdul Aziz Alhakim“. Vašingtonas, 2006 gruodžio 4 d.

⁵⁹ China Daily, „Shiite leader endorses federated Iraq“. < <http://www.chinadaily.com.cn> > [Žiūrėta 2007 02 11]

(29 %). Nors ši partija neturi absoliučios daugumos miesto taryboje, jos įtaka taryboje yra žymi. Fadila yra pirmoje vietoje pagal vienai partijai priklausančių vietų kiekį. Tokia situacija susidarė todėl, kad dauguma partijų rinkimuose į Basros tarybą dalyvavo įvairių koalicijų sudėtyje.

Kaip jau minėjau, ši partija yra iškėlusį šių „super regionui“ alternatyvią idėją. Fadila atstovai siūlo sukurti federacinį regioną apjungiant tris Irako pietuose esančias provincijas Basra, Maisan, Dhi Qar (žr. 1 priedą)⁶⁰. Tokios idėjos tikslas yra pakankamai aiškus. Tai naftos išteklių kontrolė „savame rate“. Tokią išvadą verčia daryti faktas, kad būtent šiose trijose provincijose yra išgaunama apie 98 % visos „šių naftos“⁶¹. Neabejotinai šis federacinis regionas būtų labai stiprus ekonomiškai bei politiškai. Pagrindinių naftos išteklių dėka, šis regionas galėtų diktuoti savo sąlygas kitiems federaciniams vienetams ar net centrinei valdžiai.

Tokiai idėjai griežtai nepritaria ne tik mano jau minėta partija SCIRI, bet ir centrinė Irako vyriausybė, kuriai vadovauja DAWA partijos pirmininkas Nouri Kamel Mohammed Hassan al-Maliki⁶². Nuo 2006 metų Fadila patiria didžiulį spaudimą iš centrinės vyriausybės pusės. Šis spaudimas ypatingai buvo ryškus kai praėjusių metų vasarą Irako ministras pirmininkas atleido Basros miesto policijos viršininką, kuris buvo lojalus Fadilui. Vėliau, siekiant dar labiau apriboti šios partijos įtaką, premjeras atėmė iš vietinės valdžios teisę vadovauti saugumo ir teisėtvarkos institucijoms. Nuo 2006 metų rugpjūčio Basros saugumu rūpinasi centrinės valdžios sudaryta speciali komisija. Nenuostabu, kad paskutiniu metu trijų provincijų federalinio regiono idėją vis labiau užgožia, nors dar ne visiškai išstūmė, SCIRI propaguojamo šių „super regiono“ idėją.

Trečiajai šių stovyklai atstovauja radikalusis Muktada al Sadras. Šis jaunas radikalas propaguoja nacionalizmo idėją ir apskritai pasisako už unitarinės valstybės išlaikymą. Muktada al Sadras yra gan įdomus fenomenas Irako politiniame gyvenime. Šis žmogus nėra baigęs religinių mokslų, tad negalime jo laikyti religiniu judėjimo lyderiu. Kita vertus, jis nėra ir tikras politikas, nes neužima jokių oficialių pareigų.⁶³ Susidaro paradoksali situacija. M. Sadras nėra savo judėjimo dvasinis lyderis, priešingai nei kitų šių partijų lyderiai. Tuo pat metu jis nėra ir tikras politikas, nes siekdamas savo tikslų jis turi pasikliauti kitais, oficialias pareigas užimančiais, asmenimis. Nežiūrint į tai, M. Sadro

⁶⁰ Reidar Visser, „Another Iraq Deadline Passes“. 2006. < <http://historiae.org/Regions.asp> > [Žiūrėta 2007 02 11]

⁶¹ Ten pat.

⁶² 2005 metų Irako parlamento rinkimuose DAWA partijos atstovai buvo įtraukti į Jungtinio Irako aljanso (UIA) sąrašą. Po rinkimų partijoms pasidalinus vietas parlamente pagal rinkimuose surinktus balsus, DAWA gavo 13 vietų.

⁶³ Stratfor, „Geopolitical Diary: Is the al-Sadrite Movement Imploding?“. 2007. < www.stratfor.com > [Žiūrėta 2007 04 15]

populiarumas yra labai didelis ir nuolat auga⁶⁴. Autoriai tokį fenomeną aiškina tuo, jog Irako šiitai labai gerbia Sadrų giminę ir ypatingai Muktados tėvą Ayatollah Mohammed Sadiq al-Sadrą.⁶⁵ Kita vertus, M. Sadras susilaukė ypatingo palaikymo šiitų tarpe dėl savo veiksmų po Samaros šventyklos sprogdinimo 2006 metais. Tada jo kontroliuojama *Mahdi armija*⁶⁶ ėmėsi saugoti šiitų bendruomenę nuo sunitų kovotojų antpuolių. Kita jo populiarumą skatinanti aplinkybė yra Sadro organizacijos vykdoma labdarinė veikla. Panašiai kaip šiitų organizacija Hesbolah Libane, sadristai teikia materialią paramą tiems asmenims, kurie nukentėjo nuo kovinių veiksmų ar atsidūrė sunkioje padėtyje dėl kitokių priežasčių.

Augant M. Sadro populiarumui, auga ir parama jo propaguojamos unitarinės Irako valstybės idėjai. Reikia pažymėti, kad M. Sadro idėjos ypatingo populiarumo susilaukia tik keliuose atskiruose Irako visuomenės sluoksniuose. Pagrindiniai šio politinio veikėjo rėmėjai yra varguomenė bei jaunimas⁶⁷. M. Sadro idėjos yra tarytum užstrigusios tik šiuose dvejuose sluoksniuose. Dėl šios priežasties, sunku tikėtis, kad unitarinės valstybės idėja susilauks didesnės Irako gyventojų dalies paramos. Reikia nepamiršti ir to, kad federalizmo koncepcija yra įtvirtinta Irako konstitucijoje. Norint įgyvendinti unitarinės valstybės idėja, tektų keisti ir pagrindinį šalies dokumentą. Tokiam veiksmui M. Sadrai reikia kur kas didesnės gyventojų paramos nei jis šiuo metu turi. Manau, kad sadristų „unitarinės valstybės“ kampaniją reikėtų vertinti kaip paprasčiausią populistinį žingsnį siekiant padidinti irakiečių susidomėjimą savo organizacija.

Aptariau tris skirtingus šiitų bendruomenėje egzistuojančius požiūrius į tai kaip turėtų atrodyti būsimasis šiitų federacinis regionas. Vertindamas politines jėgas, stovinčias už kiekvieno iš šių požiūrių, esu linkęs manyti, kad šiitų federacinis regionas bus suformuotas pagal „Super regiono“ modelį. Tokią išvadą darau todėl, kad nežiūrint į pakankamai didelius nesutarimus dėl būsimos valstybės struktūros, visos anksčiau minėtos šiitų partijos priklauso Vieningajam Irako aljansui (UIA), kuris rinkimuose į Irako parlamentą gavo daugiausiai rinkėjų balsų⁶⁸. Bendro sąrašo sudarymas rodo, kad siekiamos svarbių tikslų šios partijos gali sutarti ir veikti iš vien. Tikėtina, kad šiitų partijos sugebės išspręsti tarpusavio nesutarimus bei pasirinks viena iš konkuruojančių šiitų federacinio regiono koncepcijų. Kita vertus, manau, kad bus pasirinktas SCIRI

⁶⁴ 2005 metų Irako parlamento rinkimuose M. Sadro judėjimo atstovai buvo įtraukti į Jungtinio Irako aljanso (UIA) sąrašą. Po rinkimų partijoms pasidalinus vietas parlamente pagal rinkimuose surinktus balsus, sadristai gavo 29 vietas į priekį praleisdami tik SCIRI atstovus.

⁶⁵ Ten pat.

⁶⁶ Mahdi armija yra M. Sadro judėjimo karinis sparnas.

⁶⁷ May Welsh, „Sadr City: Support from the poor“. 2004. < <http://english.aljazeera.net> > [Žiūrėta 2007 02 11]

⁶⁸ 2005 metų parlamento rinkimų metu UIA surinko 41 % balsų bei gavo 130 iš 275 vietų parlamente.

siūlomas „super regiono“ variantas ir dėl to, kad ši partija turi didžiausią įtaką dabartinėje vyriausybėje, labai didelį palaikymą visuomenėje bei esant reikalui gali pasitelkti Irano resursus⁶⁹.

Nėra labai lengva nustatyti kokios turėtų būti tikslios šių regiono ribos. Centrinėje Irako dalyje esančiose provincijose šiuo metu gyvena tiek šiitai tiek ir sunitai (žr. 3 priedą). Iki S. Huseino režimo, šiose teritorijose gyventojų daugumą sudarė šiitai. Tačiau S. Huseinas siekdamas apsaugoti sostinę nuo šiitų sukilimo perkėlė didelę dalį sunitų iš šiauriau Bagdado esančių teritorijų į Irako centrą. Didžiausia problema formuojant šiitų federalinį regioną yra būtent šios „maišytos“ provincijos. Po mano jau minėto Samaros šventyklos sprogdinimo, Irake prasidėjo masinės civilių žudynės etniniu pagrindu. Iš pirmo žvilgsnio šios žudynės yra panašios į paprasčiausias keršto akcijas. Dar kitaip vadinamas vendetos tipo žudynės. Tačiau atkreipkime dėmesį į tai, kad dauguma tokių žudynių įvykdoma būtent šiose mišriose provincijose. Ir kaip teigia Berno universiteto atstovai, atlikę tarpkonfesinio smurto Irake tyrimą, pagrindinis šių žudynių tikslas yra priversti žmonės palikti jų gyvenamas vietas ir keltis į jų etninės ar religinės grupės dominuojamas provincijas⁷⁰. Po Samaros šventyklos sprogdinimo savo gyvenamąsias vietas įvairiais duomenimis jau paliko apie 300 000 žmonių. Daugiausia pabėgėlių buvo būtent iš mišriųjų provincijų: Bagdadą paliko 24498 gyventojai, Anbarą - 31062, Babilono provinciją - 12474 ir Vasitą - 15618⁷¹. Tad peršasi išvada, jog šis smurtas yra ne kas kitas kaip bandymas „išgryninti“ tam tikras provincijas arba kitaip tariant bandymas sutapatinti etnines/religines ribas su administracinėmis provincijų ribomis. Turint omeny, kad šiuo metu šiitams yra pavaldžios Gynybos bei Vidaus reikalų ministerijų pajėgos ir jų partijos turi gan stiprius ginkluotus būrius o sunitų formuotės savo jėga negali joms prilygti, galima teigti, kad šiitai perims į savo rankas „mišriųjų“ provincijų kontrolę. **Tokiu būdu, būsime šiių „super regionas“ apims šias provincijas: Al Basra, Maysan, Al Muthana, Dhi Qar, An Najaf, Babil, Wasit, Karbala ir Qadisiyah (žr. 1 priedą).**

⁶⁹ SCIRI buvo sukurta 1982 metais Irane. Irano specialiosios tarnybos aktyviai dalyvavo kuriant ir apmokant SCIRI karinį sparną Badr brigadą. Teigiama, jog SCIRI iki šiol palaiko glaudžius ryšius su Irano specialiosiomis tarnybomis.

⁷⁰ Ashraf al-Khalidi ir Victor Tanner, “Sectarian Violence: Radical Groups Drive Internal Displacement in Iraq“. The Brookings Institution – University of Bern. Vašingtonas, 2006. < <http://www.brookings.edu> > [Žiūrėta 2007 03 14]

⁷¹ Ten pat.

2.2.3. Sunitų federacinis regionas

Trečioji Irako etninė grupė – arabai sunitai. Ši etninė grupė sudaro apie 20 % visų Irako gyventojų. Trečiasis Irako federacinis regionas turėtų priklausyti būtent arabų sunitų grupei. Arabai sunitai yra ta grupė, kuri labiausiai priešinosi federalizmo idėjai Irake. 2006 metų kovo mėnesį IRI atliktos visuomenės apklausos duomenimis, net 82 % apklaustų arabų sunitų pasisakė prieš federalizmo idėją. Arabų sunitų nepritarimas federalizmo idėjai buvo jaučiamas nuo tada, kai prasidėjo naujosios Irako konstitucijos kūrimo procesas. Šios etninės grupės atstovai ne kartą pareiškė būgštavimus, kad federalizmas atves šalį prie padalinimo į atskiras valstybes.⁷² Kita arabų sunitų nepritarimo konstitucijai priežastis yra susijusi su pajamų iš naftos gavybos pasidalinimu. Arabų sunitų gyvenamose teritorijose nėra naftos telkinių, tad jie baiminasi, kad federacijos atveju ši etninė grupė visiškai priklausys nuo kurdų bei šiitų. Kaip jau minėjau šios dalies pradžioje, federalizmo nuostata į konstituciją buvo įtraukta kurdų bei šiitų atstovų dėka. Tuo tarpu sunitai, dėl jų vykdyto politinio proceso boikoto bei nesutarimų savo grupės viduje, neturėjo didesnės įtakos galutiniam konstitucijos tekstui. Vienintelė galimybė arabams sunitams atmesti federalizmo koncepciją buvo 2005 metais vykęs referendumas dėl konstitucijos. Šiai konstitucijai atmesti reikėjo, kad „Ne“ pasakytų dauguma rinkėjų bent trijose Irako provincijose. Referendume metu prieš konstituciją pasisakė tik dvi provincijos: Anbar bei Salahadeen. Anbar provincijoje prieš konstituciją pasisakė net 96,9 % visų referendume dalyvavusių asmenų. Salahadeen provincijoje šis rodiklis kiek žemesnis, bet taip pat labai įspūdingas. Šioje provincijoje prieš konstituciją pasisakė beveik 82 % rinkėjų.⁷³ Vertinant tai, jog federalizmas yra viena iš esminių naujosios konstitucijos nuostatų, dar kartą patvirtiname, kad absoliuti arabų sunitų dauguma atmeta federalizmo idėją.

Mažai tikėtina, kad arabai sunitai trumpuoju laikotarpiu sugebės pakeisti situaciją savo naudai. Sunitų mažuma paprasčiausiai neturi realių svertų, kuriais galėtų pakeisti esamą situaciją. Visų pirma, sunitai turi labai mažai įtakos Irako vyriausybės bei parlamento veiklai⁷⁴. Antra, sunitai nedisponuoja jokiais gamtiniais ištekliais, tad neturi ko pasiūlyti kitoms etninėms grupėms mainais už dabartinės situacijos pakeitimą. Ir trečia, arabų sunitų kariniai būriai yra siejami su teroristinėmis organizacijomis, tad yra nuolat

⁷² Lionel Beehner, „Why Sunnis Don't Support Iraq's Constitution“. 2005. < <http://www.cfr.org> > [Žiūrėta 2006 11 10]

⁷³ Independent Electoral Commission of Iraq, „Final report of The IECI on the Referendum Audit Process“. 2005 < <http://www.ieciraq.org/English> > [Žiūrėta 2007 01 15]

⁷⁴ 2005 metais vykusiuose rinkimuose arabų sunitų partijos parlamente gavo tik apie 20% vietų.

persekiojami JAV bei Irako pajėgų. Dėl šios priežasties sunitų karinės formuotės taip pat nėra ta jėga, kuri galėtų realiai pakeisti situaciją savo naudai.

Tenka konstatuoti faktą, kad formuojant Irako federaciją, arabai sunitai liks nuskriaustųjų vietoje. Kurdams bei šiitams „atsirėžus“ savo pyrago dalis, arabams sunitams liks tik dvi šiaurės vakaruose esančios provincijos Anbar bei Salahadeen (žr. 1 priedą).

Apibendrinant visą šią dalį reikia pažymėti, jog daugybė faktų rodo, kad būsimieji Irako federaciniai vienetai bus kuriami etniniu pagrindu. Šiuo metu politiniame Irako gyvenime dominuojančios kurdų bei šiitų grupės savo nuožiūra bando formuoti federacinius regionus. Dvi stipriausios etninės grupės mažai kreipia dėmesio į arabų sunitų poreikius. Įvertinęs kikevienos iš etninių grupių išsidėstymą Irako teritorijoje, viešosios nuomonės apklausos rezultatus, kiekvienos iš grupių politinę įtaką centrinės vyriausybės sprendimams bei šių grupių galimybes keisti situaciją savo naudai, manau, kad būsimąją **Irako federaciją sudarys trys federaciniai regionai: Šiitų federacinis regionas, kurį sudarys devynios provincijos (Al Basra, Maysan, Al Muthana, Dhi Qar, An Najaf, Babil, Wasit, Karbala ir Qadisiyah), šešias provincijas (Arbil, Dahuk, As Sulaymaniyah, Diyala, Ninawa ir At Tamim) jungiantis kurdų federacinis regionas (Irako Kurdistanas) bei dvi provincijas (Anbar bei Salahadeen) jungiantis arabų sunitų regionas (6 priedas).** Tokios federacijos stabilumo perspektyvos bus nagrinėjamos sekančioje šio darbo dalyje.

3. Irako federacijos stabilumo tyrimas

Antroje šio darbo dalyje nustačiau, kad yra didelė tikimybė, jog būsimoji Irako federacija bus sudaryta iš trijų etniniu pagrindu sudarytų regionų. Tuo tarpu šios darbo dalies tikslas yra išsiaiškinti, ar tokia federacija bus stabili. Tyrimą atliksiu „konkuruojančių hipotezių“ metodu. Vadovaudamasis pasirinkto metodo reikalavimais, pagrindinei šio tyrimo hipotezei iškeliau alternatyvią hipotezę: *socialinis, politinis, kultūrinis, ekonominis bei karinis bendrumas lemia tai, kad federacinis Irakas bus stabili valstybė*. Konkuruojančias hipotezes vertinsiu pagal teorinėje darbo dalyje nustatytus federacinių valstybių stabilumą lemiančius veiksnius:

- **Tinkamas galių paskirstymas federacijos viduje;**
- **pakankama gyventojų abipusė simpatija;**
- **federacinių regionų santykinė galia;**
- **federacinių regionų išteklių santykinis vienodumas;**
- **materialinės gerovės (finansinių išteklių) paskirstymas šalyje.**

Remdamasis teorinėmis prielaidomis bei siekdamas analizės tikslumo, šiuos veiksnius dar susmulkinau į atskiras dalis ir pateikiau juos klausimų forma. Tyrimo pabaigoje, pilnai užpildžius lentelės grafą, matematiškai apskaičiuosiu atsakymų TAIP ir NE (remiančių vieną ar kitą hipotezę) kiekį. Pagal tai, kurių atsakymų bus daugiau, darysiu išvadą dėl vienos iš hipotezių patvirtinimo.

Kaip jau minėjau, lentelėje visi rodikliai yra pateikti klausimų forma. Jei atsakymų skiltis žymėsime tik atsižvelgdami į tai, ar konkretus veiksnys yra egzistuojantis, ši lentelė bus mažai reprezentatyvi. Siekiant išsiaiškinti veiksmų įtaką federacijos ateičiai, tektų juos dar kartą grupuoti pagal įtaką stabilumui (stabilizuojantis/destabilizuojantis). Todėl atsakymas TAIP arba NE bus rašomas priklausomai nuo to, kokia bus konkretaus veiksmo įtaka federacijos stabilumui. Jei veiksnys bus stabilizuojantis, žyma atitinkamoje lentelės grafoje bus dedama ties atsakymu TAIP, priešingu atveju, žyma atitinkamoje grafoje bus dedama ties atsakymu NE. Tam tikrais atvejais tiesioginis atsakymas į užduodamą klausimą bei atsakymas į klausimą, ar tas veiksnys yra stabilizuojantis, gali sutapti (pvz.: jei tyrimo metu paaiškės, kad konstitucijoje yra apibrėžti federaciniai vienetai (TAIP), atitinkamoje grafoje žymą dėsium ties atsakymu TAIP, nes šis veiksnys teigiamai įtakoja federacijos stabilumą. Jei paaiškėtų, kad konstitucijoje nėra apibrėžiami federaciniai vienetai (NE), žyma taip pat bus dedama skiltyje NE.) Kitais atvejais tiesioginis atsakymas į klausimą bei lentelėje padaryta žyma gali būti priešingi (pvz.: tyrimo metu paaiškėjus, kad bent vienas iš federacinių regionų savo ištekliais bus žymiai

turtingesnis už kitus regionus (TAIP), atitinkamoje grafoje bus pažymėta NE, nes tai yra destabilizuojantis veiksnys).

Tyrimo lentelė

Veiksniai	TAIP (Stabili)	NE (Nestabili)
<i>Tinkamas galių paskirstymas federacijos viduje.</i>		
Ar konstitucijoje apibrėžti federaciniai vienetai?		
Ar konstitucijoje paskirstytos galios?		
Ar konstitucijoje nustatytas konfliktų sprendimo mechanizmas?		
<i>Abipusė simpatija šalies gyventojų tarpe.</i>		
Ar yra simpatija religijos pagrindu?		
Ar yra simpatija rasės pagrindu?		
Ar yra vienijanti politinė institucija?		
<i>Federacinių regionų santykinė galia.</i>		
Ar bent vienas iš federacinių regionų yra pakankamai stiprus, kad savarankiškai galėtų apsiginti nuo karinės agresijos?		
<i>Federacinių regionų išteklių santykinis vienodumas.</i>		
Ar bent vienas iš federacinių regionų savo ištekliais bus žymiai turtingesnis už kitus regionus?		
<i>Materialinės gerovės (finansinių išteklių) paskirstymas šalyje.</i>		
Ar yra sukurtas (numatytas) vertikaliojo paskirstymo mechanizmas?		
Ar yra sukurtas (numatytas) horizontaliojo paskirstymo mechanizmas?		

3.1. Galių paskirstymas federacijos viduje.

Teisingas galių paskirstymas federacinėje valstybėje yra labai svarbi tokios valstybės stabilumo sąlyga. Kol Irako federacija yra kūrimosi stadijoje, mes neturime galimybės tirti realiai veikiančių galių pasiskirstymo Irake mechanizmą. Ką galime šiuo metu iširti, tai, kokius galių pasiskirstymo principus nustato 2005 metų Irako konstitucija. Kitaip tariant, išsiaiškinsim ar Irake yra kuriami galios pasiskirstymo mechanizmai. Kaip jau minėjau teorinėje šio darbo dalyje, federacinė konstitucija turi atlikti tris tik jai būdingus uždavinius: **apibrėžti federacinius vienetus, paskirstyti galias bei nustatyti galimų konfliktų sprendimo mechanizmą**. Priešingu atveju, konstitucija nebus vienu iš stabilios federacinės valstybės garantų.

Federacinė konstitucija dar yra vadinama *susitarimu tarp regionų* kurie jungiasi į federacinę valstybę⁷⁵. Konstitucijoje federaciniai vienetai susitaria kokios galios atiteks centrinei valdžiai bei kokias sritis kontroliuos regionų valdžia. Teigiama, kad yra labai svarbu pasiekti visų besijungiančių regionų sutarimo dėl konstitucijos nuostatų⁷⁶. Tik esant visų federacinių vienetų bei daugumos šalies gyventojų pritarimui, konstitucijoje įtvirtintos nuostatos sukurs sklandžiai veikiančius galios pasidalinimo mechanizmus. Dėl šios priežasties, galių pasiskirstymą būsimuoju federacinėje Irako valstybėje, visų pirma iširsiu ar 2005 metų konstitucija turi platų palaikymą šalies gyventojų tarpe. Yra nesunku nustatyti, ar konstitucijai pritaria dauguma gyventojų. Siekdami tai išsiaiškinti, turime pažvelgti į konstitucinio referendumo rezultatus. Septintajame priede pateiktoje lentelėje referendumo rezultatai yra išskaidyti pagal provincijas⁷⁷. Siekdamas didesnio šios lentelės informatyvumo, provincijas sugrupavau pagal etninę priklausomybę bei pažymėjau jas skirtingomis spalvomis. Šie duomenys rodo, kad iš beveik 10 mln. asmenų dalyvavusių referendume beveik 8 mln. (78 %) pasisakė už konstituciją. Prieš konstituciją pasisakė tik apie 2 mln. (22 %) atėjusiųjų į referendumą. Tarytum visuomenė pritaria konstitucijai, bet pažvelgę giliau į šiuos rezultatus ir suskirstę referendumo rezultatus pagal galimus būsimos federacijos regionus, matome visai kitokią vaizdą. Iškart pastebimi arabų sunitų regiono rezultatai. Absoliuti dauguma šio regiono gyventojų pasisakė prieš konstituciją. Anbar provincijoje tokių gyventojų buvo net 96 procentai. Remiantis šiais duomenimis galima teigti, kad konstitucija neatitinka vienos iš dviejų legitimumo sąlygų. Nežiūrint į

⁷⁵ Andreas Auer, "The constitutional scheme of federalism". *Journal of European Public Policy*, 12:3, 2005, 419–431

⁷⁶ Dwight Herperger, „Distribution of Powers and Functions in Federal Systems“. Institute of Intergovernmental Relations Queen's University, Kanada, 1991.

⁷⁷ Irako nepriklausomos rinkimų komisijos duomenys < <http://www.ieciraq.org/English> > [Žiūrėta 2007 01 15]

tai, kad už ją pasisakė dauguma visų Irako gyventojų, vienas federacinis regionas ją visiškai atmetė. Tačiau kategoriškai neneigiu, kad Irako konstitucija negali būti teisingo galių balanso paskirstymo garantu. Šie mano pateikti duomenys yra beveik dviejų metų senumo. Per kelis metus arabų sunitų nuomonė galėjo pakisti į vieną ar kitą pusę. Siekdamas tiksliau išsiaiškinti, ar konstitucijos dėka galios valstybėje bus tinkamai padalintos, turiu atlikti gilesnę konstitucijos nuostatų analizę. Tirdamas konstitucijos nuostatas, bandysiu nustatyti, ar jos rengėjai įtraukė į šį dokumentą tris pagrindines federacinės konstitucijos funkcijas: 1) apibrėžti federacinius vienetus, 2) paskirstyti galias bei 3) nustatyti galimų konfliktų sprendimo mechanizmą.

3.1.1. Federacinių vienetų apibrėžimas (išvardinimas).

Perskaitę Irako konstitucijos tekstą, keliose vietose rasime nuorodas į federacinę Irako respublikos struktūrą. Jau pirmame konstitucijos straipsnyje yra parašyta, kad Irako Respublika yra vieninga nepriklausoma federacinė valstybė. Tačiau šiame dokumente nėra tiksliai išvardinti visi federaciniai vienetai. Vienintelė nuoroda į konkretų federacinį regioną yra 137 straipsnis. Šiame straipsnyje kurdų autonomija yra išskiriama kaip atskiras federacinis vienetas bei įteisinamas Kurdų regioninės vyriausybės egzistavimas. Tuo tarpu, man nepavyko surasti nuorodų į arabų sunitų ar šiitų federacinius vienetus. Konstitucijoje yra kalbama daugiau apie tai, koku būdu gali formotis federaciniai vienetai. Tokią situaciją galima būtų paaiškinti tuo, jog konstitucija buvo rašoma tada, kai dar nebuvo aiškios būsimųjų federacinių regionų ribos. Kita vertus, tokia situacija galėjo susidaryti ir siekiant kompromiso tarp etninių grupių. Turint omenyje, kad šiitai puoselėja viltis įtraukti į savo federacinį regioną centrinėje Irako dalyje esančias provincijas, kuriose ne mažą gyventojų dalį sudaro arabai sunitai, bandymas konstitucijoje apibrėžti tiksliai regionų ribas galėjo visiškai paralyžiuoti jos priėmimo procesą. Reikia prisiminti, kad kuo skubesniu Irako konstitucijos priėmimu buvo suinteresuota ir JAV. Amerikiečiai nuolat spaudė etninių grupių atstovus kuo greičiau susitarti dėl galutinio konstitucijos teksto. Giliau neaptarinėsiu JAV motyvų siekiant užtikrinti kuo skubesnę konstitucijos priėmimą, nes šios šalies politikos Irake klausimas yra už mano tyrimo ribų. Dabar jau yra sunku nustatyti, kuris iš išvardintų veiksmų buvo lemiamas šioje situacijoje. Tačiau susidariusi padėtis, kuomet konstitucijoje yra numatyti mechanizmai, pagal kuriuos gali kurtis federaciniai vienetai, bet nenurodytos jų kūrimosi ribos, mano nuomone, labai neigiamai įtakos būsimosios federacijos stabilumą. Konstitucijoje nenustačius federacinių regionų ribų, etninėms grupėms paliekama galimybė varžytis dėl dominavimo atskirose Irako provincijose. Kol nėra galutinio

valstybės padalinimo į tiksliai apibrėžtus federacinius regionus, tol arabai sunitai ir šiitai gali bandyti vienoje ar kitoje provincijoje įgyti daugumą ir pasinaudodami konstitucijoje numatytais procedūromis įtraukti ją į savo regioną. Etninių grupių siekis dominuoti atskirose provincijose neišvengiamai veda prie smurto. Savo teiginį galiu patvirtinti primindamas, kad būtent mišrioje Irako provincijose šiuo metu yra aukščiausias tarptautinio smurto lygis⁷⁸.

Visi išvardinti faktai leidžia daryti išvadą, kad pirmasis matavimo rodiklis, yra priskirtinas prie būsimos Irako federacijos nestabilumą lemsiančių veiksnių.

3.1.2. Galių paskirstymas.

Teorinėje šio darbo dalyje buvo nustatyta, kad siekiant federacinės valstybės stabilumo būtina tiksliai atskirti galias, funkcijas bei atsakomybę tarp dviejų valdžios lygmenų⁷⁹. Kadangi konstitucija yra svarbiausias valstybės teisinis aktas, nėra geresnio būdo padalinti valdymo sferas nei įtraukiant tokias nuostatas į šį dokumentą. Todėl ir antrąjį Irako federacijos stabilumo rodiklį tirsiu remdamasis tik šios šalies konstitucija. Šio rodiklio tyrimas turėtų sukelti mažiausiai klausimų, nes jo įtaka valstybės stabilumui priklauso tik nuo to, ar konstitucijoje yra išvardintos valdžios lygmenų funkcijos. Jei valdžių funkcijos yra išvardintos, tai turės teigiamos įtakos valstybės stabilumui. Priešingu atveju, gali kilti konfliktas tarp centrinės valdžios bei federacinių regionų dėl to kokias funkcijas kiekvienas iš šių subjektų turėtų atlikti.

2005 metais referendume patvirtintos Irako konstitucijos ketvirtojoje dalyje yra teigiama, kad **federacinė vyriausybė** atsako už šias sferas⁸⁰:

- Užsienio politikos formavimas bei diplomatiniai santykiai; derybos dėl tarptautinių sutarčių sudarymo bei jų pasirašymas ir ratifikavimas; derybos dėl tarptautinių paskolų suteikimo bei nepriklausomos tarptautinės ekonominės bei prekybos politikos formavimas;
- Nacionalinio saugumo politikos formavimas, įskaitant ir ginkluotojų pajėgų, kurių tikslas saugoti Irako teritorinį vientisumą bei apsaugoti jo sienas, kūrimą bei išlaikymą;

⁷⁸ Ashraf al-Khalidi ir Victor Tanner, "Sectarian Violence: Radical Groups Drive Internal Displacement in Iraq". The Brookings Institution – University of Bern. Vašingtonas, 2006. < <http://www.brookings.edu> > [Žiūrėta 2007 03 14]

⁷⁹ Andreas Auer, "The constitutional scheme of federalism". *Journal of European Public Policy*, 12:3, 2005, 419–431.

⁸⁰ Stratfor, „Full Text of Iraqi Constitution - Part II“. October 26, 2005. < www.stratfor.com > [Žiūrėta 2007 03 15]

- Mokestinės bei muitų politikos formavimas, pinigų emisija, komercinės politikos tarp regionų ir provincijų Irako viduje reguliavimas; federacinio biudžeto sudarymas; monetarinės politikos formavimas bei centrinio banko steigimas ir administravimas;
- Standartų bei matmenų kontrolė;
- Klausimų susijusių su pilietybe, natūralizacija bei politinio prieglobsčio prašymu sprendimas;
- Telekomunikacijų bei pašto sferų kontrolė;
- Bendro bei investicinio biudžeto sudarymas;
- Atsižvelgiant į tarptautinius įstatymus bei normas formuoti politiką susijusią su vandens ištekliais už Irako ribų bei garantuoti nenutrūkstamą vandens tiekimą į Iraką bei sąžiningą jo paskirstymą šalies viduje.

Šios konstitucijos 111 straipsnis teigia, kad „Visos galios, kurios neišvardintos konstitucijos ketvirtojoje dalyje, atitenka regionų bei neįeinančių į regionų sudėtį provincijų vyriausybėms. Kilus prieštaravimams dėl galių pasidalinimo tarp federacinio centro ir regionų, pirmenybė atiduodama regionams.“

Matome, jog galių paskirstymas tarp centrinės valdžios bei federacinių vienetų yra atliktas tiksliai pagal teorinėje dalyje nagrinėtą modelį, kuomet yra išvardinamos tik centrinės valdžios atsakomybės sferos o visos likusios sritys paliekamos federacijos subjektų žiniai. Dėl šios priežasties darau išvadą, kad tyrimo lentelės (12 priedas) grafoje „Ar konstitucijoje paskirstytos galios?“ žymą reikia dėti ties atsakymu „TAIP“ (stabilizuojantis veiksnys).

3.1.3 Konfliktų sprendimo mechanizmas.

Teorinėje darbo dalyje buvo akcentuota, kad padalinus valstybės valdymo galias dviem lygmenims (federacinis centras ir regionai) gali kilti konfliktai dėl vienos iš šių valdžių bandymo perimti savo žinion vieną ar kitą valdymo funkciją. Siekiant sureguliuoti galimus konfliktus tarp centrinės valdžios bei federacinių vienetų, valstybėje būtina turėti **nepriklausomą** konstitucinį arbitražą, kurio sprendimas ginče dėl galių pasidalinimo būtų **galutinis**. Konflikto atveju, šis organas vadovaudamasis federacine konstitucija, privalo nustatyti konfliktuojančių pusių kompetencijos ribas. Tokiu būdu, konstitucinis arbitras yra stabilumo federacijoje garantas. Tam, kad vadinamasis arbitras galėtų spręsti konstitucinius konfliktus, jo paties egzistavimas turi būti **įtvirtintas konstitucijos nuostatose**.

Mano nagrinėjama Irako konstitucija taip pat įteisina konstitucinio arbitro egzistavimą. Konstitucijos 86 straipsnis teigia, kad Irako teisminę sistemą sudaro Aukštoji teisėjų taryba, **Aukščiausias federalinis teismas**, Federalinis kasacinis teismas, Prokuratūros departamentas, Teismų priežiūros komisija bei kiti federaciniai teismai⁸¹. Konstitucija taip pat numato, kad Aukščiausiasis federalinis teismas yra finansiškai ir administraciškai nepriklausoma institucija (89 str.). Šiam teismui yra suteikiamos tokios funkcijos:

- Konstitucinė veikiančių įstatymų ir taisyklių priežiūra;
- Konstitucijos nuostatų aiškinimas;
- Spręsti ginčus susijusius su federalinių įstatymų taikymu bei centrinės valdžios sprendimais, instrukcijomis ar procedūromis. Įstatymas turi suteikti teisę kiekvienam Vyriausybės nariui ar bet kuriam suinteresuotam asmeniui pateikti teismui skundą.
- **Spręsti ginčus, kurie kyla tarp federacinės ir regionų vyriausybių bei vietinių savivaldų;**
- Spręsti ginčus kurie kyla tarp regionų ir provincijų vyriausybių;
- Spręsti bylas, kuriose kaltinimai yra pateikiami Prezidentui, Ministrui pirmininkui ar ministrams;
- Tvirtinti galutinius Atstovų tarybos (Parlamento) rinkimų rezultatus.

Devyniasdešimt pirmas konstitucijos straipsnis teigia, kad Vyriausiojo federalinio teismo sprendimai yra galutiniai ir privalomi visiems valdžios lygimams.

Akivaizdu, kad konstitucijos kūrėjai nuostatas apie Vyriausiąją federacinį teismą į šį dokumentą įtraukė bandydami sukurti konstitucinio arbitro instituciją. Mano nuomone, Irako Vyriausiasis federalinis teismas atitinka visus konstituciniam arbitrai keliamus reikalavimus. Ši institucija yra įteisinta konstitucijoje ir jos priimami sprendimai bus galutiniai bei privalomi visiems valdžios lygiams. Taip pat Vyriausiasis federalinis teismas yra finansiškai bei administraciškai nepriklausoma institucija. Remdamasis šia išvada, tyrimo lentelės (12 priedas) skiltyje „Ar konstitucijoje nustatytas konfliktų sprendimo mechanizmas?“ pažymiu atsakymą „TAIP“.

⁸¹ Stratfor, „Full Text of Iraqi Constitution - Part II“. October 26, 2005. < www.stratfor.com > [Žiūrėta 2007 03 15]

3.2. Abipusė simpatija gyventojų tarpe

Šios grupės tyrimo rodikliai, ko gero, yra vieni iš sudėtingiausių šiame tyrime. Čia bus kalbama apie religiją, kalbą bei trijų pagrindinių Irako etninių grupių požiūrį vieni į kitus. Taip pat bus bandoma išsiaiškinti, ar Irake šiuo metu yra politinė organizacija, kuri vienytų visas etnines grupes. Religinių grupių tarpusavio santykiai yra labai plati tema, todėl šioje dalyje apžvelgsiu tai, kas labiausiai įtakoja šių grupių tarpusavio santykius.

3.2.1. Religija.

Didžiąją Irako gyventojų daugumą sudaro musulmonai (97 %). Apie 60 % Irako musulmonų yra šiitai. Likusieji musulmonai (jų tarpe yra kurdai ir arabai) priklauso sunitų grupei. Šiitų ir sunitų, kaip ir bet kokių kitų šalia gyvenančių bendruomenių, santykių istorijoje buvo ir priešpriešos ir harmonijos, bei kovos prieš bendrą priešą periodų.

Apžvelgsiu kaip atsirado šios dvi Islamo šakos⁸². Musulmonų visuomenės skilimas įvyko ne vien tik dėl religinių nesutarimų. Islamo skilimą sąlygojo ištisa įvykių virtinė. Pasidalinimui į šiitus bei sunitus įtakos turėjo ir politiniai veiksniai. Viena iš skilimo priežasčių buvo kova dėl valdžios Musulmonų kalifate. Musulmonų bendruomenės skilimo proceso katalizatoriumi tapo trečiojo Kalifo Uthman'o nužudymas. Kalifas buvo nužudytas sukilusių arabų karių savanoriu, kurie buvo nepatenkinti atlygiu už tarnybą. Taip pat įtakos turėjo skirtumas tarp karių sunkių gyvenimo sąlygų bei prabangos, kurioje, naudodamiesi visais užkariavimų privalumais, gyveno arabai vakarinėje Arabijos kyšulio dalyje.⁸³ Po Uthman'o nužudymo, naujuoju kalifu buvo paskelbtas pranašo Muhamedo pusbrolis Ali ibn Abu Talib'as. Tačiau nužudytojo kalifo giminaičiai su Sirijos gubernatoriumi Muawiyah'u priešakyje nepripažino Ali valdžios bei apkaltino jį Uthman'o nužudymu ir pareikalavo keršto. Netrukus įvyko vienas iš svarbiausių musulmonų tarpusavio mūšių⁸⁴. Ali ir Muawiyah'o vadovaujamos kariuomenės susitiko Sifino lygumoje prie Eufrato upės, dabartinio Irako teritorijoje. Muawiyah'o pajėgos matydamos, kad gali pralaimėti mūšį, pasiūlė ginčą išspręsti arbitru pagalba. Buvo išrinkti du arbitrai, kurie turėjo nuspręsti ar Uthman'o mirtis buvo pelnyta. Arbitrams davus teigiamą atsakymą, Uthman'o žudikas būtų gavęs budelio, o ne žudiko

⁸² Dalis musulmonų sunitų nepripažįsta šiitų kaip atskiros Islamo atšakos. Jų teigimu, šiitai yra sekta, kuri nukrypo nuo teisingos Islamo praktikos.

⁸³ U.S. Department of the Army, „Country Studies“, < <http://countrystudies.us/iraq> > [Žiūrėta 2006 05 05]

⁸⁴ Ten pat.

statusą. Tokiu būdu ir Muawiyah'o pretenzijos būtų buvusios atmestos. Tačiau arbitrų sprendimas buvo nepalankus Ali. Nepatenkintas tokiu sprendimu, Ali nutarė atnaujinti mūšį. Bet šis sprendimas buvo pavėluotas, nes iš jo kariuomenės gretų pasitraukė nemaža karių dalis. Pasitraukusieji kariai buvo nepatenkinti tuo, kad Ali sutiko spręsti konfliktą arbitrų pagalba. Nebeturėdamas pakankamai pajėgumų, Ali buvo priverstas pasitraukti iš mūšio. Jam teko užsidaryti savo tvirtovėje Al Kufah mieste ir iš ten toliau stebėti kaip klostėsi įvykiai musulmoniškame pasaulyje. Tuo tarpu Muawiyah'as buvo paskelbtas nesena užkariauto Egipto kalifu. Muawiyah'as neatsisakė ir savo ketinimų atkeršyti už Uthman'o mirtį. Netrukus Ali buvo nužudytas, o jo vyriausias sūnus Husan'as buvo priverstas atsisakyti sosto ir po kiek laiko taip pat buvo nužudytas. Manoma, kad būtent nenatūrali Ali mirtis ir sąlygojo šiizmo judėjimo atsiradimą. Ali ir jo sūnus buvo paskelbti šventaisiais. O tie žmonės, kurie buvo įsitikinę, kad būtent Ali turi būti musulmonų kalifato vadovu, tapo šiitų atšakos branduoliu. Miestai, kuriuose yra palaidotas Ali ir jo sūnus yra šventi šiitams bei yra nuolatinių piligrimysčių objektai. Bėgant laikui šiitai ir sunitai suformulavo savitą požiūrį į Islamo mokymą bei praktiką. Šių savitumų dėka susiformavo jų identitetas bei požiūris į visuomenę bei politiką⁸⁵.

Šiitai šiuo metu yra musulmoniškojo pasaulio mažuma (apie 10 % – 15 % visų musulmonų). Šiai grupei priklauso apie 90 % Irano gyventojų, apie 70 % Bahreino piliečių bei apie 40 % libaniečių. Nežiūrint į gan didelį jų demografinį svorį, šiitai valdo tik vieną valstybę – Iraną. Kitose šiitų daugumą turinčiose valstybėse valdžia priklauso sunitams. Šis faktas taip pat įtakoja šiitų ir sunitų tarpusavio santykiams.

Šiitų ir sunitų santykiai turi labai daug sluoksnių, todėl be galo sunku tiksliai nustatyti, ar religija yra juos vienijantis, ar skiriantis veiksnys.

Yra ne mažai pavyzdžių, rodančių, kad religija nėra priešpriešos priežastis. Pavyzdžiui, tokie religiniai šiitų lyderiai kaip ajatola Muhammad Asef Mohseni Afganistane bei ajatola Kalb-e Sadeq Indijoje propaguoja dviejų Islamo šakų vienybę. Irake gyvenantis didysis ajatola Sayyid Ali Husaini al-Sistani (gimęs Irane) po Samaros šventyklos sprogdinimo ragino šiitus susilaikyti nuo smurto prieš arabus sunitus, pavadindamas juos tikėjimo broliais⁸⁶. Atsižvelgiant į tai, kad ajatola šiitiškame islame yra žmogus, kuris gerai išmano religiją bei Islamo teisę, A. Sistani pasakytiems žodžiams reikėtų suteikti didelę reikšmę. Taip pat atsižvelkime ir į tą faktą, kad vienų didžiausių Irako genčių al-Jubouri, Shammar ir Tamimi narių tarpe yra tiek šiitų tiek ir sunitų. Istorijoje buvo atvejų, kai sunitus ir šiitus suvienydavo bendras politinis tikslas. Šios dvi grupės ne kartą kovojo prieš bendrą priešą. Tokių karų pavyzdžiais galėtų būti Irake vykęs

⁸⁵ Vali Nasr, „Prepared Testimony before the Senate Committee on Foreign Relations“. 2007. < www.cfr.org > [Žiūrėta 2007 03 15]

⁸⁶ Stratfor, „Shiite Mosque Bombing in Iraq: Insurgents at Work?“. 2006. < <http://www.stratfor.com> > [Žiūrėta 2007 02 10]

bendras pasipriešinimas britams trečiajame XX a. dešimtmetyje ar 1980-ųjų karas Libane prieš Izraelį.

Turime pripažinti, kad šiitai ir sunitai skirtingai traktuoja atskiras Islamo nuostatas. Šios dvi grupės skirtingai interpretuoja Korano tekstą. Šiitai bei sunitai taip pat turi skirtingus vedybų bei paveldėjimo įstatymus. Vali Nasr teigimu, šiitų ir sunitų santykis yra panašus į protestantų bei katalikų santykį krikščionybėje⁸⁷. Sunitai, panašiai kaip protestantai, netiki, kad tarp žmogaus ir Dievo yra tarpinė grandis. Jų nuomone, kiekvienas musulmonas gali skaityti ir interpretuoti šventąjį raštą. Šiitai, seka ajatolomis, panašiai kaip katalikai seka savo dvasininkais. Šiitai taip pat tiki šventaisiais. Sunitų (S. Huseinas, al Zarqawi ir kt.) retorikoje šiitai dažnai vadinami išdavikais bei skatinama imtis prieš juos prievartos.

Yra ne mažai autorių rašančių šiitų – sunitų santykių tema. Straipsnių autorių nuomonės dažnai yra visiškai priešingos viena kitai. Trumpai apžvelgsiu V. Nasir (CFR bendradarbis) bei Jon B. Alterman (CSIS bendradarbis) straipsnių pagrindines mintis.

V. Nasir teigia, jog šiitai nuolat buvo engiami sunitų vyriausybių. 2003 metais JAV vadovaujama koalicijai nuvertus S. Huseino režimą (sunitų) Irake, šiitams atsirado galimybė pakeisti galių balansą savo naudai. Pasinaudodami „demokratiškim“ rinkimų teikiamomis galimybėmis, šiitai perėmė šalies valdžią į savo rankas. Irako perėjimas šiitų valdžion, kelia grėsmę kitose regiono šalyse esančioms sunitų mažumos vyriausybėms. V. Nasir prognozuoja, kad būsimoji Viduriniųjų Rytų (VR) politinė dienotvarkė bus sąlygojama dviejų islamo atšakų kovos dėl galios. Šiitai, kurie šiuo metu sudaro apie pusę VR gyventojų, sieks padidinti savo įtaką valstybių valdyme bei persikirstyti pajamas gaunamas iš naftos gavybos. Sunitai, savo ruožtu, sieks neužleisti savo pozicijų ir stengsis numalšinti bet kokius šiitų bandymus pakeisti esamą situaciją.

Kiek kitokį požiūrį pateikia Jon B. Alterman⁸⁸. Šis autoriaus įtampą tarp šiitų ir sunitų aiškina ne skirtingu požiūriu į religijos tiesas, bet persiškojo Irano ir arabiškųjų šalių galios balanso politika. Jo teigimu, arabų šalys bijo, kad nuvertus S. Huseino režimą, Irake neliko tos jėgos, kuri ilgus metus buvo Irano galios balansas. Todėl šiuo metu Iranas gali nekliudomas plėsti savo įtaką regionui. Siekdamas stabdyti šios įtakos plitimą, arabų valstybių vyriausybės žaidžia „religijos korta“. Autoriaus nuomone, arabų valstybių vyriausybėms yra daug lengviau sutelkti savo šalių visuomenę sutapatinant Irano galią su šiitų galia. Arabų šalių gyventojams šiitų – sunitų priešprieša yra daug lengviau

⁸⁷ Vali Nasr interviu televizijos kanalui PBS, 2006 rugpjūčio 3 d. < <http://www.pbs.org> > [Žiūrėta 2007 01 20]

⁸⁸ Jon B. Alterman, „The Real Shi‘a-Sunni Conflict“. *CSIS, Middle East Notes and Comment*. Washington: CSIS, 2007. < <http://www.csis.org/mideast/> > [Žiūrėta 2007 04 15]

suprantama nei galių balanso politika. Šiuo atveju priklausomybė šiitų srovei yra tapatinama su priklausomybe Irano įtakos sferai, o sunitų srovė yra suvokiama kaip arabiškasis pasaulis. Egipto prezidento Hosni Mubarak žodžiai apie tai, kad visi šiitai yra lojalus Iranui o ne savoms vyriausybėms, tik patvirtina šias autoriaus mintis.

Du autoriai pateikė skirtingus požiūrius į šiitų – sunitų konflikto esmę. V. Nasir nuomone, šiitai ir sunitai yra dvi nuolat konkuruojančios grupės. B. Alterman teigimu, kova vyksta tarp arabų ir persų, o religija yra pasitelkiama tik tam, kad sutelkti piliečių viešąją nuomonę. Tačiau atkreipkime dėmesį į tai, kad tiek pirmuoju, tiek ir antruoju atveju, priklausomybė vienai ar kitai Islamo šakai yra suvokiama kaip skiriamoji riba. Darau išvadą, kad religijos pagrindu atsirado skirstymas į „savus“ ir „svetimus“. Tiesa, reikia pastebėti, kad priklausomybė šiitų ar sunitų srovei yra suprantama ir kaip priklausomybė skirtingiems identitetams ar skirtingoms kultūroms.

Remdamasis šiuo apibendrinimu, darau prielaidą, kad ir Irake religija nėra vienijantis veiksnys. Tačiau, kad galutinai tuo įsitikinčiau (arba atmesčiau tokį teiginį), noriu išanalizuoti kelių Irake vykdytų visuomenės nuomonės apklausų rezultatus.

Man nepavyko rasti tokių duomenų, kurie tiesiogiai nurodytų kokia yra religijos (susiskaldymo į šiitus ir sunitus) įtaka valstybės stabilumui. Todėl remsiuos ne tiesioginiais duomenimis. IRI 2006 metų kovo bei birželio mėnesiais atliktų visuomenės apklausų metu, tarp įvairių irakiečiams pateiktų klausimų buvo ir tokie (žr. 8 priedą):

1. Ar manote, kad šiuo metu yra rimtų kliūčių nacionaliniam susitaikymui Irake?
2. Jei manote, kad yra rimtų priežasčių, kurios trukdo nacionaliniam susitaikymui, išvardinkite dvi pagrindines priežastis.
3. Koks veiksnys turėjo daugiausiai įtakos jūsų pasirinkimui 2005 metų parlamento rinkimuose?
4. Žvelgdami į sekantį rinkimų ciklą, ar pritartumėte teiginiui, kad „politikai turi daugiau apeliuoti į religiją ar etniškumą“?

Atsakydami į pirmąjį klausimą, net **37 %** respondentų teigė, jog šiuo metu yra rimtos kliūtys nacionaliniam susitaikymui Irake. 22 % apklaustųjų teigė, jog tokių kliūčių nėra ir net 41 % atsakė, jog nežino atsakymo. Iš tų, kurie mano, jog Irake egzistuoja rimtos kliūtys nacionaliniam susitaikymui, net **29 %** tarp dviejų pagrindinių kliūčių įvardino sektantiškumą (daugiausiai lyginant su kitomis kliūtėmis). Tiesa, 28 % respondentų nežinojo atsakymo bei taip pat 28 % apklaustųjų visai neatsakė į klausimą. IRI atliktos apklausos duomenys rodo, kad didžiausią įtaką rinkėjų pasirinkimui 2005 metų rinkimuose į Irako parlamentą turėjo religija. Šiuo kriterijumi vadovavosi net **34 %**

respondentų. Į klausimą „Žvelgdami į sekantį rinkimų ciklą, ar pritartumėte teiginiui, kad „politikai turi daugiau apeliuoti į religiją ar etniškumą?“ teigimai atsakė **42 %** apklaustųjų o 35 % tam nepritarė⁸⁹.

Apibendrinamas šiuos duomenis, **darau išvadą, kad šiuo metu Irako visuomenė yra susiskaldžiusi.** Pagrindinė susiskaldymo priežastis yra priklausymas šiitų ar sunitų sektai (grupei). O tai, kad irakiečiai pritaria politikų apeliacijoms į religiją bei etniškumą, mano nuomone, rodo, kad ir ateityje Irako visuomenė bus suskaldyta išilgai religinių linijų. Todėl galutinė šios dalies išvada - **religija nėra veiksnys, kuris stabilizuos būsimą (galimą) Irako federaciją.** Tyrimo lentelėje (12 priedas) ties klausimu „Ar yra simpatija religijos pagrindu?“ pažymiu atsakymą „NE“.

3.2.2. Kalba.

2005 metais priimtoje Irako konstitucijoje yra teigiama, kad šalyje yra dvi oficialios kalbos: arabų ir kurdų⁹⁰. Konstitucijoje taip pat sakoma, jog etninėms mažumoms (turkmėnų, sirų) turi būti užtikrinta teisė mokytis savo vaikus gimtosios kalbos.

Kalba atspindi žmonių grupės ar tautos individualumą. Ji yra vienas pagrindinių faktorių, nulemiančių identiteto – individualaus ar kolektyvinio (t.y. tautos) formavimąsi⁹¹. Individas dažniausiai tapatina save su ta žmonių grupe, kuri kalba ta pačia kalba.

Kalbų įsitvirtinimas aiškiose teritorinėse ribose, dažnai pateikiamas kaip svarbus argumentas, įrodantis, jog kalbinis pamatas buvo viena svarbiausių prielaidų nacionalinių valstybių kūrimuisi⁹². Žvelgiant iš šios perspektyvos, galima teigti, kad bendros kalbos (arba kelių artimų kalbų) buvimas federacijoje, veiktų kaip šalių vienijantis veiksnys. Konstitucijoje įtvirtinta dvikalbystės nuostata mums aiškiai leidžia suprasti, kad būsimojame Irako federacijoje tikrai nebus vienos bendros kalbos. Belieka tik išsiaiškinti, ar kurdų ir arabų kalbos yra giminingos. Tuo atveju, jei šios dvi kalbos bus giminingos, galima bus daryti prielaidą, kad kalba kaip stabilumo veiksnys, teigiamai įtakos Irako federaciją.

Kurdų kalba priklauso šiaurės vakariniam iranėnų (Iranian languages) kalbų pogrupiui, priklausančiam Indo-iraniečių (Indo-Iranian) kabų grupei, kuri savo ruožtu

⁸⁹ International Republican Institute, „Survey of Iraqi Public Opinion“. 2006, 39. < http://lugar.senate.gov/iraq/pdf/IRI_Survey.pdf > [Žiūrėta 2007 03 15]

⁹⁰ Stratfor, „Full Text of Iraqi Constitution - Part II“. October 26, 2005. < www.stratfor.com > [Žiūrėta 2007 03 15]

⁹¹ J. Witt, „Wohin steuern die Sprachen Europas? Probleme der EU-Sprachpolitik“, Tübingen, 2001, cituota iš Rasa Klimaitė, „Kalbų įvairovė Europos integracijos procese“. *Filosofija. Sociologija*. Vilnius. 2004, Nr. 2, 12-16.

⁹² Ten pat.

priklauso **Indoeuropiečių** kalbų šeimai. Kurdų kalba yra pasiskolinusi daugybę žodžių iš aramėjų (Aramaic) bei kaukaziečių (Caucasian) kalbų. Dėl šios priežasties ji išsiskiria iš kitų iranėnų kalbų. Dauguma kurdų protėvių kalbėjo įvairiomis indoeuropiečių šeimos kalbomis⁹³.

Tuo tarpu, arabų kalba priklauso **Semitų** kalbų šeimai. Ši kalba yra priskiriama Centrinei semitų kalbų grupei ir yra labai artima hebrajų kalbai. Modernioji arabų kalba yra skirstoma į 27 dialektus, kuriais kalbama visame arabiškajame pasaulyje⁹⁴.

Tad ir matome, kad arabų ir kurdų kalbos priklauso visiškai skirtingoms kalbų šeimoms. Todėl darau prielaidą, jog jos yra mažai panašios (kurdų ir arabų kaimynystės dėka, šios kalbos gali būti pasiskolinusios viena iš kitos atskirus žodžius). Taigi, kad kalba nėra Irako federaciją stabilizuojantis veiksnys. Aš neteigiu, kad kalbinis skirtumas yra *destabilizuojantis* veiksnys. Pasaulyje yra ne mažai stabilių federacijų pavyzdžių, kuriose yra įteisinta daugiakalbystė (Šveicarija ir kt.). Ir šioje situacijoje užtikrintai neteigiu, kad kalbinis skirtumas kels didelę grėsmę federacijos stabilumui. Pagal savo pasirinktą tyrimo modelį, atitinkamoje grafoje turiu padaryti žymą ties atsakymu „TAIP“ arba „NE“. Šiuo atveju aš renkuosi atsakymą „NE“ tik todėl, kad dvikalbystė **nėra** stabilumą teigiamai įtakosiantis veiksnys. Atsižvelgdamas į tai, kad negalima atsakyti „TAIP“, o atsakymas „NE“ ne visiškai tiksliai atspindi šio veiksnio įtaką, tyrimo lentelėje (12 priedas) darau žymą, atitinkančią pusę balo.

3.2.3. Vienijanti politinė institucija.

Teorinėje darbo dalyje buvo nustatyta, kad politinės institucijos, formuojančios politinio bendrumo jausmą, yra vienas iš federacinės valstybės stabilumą lemiančių veiksnių. Siekdamas išsiaiškinti ar tokia organizacija egzistuoja Irake, aš turiu iširti šioje šalyje esančias politines partijas. Po S. Huseino režimo nuvertimo Irake buvo įsteigta daugiau nei 40 įvairių politinių partijų⁹⁵. Butų labai sunku išnagrinėti visas šias partijas. Todėl, darydamas prielaidą, kad mažosios partijos negali būti visą tautą vienijančiomis organizacijomis, aš nagrinėsiu tik didžiąsias partijas. Didžiosioms aš priskiriu tas partijas, kurios 2005 metų parlamento rinkimuose gavo daugiausiai rinkėjų balsų. Manau, yra keli rodikliai, patvirtinantys vienijančios partijos buvimą: 1) partijos gretose yra panašus visų etninių grupių atstovų skaičius, 2) rinkimų metu už partiją

⁹³ Encyclopaedia Britannica, „Kurdish language“. < <http://www.britannica.com> > [Žiūrėta 2007 04 20]

⁹⁴ Ten pat.

⁹⁵ Globalsecurity, „Iraq political parties“. < <http://www.globalsecurity.org/military/world/iraq/party.htm> > [Žiūrėta 2007 03 22]

balsavę rinkėjai yra tolygiai pasiskirstę po visą šalį arba 3) rinkimų metu, partija surinko didelį rinkėjų balsų skaičių visuose etniniuose regionuose.

Devintojo priedo, 1 lentelėje pateikiau dvylikos daugiausiai rinkėjų balsų gavusių partijų sąrašą. Į šią lentelę taip pat įtraukiau duomenis apie partijų priklausomybę etninėms grupėms. Čia matome tik vieną politinę partiją (UIA), kurios gretose yra visų trijų etninių grupių atstovai. Nežiūrint to, teigiama, kad ši partija yra vertintina kaip vienos etninės grupės (šiitai) partija⁹⁶. Visos likusios, Irako parlamente vietas gavusios, partijos yra suformuotos tik etniniu pagrindu. Todėl galima teigti, kad nė viena iš Irako politinių partijų neatitinka mano minėto pirmojo kriterijaus.

Antroji šio priedo lentelė padės atsakyti į klausimą, ar bent viena šalies partija atitinka antrąjį bei trečiąjį kriterijus. Šioje lentelėje yra duomenys, rodantys kiek procentų rinkėjų atidavė savo balsus už vieną ar kitą partiją atskirose provincijose. Siekdamas užtikrinti didesnę šių duomenų informatyvumą, provincijas susikirsčiau pagal galimus federacinius regionus bei pažymėjau skirtingomis spalvomis. Taip apdorojus duomenis, išryškėja du dalykai:

1. Dvi nacionalistų partijos gavo balsų keturiolikoje iš aštuoniolikos provincijų. Tiesa, šių partijų surinktų balsų kiekis atskiroje provincijoje neviršijo 14 % . Todėl sunku būtų tokią partiją pavadinti vienijančia organizacija.

2. Nė viena iš partijų nelaimėjo rinkimų visiems trims federaciniams regionams priklausančiose provincijose. Labai arti šio tikslo buvo UIA, kuri surinko absoliučią balsų daugumą tose provincijose, kurios turėtų priklausyti šiitų federaciniam regionui bei laimėjo rinkimus vienoje būsimojo kurdų federacinio regiono provincijų (Theqar). Visos likusios partijos nepasiekė didesnių laimėjimų už savo etninių (federacinių) regionų ribų.

Dėl šių aplinkybių darau išvadą, kad Irake nėra visuomenę vienijančios politinės organizacijos. Šį savo teiginį paremiu ir viešosios nuomonės apklausos rezultatais. Mano jau minėtos, 2006 metų IRI visuomenės nuomonės apklausos metu irakiečiams buvo pateiktas klausimas: „Ar manote, kad šiuo metu Irakas yra labiau politiškai susiskaldęs nei anksčiau?“⁹⁷. Teigiamai į šį klausimą atsakė net 62 % respondentų. Žmonių, manančių, kad Irakas nėra labiau susiskaldęs politiškai, buvo tik 19 %. Toks pats skaičius buvo ir tų respondentų, kurie nesugebėjo atsakyti į klausimą.

⁹⁶ Ten pat.

⁹⁷ International Republican Institute, „Survey of Iraqi Public Opinion“. 2006, 37. <
http://lugar.senate.gov/iraq/pdf/IRI_Survey.pdf > [Žiūrėta 2007 03 15]

Pasitvirtinus prielaidai, kad Irake nėra vienijančios politinės institucijos, tyrimo lentelės (12 priedas) skiltyje “Ar yra vienijanti politinė institucija?” pažymiu atsakymą “NE”.

3.3. Federacinių regionų santykinė galia.

J. S. Mill teigia, kad atskiri federacijų vienetai negali būti tokie galingi, kad galėtų pasikliauti savo jėgomis (jei būtų poreikis gintis nuo užsienio jėgos). Siekiant išsiaiškinti ar bent vienas iš būsimų federacinių Irako vienetų galės savarankiškai apsiginti nuo karinės grėsmės, būtina įvertinti jų karinius pajėgumus. Todėl manau, kad šioje tyrimo dalyje yra tikslingiausia pritaikyti karyboje naudojamą metodą. Siekiant įvertinti šalies karines galimybes, yra sudaroma sąlyginė jos *kovos rikiuotė* (angl. Order of Battle). Nustatant kovos rikiuotę, būtina įvertinti šiuos dalykus: *kariuomenės sudėtį* (angl. Composition), *išsidėstymą* (angl. Disposition), *kariuomenės dydis* (angl. Strength), *taktiką* (angl. Tactics), *paruošimo lygį* (angl. Training), *aprūpinimą* (angl. Logistics), *kovinį efektyvumą* (angl. Combat Effectiveness) bei *papildomus* (angl. Miscellaneous) *duomenis*⁹⁸. Tokiu būdu, pirmoji mano užduotis yra nustatyti visų trijų federacinių vienetų kovos rikiuotes. Kita vertus, tam, kad nustatyti ar regionas sugebės apsiginti nuo karinės grėsmės, nepakanka įvertinti tik jo galimybes. Būtina įvertinti ir galimo priešininko galimybes bei palyginti jas su tiriamojo regiono galimybėmis. Todėl šioje darbo dalyje aš pabandyčiau sudaryti kiekvieno regiono galimų priešininkų kovos rikiuotes. Tai padaręs galėsiu palyginti jas tarpusavyje, bei nustatyti, ar bent vienas iš regionų galės savarankiškai apsiginti nuo karinės grėsmės. Siekdamas išvengti tik kariškių ratui suprantamų terminų, kelis kovinės rikiuotės elementus aš pakeisiu lengviau suprantamais rodikliais. Mano sudaromose šalių kovos rikiuotėse vietoje *kovinio efektyvumo* elemento bus įtraukta *patirtis kovos veiksmuose*. Norėdamas pilnai atskleisti šalių kovines galimybes, į sudaromas kovines rikiuotes įtrauksiu papildomus rodiklius: *šalies gyventojų skaičius*, *turima sunkioji ginkluotė* bei *vietovės rodiklis*. Vietovė yra vienas iš lemiamų šiuolaikinio mūšio veiksnių. Todėl aiškinantis ar federacinis regionas sugebės apsiginti nuo karinės grėsmės, būtina atsižvelgti į vietovę.

Šio nedidelio tyrimo metu, tarpusavyje palyginsiu federacinių vienetų ir kiekvienos galimos priešininkės kovinių rikiuočių elementus (Irako Kurdistanas – Turkija, Irako Kurdistanas – Sirija ir t.t.). Palyginimo rezultatus pažymėsiu atitinkamoje 10 priedo lentelėje. Už kiekvieną kovinės rikiuotės elementą, kuris bus pranašesnis „konkurentės“ atžvilgiu, šalis gaus po vieną balą. Jau minėjau, kad vietovė yra labai svarbus šiuolaikinio

⁹⁸ US Army Intelligence Center, *Intelligence Analysis*. Fort Huachuca, 2000, 4-24.

mūšio elementas, todėl šalis kuriai galimų kovinių veiksmų vietovė yra parankesnė, papildomai gaus du balus. Pilnai užpildęs lentelę, suskaičiuosiu kiek balų surinks kiekviena pusė. Atsižvelgdamas į tai kuri pusė surinks daugiau balų, darysiu išvadą, ar federacinis regionas gali savarankiškai apsiginti nuo konkrečios valstybės. Taip bus nustatyta, ar yra bent vienas regionas, kuris galėtų apsiginti nuo kaimyninių šalių karinės grėsmės.

Neatsižvelgiant į galimas politines, etnines ar religines simpatijas, visos Irako kaimyninės valstybės bus vertinamos kaip galimos federacinių regionų karinės priešininkės. Todėl šiame tyrime Irako Kurdistano karines galimybes lyginsiu su Sirijos, Turkijos bei Irano galimybėmis. Šiitų regiono galimybes lyginsiu su Irano, Kuveito bei Saudo Arabijos karinėmis galimybėmis. Sunitų federacinio regiono galimybes lyginsiu su Sirijos, Jordanijos bei Saudo Arabijos galimybėmis.

Pradžioje apibūdinsiu visų mano minėtų šalių kovinės rikiuotės elementus. **Irako Kurdistanas.** *Gyventojų skaičius:* Irako provincijose, kurias galima priskirti prie būsimojo kurdų federacinio regiono, gyvena apie 7,4 mln. gyventojų⁹⁹.

Kariuomenės dydis: Irako Kurdistano kariuomene turėtumėm laikyti PUK ir KDP partijų karines formuotes *Peshmerga*. Teigiama, kad šiuo metu karinių kurdų formuočių gretose yra apie 70 tūkst. karių¹⁰⁰.

Sunkioji ginkluotė: Peshmerga sunkiosios ginkluotės arsenalas atrodo labai įspūdingai. Teigiama, kad paskutiniojo karo Irake metu, kurdai užgrobė apie 2000 vienetų iki tol Irako kariuomenei priklausiusios šarvuotos technikos¹⁰¹. Peshmerga arsenale yra ir didelis kiekis įvairaus kalibro artilerijos pabūklų (122 mm, 152 mm, ir kt.).

Paruošimo lygis: Ekspertų nuomone, kurdų kovotojai yra labai gerai paruošti mūšiams prieš konvencines pajėgas¹⁰². Atkreipkime dėmesį ir į tai, kad Peshmerga karius mokė ir JAV bei Izraelio instruktoriai¹⁰³.

Kovinė patirtis: Šiuolaikinės kurdų pajėgos turi sukaupusios didelę kovos patirtį. Peshmerga dalyvavo kovose su Irako kariuomene jau nuo septintojo XX a. dešimtmečio. Per tą laiką kurdai pasiekė daugybę pergalių. Todėl šią kariuomenę reikia vertinti kaip pakankamai patyrusią bei užgrūdintą.

⁹⁹ United Nations Statistics Division, "Series by Country" . <<http://unstats.un.org>> [Žiūrėta 2007 02 21]

¹⁰⁰ Isaac J. Peltier, *Surrogate Warfare: The Role of U.S. Army Special Forces*. US School of Advanced Military Studies, 2005.

¹⁰¹ Ten pat.

¹⁰² Ten pat.

¹⁰³ Stratfor, „Iraq: Differences in Training and Motivation“. 2004. < <http://www.stratfor.com> > [Žiūrėta 2007 03 19]

Vietovė: Didelę dalį Irako Kurdistano teritorijos užima kalnai. Ši vietovė yra labai palanki besiginančiai pusei. Tokiu būdu, kurdai įgauna tam tikrą pranašumą prieš galimus priešininkus.

Šiitų federacinis regionas. *Gyventojų skaičius:* Galimo šiitų federacinio regiono teritorijoje gyvena apie 11 mln. gyventojų¹⁰⁴.

Kariuomenės dydis: Nėra paprasta nustatyti tikslų šiitų kariuomenės dydį, nes šiuo atveju nėra vieningos karinės struktūros, kokia yra Irako Kurdistane. Šiame regione veikia daug įvairių karinių formuočių: *Mahdi armija*, *Badr brigada* bei kalios mažesnės grupės. Taip pat šio regiono kariuomenei galima būtų priskirti ir dalį dabartinės Irako kariuomenės karių. Įvairiais vertinimais *Mahdi* armijos gretose yra nuo 10 iki 160 tūkst. kovotojų¹⁰⁵. *Badr* brigadoje yra apie 10 tūkst. karių. Naujojoje Irako kariuomenėje šiuo metu tarnauja apie 130 tūkst. karių. Šiitai šioje kariuomenėje sudaro apie 60% - 70% visų karių. Tad galima daryti prielaidą, kad krizės atveju šiitų federacinis regioną paremtų apie 80 tūkst. karių. Remiantis šiomis prielaidomis, galima teigti, kad galimo šiitų federacinio regiono kariuomenę sudarytų nuo 100 tūkst. iki 200 tūkst. karių.

Sunkioji ginkluotė: Yra žinoma, kad *Badr brigada* Irano – Irako karo metais turėjo nedidelį kiekį tankų bei artilerijos. Tačiau, ekspertai spėja, kad ši grupuotė paliko visą sunkiąją ginkluotę Irano teritorijoje kai persikėlė į Iraką po S. Huseino režimo nuvertimo.¹⁰⁶ Man nepavyko surasti duomenų apie tai, kad *Mahdi armija* disponuotų kokia nors sunkiąja ginkluote. Naujoji Irako kariuomenė turi apie 130 tankų bei apie 1000 vienetų kitos šarvuotos technikos. Tačiau, dėl lėšų stygiaus bei prastos priežiūros, tik nedidele šios technikos dalis yra tinkama kovos veiksmams¹⁰⁷.

Paruošimo lygis: “Šiitų kariuomenės” bendrą paruošimo lygį reikėtų vertinti kaip labai žemą. Didžioji *Mahdi armijos* bei *Badr brigados* kovotojų dalis nėra praėjusi jokio karinio apmokymo. Naują Irako kariuomenę šiuo metu intensyviai rengia JAV instruktoriai. Tačiau pranešama, kad bendras Irako kariuomenės parengimo lygis vis dar yra labai žemas¹⁰⁸.

Kovinė patirtis: Iš visų mano išvardintų “Šiitų kariuomenės” sudedamųjų dalių tik *Badr brigada* turi konvencinio mūšio patirties. Tuo tarpu *Mahdi armijos* patirtis apsiriboja tik ginkluotais gatvių susirėmimais su JAV bei koalicijos pajėgomis.

¹⁰⁴ United Nations Statistics Division, “Series by Country”. <<http://unstats.un.org>> [Žiūrėta 2007 02 21]

¹⁰⁵ Global Security, „Al-Mahdi Army / Active Religious Seminary / Al-Sadr's Group“. <<http://www.globalsecurity.org>> [Žiūrėta 2007 03 19]

¹⁰⁶ Toby Dodge, „The Causes of US Failure in Iraq“. <<http://www.cfr.org>> [Žiūrėta 2007 03 19]

¹⁰⁷ Anthony H. Cordesman, Arleigh A. Burke, “Iraqi Force Development and the Challenge of Civil War”.. Washington: CSIS, 2007. <<http://www.csis.org/mideast>> [Žiūrėta 2007 04 15]

¹⁰⁸ Ten pat.

Vietovė: Didžiąją galimo šių federacinio regiono dalį sudaro lygumos (dykumos). Tokia vietovė yra itin neparanki besiginančiai pusei.

Sunitų federacinis regionas. *Gyventojų skaičius:* Provincijose, kurios, mano nuomone, priklausys arabų sunitų federaciniam regionui, gyvena apie 2,3 mln. gyventojų.

Kariuomenės dydis: Neįmanoma tiksliai nustatyti koks galėtų būti būsimojo arabų sunitų federacinio regiono kariuomenės dydis. Ekspertai daug ginčijasi stengdamiesi nustatyti tikslų sunitų kovotojų skaičių. JAV generolo John Abizaid teigimu, sunitų kovotojų gretose yra apie 20 tūkst. narių¹⁰⁹. Teigiama, kad Naujojoje Irako kariuomenėje arabų sunitų yra apie 20% (apie 26 tūkst. karių)¹¹⁰. Remiantis šiais skaičiais, galima teigti, kad arabų sunitų regiono kariuomenėje galėtų būti iki 50 tūkst. karių.

Sunkioji ginkluotė: Ekspertų nuomone, arabų sunitų kovotojai neturi sunkiosios ginkluotės¹¹¹.

Paruošimo lygis: Manoma, kad arabų sunitų kovotojų didžiąją dalį sudaro S. Huseino kariuomenėje tarnavę vyrai. Yra žinoma, kad arabai sunitai buvo elitinių buvusio režimo padalinių pagrindas. Todėl šių kovotojų parengimą reikėtų vertinti kaip labai aukšto lygio.

Kovinė patirtis: Dalis arabų sunitų kovotojų turi Irano – Irako karo patirties. Likusieji kovotojai yra dalyvavę gatvių susirėmimuose su JAV pajėgomis. Tačiau ši patirtis būtų nepakankama siekiant pergalės šiuolaikiniame konvenciniame mūšyje siekiant apginti visą federacinį regioną.

Vietovė: Galimo arabų sunitų federacinio regiono reljefas yra nepalankus besiginančiai pusei (lygumos, dykumos).

Dešimto priedo pirmoje lentelėje pateikiau duomenis apie visų Iraką supančių valstybių kovinių rikiuočių elementus. To paties priedo antroje lentelėje pateikiau trijų Irako federacinių regionų bei galimų jų priešininkų kovinių rikiuočių elementų palyginimo rezultatus. **Iš šių rezultatų matome, kad nė vienas iš galimų Irako federacinių regionų nesugebėtų savarankiškai apsiginti nuo karinės agresijos.** Remdamasis šia išvada, tyrimo lentelės (12 priedas) skiltyje „Ar bent vienas iš federacinių regionų yra pakankamai stiprus, kad savarankiškai galėtų apsiginti nuo karinės agresijos?“ pažymiu atsakymą „TAIP“. Šiuo atveju atsakymas „TAIP“ rodo tai, kad tokio regiono nebuvimas federacinę valstybę veikia stabilizuojančiai.

¹⁰⁹ Council on Foreign Relations, „The unknown enemy”. <
http://www.cfr.org/publication/9537/unknown_enemy.html> [Žiūrėta 2007 02 10]

¹¹⁰ Jeremy M. Sharp, „Iraq’s New Security Forces: The Challenge of Sectarian and Ethnic Influences“.
< <http://fpc.state.gov/documents/organization/46411.pdf> > [Žiūrėta 2007 04 20]

¹¹¹ Ten pat.

3.4. Federacinių regionų išteklių santykinis vienodumas.

Teorinėje šio darbo dalyje išsiaiškinom, kad federacinę valstybę sudarančių vienetų tarpe negali būti žymaus jų turimų išteklių skirtumo. Suprantama, kad visi federaciniai vienetai negali būti visiškai tapatūs savo turimais resursais. Federacinėje valstybėje neišvengiamai bus silpnesni ir stipresni regionai. Vieni regionai turės didesnę gyventojų skaičių ir bus turtingesni nei kiti. Tačiau svarbiausia, kad nebūtų tokio regiono, kuris būtų toks turtingas, jog žymiai viršytų kitų regionų resursus. Jei vis tik toks regionas atsirastų, jis sieks būti visų bendrai priimamų sprendimų vadovu (lyderiu). Esant dviem tokiems regionams, kurie sutars tarpusavyje, likusiems regionams bus neįmanoma atsispirti. O jei tokie regionai nesutars, viskas bus nuspręsta kovoje dėl dominavimo.

Galimų Irako federacinių vienetų išteklių santykiui nustatyti aš pasirinkau du, mano nuomone, labai svarbius komponentus: *žmogiškieji ištekliai* bei *gamtiniai ištekliai*. Gyventojų skaičius lemia šalies ar federacinio regiono socialinę bei ekonominę vystymąsi. Nuo gyventojų skaičiaus dalinai priklauso ir tai, kokį produktą gali sukurti viena ar kita valstybė. Tuo tarpu gamtiniai ištekliai yra labai svarbūs būtent Irako atveju, nes pajamos už išgaunamą naftą yra pagrindinis ir, ko gero, vienintelis šios valstybės pajamų šaltinis (95 % užsienio prekybos pajamų)¹¹².

Tirdamas kiekvieno iš galimų federacinių vienetų galimybes apsiginti nuo karinės grėsmės, jau minėjau, kad Irako Kurdistane gyvena apie 7,4 mln. gyventojų, Šiitų regione jų yra apie 11 mln. o arabų sunitų federaciniame regione gyvena apie 2,3 mln. gyventojų. Matome, kad žmogiškieji galimų federacinių regionų ištekliai yra akivaizdžiai nevienodi. Kurdų ir šiitų regionuose gyvenančių žmonių skaičius tris ar net penkis kartus viršija arabų sunitų regiono gyventojų skaičių.

Vienuoliktame priede pateiktoje lentelėje matome kiek naftos yra išgaunama kiekvienoje iš Irako provincijų bei kokios yra išžvalgytos naftos atsargos¹¹³. Tam, kad būtų galima aiškiai matyti kokiomis naftos atsargomis disponuoja kiekvienas iš federacinių regionų, provincijas sugrupavau pagal priklausomybę federaciniams regionams bei pažymėjau skirtingomis spalvomis. Iš šios lentelės matome, kad provincijose, kurias aš priskiriu šiitų federaciniam regionui, šiuo metu išgaunama net 72 % visos Irako naftos. Šio regiono išžvalgytos naftos atsargos sudaro net 73 % visų išžvalgytų

¹¹² CIA, „Iraq“, *The World Factbook*. < <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook> > [Žiūrėta 2007 04 15]

¹¹³ Kamil al-Mehaidi, „Geographical Distribution of Iraqi Oil Fields And Its Relation with the New Constitution“. < <http://www.iraqrevenuewatch.org/reports/052706.pdf> > [Žiūrėta 2007 05 05]

Irako naftos atsargų. Tuo tarpu, Irako Kurdistanui priskirtinose provincijose šiuo metu yra išgaunama apie 25 % Irako naftos. O išžvalgytos naftos atsargos šiame regione sudaro apie 18 % visų išžvalgytų Irako naftos atsargų. Arabų sunitų regionas kitų dviejų regionų fone atrodo tiesiog apgailėtinais. Šiame regione šiuo metu yra išgaunama kiek mažiau nei vienas procentas visos Irake išgaunamos naftos. Išžvalgytos arabų sunitų naftos atsargos taip pat nėra įspūdingos, jos sudaro apie 2,5 % visų išžvalgytų Irako naftos atsargų.

Remdamasis šiais skaičiais darau išvadą, kad galimi Irako federaciniai regionai nėra lygūs savo turimais ištekliais. Šiitų federacinis regionas turimais naftos bei žmogiškaisiais resursais žymiai pranoksta kitus du federacinius vienetus. Šis išteklių disbalansas neigiamai veiks federacinės valstybės stabilumą. Todėl tyrimo lentelės (12 priedas) skiltyje „Ar bent vienas iš federacinių regionų savo ištekliais bus žymiai turtingesnis už kitus regionus?“ pažymiu atsakymą „NE“.

3.5. Materialinės gerovės (finansinių išteklių) paskirstymas šalyje.

Prieš tai buvusiam skyriuje (*Federacinių regionų išteklių santykinis vienodumas.*) išsiaiškinau, kad būsimieji Irako federaciniai vienetai disponuoja labai skirtingais ištekliais. Minėjau, kad išteklių disbalansas destabilizuoja federacinę valstybę. Tačiau, tinkamas vertikalus (centras – regionai) bei horizontalus (regionas – regionas) išteklių paskirstymas gali atsverti neigiamus šio disbalanso padarinius. Šioje dalyje aš bandysiu nustatyti ar Irake yra sukurti vertikalojo bei horizontalojo materialinės gerovės paskirstymo mechanizmai. Išsiaiškinti ar valstybėje yra nustatyti materialinių išteklių paskirstymo mechanizmai, galime tik išstudijavę tos valstybės įstatymus. Todėl išvadas apie paskirstymo mechanizmus aš darysiu remdamasis Irako konstitucija bei Irako naftos įstatymo projekto tekstu.

2005 metais priimtoje Irako konstitucijoje yra du straipsniai tiesiogiai kalbantys apie naftos išteklius: 108 straipsnis teigia, kad:

„Nafta ir dujos priklauso visiems Irako žmonėms, visuose regionuose ir provincijose“.

Tuo tarpu 109 konstitucijos straipsnis teigia, kad:

„Pirma. Federalinė vyriausybė administruos naftą ir dujas išgautas iš esamų grėžinių, bendradarbiaudama su naftą išgaunančiais regionais ir provincijomis su sąlyga, kad gautos pajamos bus paskirstytos sąžiningai atsižvelgiant į demografinį pasiskirstymą šalyje.“

Antra. Federalinė valdžia kartu su nafta išgaunančių provincijų bei regionų valdžia, turi kartu formuoti naftos ir dujų sektoriaus vystymo strategiją, kuri labiausiai atitiktų Irako gyventojų poreikius. “

Akivaizdu, kad šių straipsnių autoriai bandė nustatyti bendrus principus, pagal kuriuos bus paskirstomos pajamos iš naftos. Ekspertai šį straipsnį vertina labai prieštaringai¹¹⁴. Viena vertus, šiame straipsnyje sakoma, kad pajamos bus paskirstomos atsižvelgiant į gyventojų skaičių provincijose. Atrodytų, jog kiekvienam individui, nesvarbu, ar jis kurdas ar arabas, sunitas ar šiitas, skiriama pajamų dalis bus vienoda. Kita vertus, tas pats straipsnis sako, kad centrinė vyriausybė bendradarbiaus ir regionai bendradarbiaus išgaunant naftą iš esamų gręžinių. Kyla klausimas, o kaip gi bus dalinamasi nafta išgauta iš naujų gręžinių? Ir kam priklausys tie gręžiniai? Deja, konstitucija neduoda atsakymų į šiuos klausimus.

2007 metų pavasarį buvo paskelbta, kad iš visų etninių grupių atstovų sudaryta komisija parengė Irako naftos įstatymą. Man nepavyko rasti šio įstatymo projekto teksto man suprantama kalba. Tačiau perskaitęs kelis straipsnius (Stratfor, CFR) šia tema, padariau išvadą, kad įstatymo projekte siūloma:

- Įpareigoti federacinius vienetus pervesti į centrinę išdą dalį lėšų, gautų iš prekybos nafta;
- Suteikti centriniai valdžiai teisę paskirstyti pajamas gautas už naftą visoms aštuoniolikai provincijų atsižvelgiant į gyventojų skaičių.
- Regioninėms vyriausybėms palikti teisę valdyti esamus bei būsimus naftos gręžinius;
- Sukurti federalinę komisiją, kuri prižiūrėtų visus būsimus naftos sandėrius bei peržiūrėtų S. Huseino režimo metu sudarytus susitarimus;
- Sukurti Nacionalinę naftos kompaniją, kuri vystytų naftos gavybą bei jos eksportą;

Išvardintos įstatymo projekto nuostatos leidžia daryti prielaidą, kad Naftos įstatymo pagalba Irake bus sukurtas vertikalusis materialinių išteklių paskirstymo mechanizmas. Tačiau atkreipkime dėmesį į tai, kad šis įstatymas dar nėra priimtas. Nežiūrint į tai, kad projektą patvirtino visi jį rengusios komisijos nariai, dar nėra aišku, ar jis bus priimtas Irako parlamente. Numatyta, kad Naftos įstatymas turi būti priimtas iki šių metų gegužės 31 d. Tačiau ekspertai abejoja, ar šis įstatymas bus priimtas laiku¹¹⁵. Paskutiniu metu pasirodę pranešimai, kad Kurdų regioninės vyriausybės atstovai rengiasi

¹¹⁴ Lionel Beehner, „IRAQ: Drafting the Constitution“. 2005. < <http://www.cfr.org> > [Žiūrėta 2007 05 03]

¹¹⁵ Ten pat.

blokuoti įstatymo priėmimą, tik dar labiau sustiprina šiuos spėjimus¹¹⁶. Kurdai nėra patenkinti įstatymo nuostata, kuri numato Nacionalinės naftos kompanijos atkūrimą. Jų teigimu, ši kompanija S. Huseino režimo metu atimdavo iš Irako Kurdistano gyventojų visus gamtinius išteklius. Manoma, jog tikroji kurdų ketinimo blokuoti įstatymo priėmimą priežastis yra jų nenoras dalintis su centrine valdžia pajamas, kurios bus gaunamos pardavus naftą. Šio regiono atstovai siekia turėti savo atskirą naftos išdą¹¹⁷. Tokiu būdu, Naftos įstatymo priėmimo Irako parlamente galimybės yra labai miglotos. **Tenka konstatuoti faktą, kad nežiūrint į tai, jog yra bandoma sukurti vertikaliojo bei horizontaliojo paskirstymo mechanizmus, kol kas Irake jie realiai neveikia ir nėra aišku kada tokie mechanizmai bus sukurti.** Remdamasis šia išvada, tyrimo lentelės (12 priedas) skiltyse „Ar yra sukurtas (numatytas) vertikaliojo paskirstymo mechanizmas?“ bei „Ar yra sukurtas (numatytas) horizontaliojo paskirstymo mechanizmas?“ pažymiu atsakymus „NE“.

¹¹⁶ Stratfor, „Iraq: Kurdish Lawmakers Will Try To Block Law“. 2007 05 02. < <http://www.stratfor.com> > [Žiūrėta 2007 05 15]

¹¹⁷ Stratfor, „Iraq: Kurds To Discuss Oil Law“. 2007 05 11. < <http://www.stratfor.com> > [Žiūrėta 2007 05 15]

Išvados

Šiame magistriniame darbe buvo atlikta federacinio Irako modelio stabilumo perspektyvų analizė. Atliekant federalizmo teorinę analizę, buvo nustatyti pagrindiniai penki veiksniai lemiantys federacinių valstybių stabilumą:

1. Tinkamas galių paskirstymas federacijos viduje;
2. pakankama gyventojų abipusė simpatija;
3. federacinių regionų santykinė galia;
4. federacinių regionų išteklių santykinis vienodumas;
5. materialinės gerovės (finansinių išteklių) paskirstymas šalyje.

Remiantis Irake vykstančius procesų bei įvairių etnines grupes atstovaujančių partijų siekių bei veiksmų analize galima teigti, jog federacinių Irako vienetų formavimas yra vykdomas tokiu būdu, kuris labiausiai patenkina kurdų bei arabų šiitų etninių grupių interesus. Tuo tarpu, į arabų sunitų etninės grupės poreikius praktiškai neatsižvelgiama.

Tyrimo metu prognozuojama, kad būsimąją Irako federaciją sudarys trys, etniniu pagrindu sukurti, federaciniai regionai: šiitų federacinis regionas, kurdų federacinis regionas, arabų sunitų regionas. Tikėtina, kad šiitų federacinį regioną sudarys devynios provincijos: Al Basra, Maysan, Al Muthana, Dhi Qar, An Najaf, Babil, Wasit, Karbala ir Qadisiyah. Kurdų federacinį regioną sudarys šešios provincijos: Arbil, Dahuk, As Sulaymaniyah, Diyala, Ninawa ir At Tamim. Tuo tarpu, arabų sunitų regionas apims tik dvi provincijas: Anbar ir Salahadeen.

Įvertinus federacinio Irako stabilumą įtakančius veiksnius, paaiškėjo, kad iš pasirinktų dešimties tyrimo rodiklių, tik trys iš jų parodė, kad federacinė Irako valstybė bus stabili: t. y. Irako konstitucija tiksliai paskirsto federacines galias, Irako konstitucija sukuria nepriklausomą federacinį arbitražą, kurio sprendimai yra galutiniai, nė vienas iš galimų Irako federacinių regionų nesugebėtų savarankiškai apsiginti nuo karinės agresijos.

Kiti tyrimo rodikliai parodo, jog federacinio Irako stabilumas išlieka kvestionuojamas. Irako konstitucijoje yra numatyti mechanizmai, pagal kuriuos gali kurtis federaciniai vienetai, bet nenurodytos jų kūrimosi ribos. Tokiu būdu, etninėms grupėms paliekama galimybė varžytis dėl dominavimo atskirose Irako provincijose. Kol nėra galutinio valstybės padalinimo į tiksliai apibrėžtus federacinius regionus, tol arabai sunitai ir šiitai gali bandyti vienoje ar kitoje provincijoje įgyti daugumą ir pasinaudodami konstitucijoje numatytomis procedūromis įtraukti ją į savo regioną. Destabilizuojančiais faktoriais laikoma ir tai, jog Irako visuomenė yra susiskaldžiusi išilgai religinių linijų (religija nėra visuomenę vienijantis veiksnys); Irake nėra nė vienos politinės partijos, kuri

vienytų visų etninių/religinių grupių atstovus; būsimi Irako federaciniai regionai nėra lygūs savo turimais ištekliais; Nagrinėti Irako teisiniai aktai nenustato tikslaus vertikaliojo materialinės gerovės paskirstymo mechanizmo.

Tyrimo metu, vienas iš tyrimo rodiklių – kalba, buvo priskirtas prie federacinę Irako valstybę destabilizuojančių veiksnių, nors tai ne visiškai atitinka esamą situaciją. Toks pasirinkimas buvo sąlygotas tyrimo metodo specifikos.

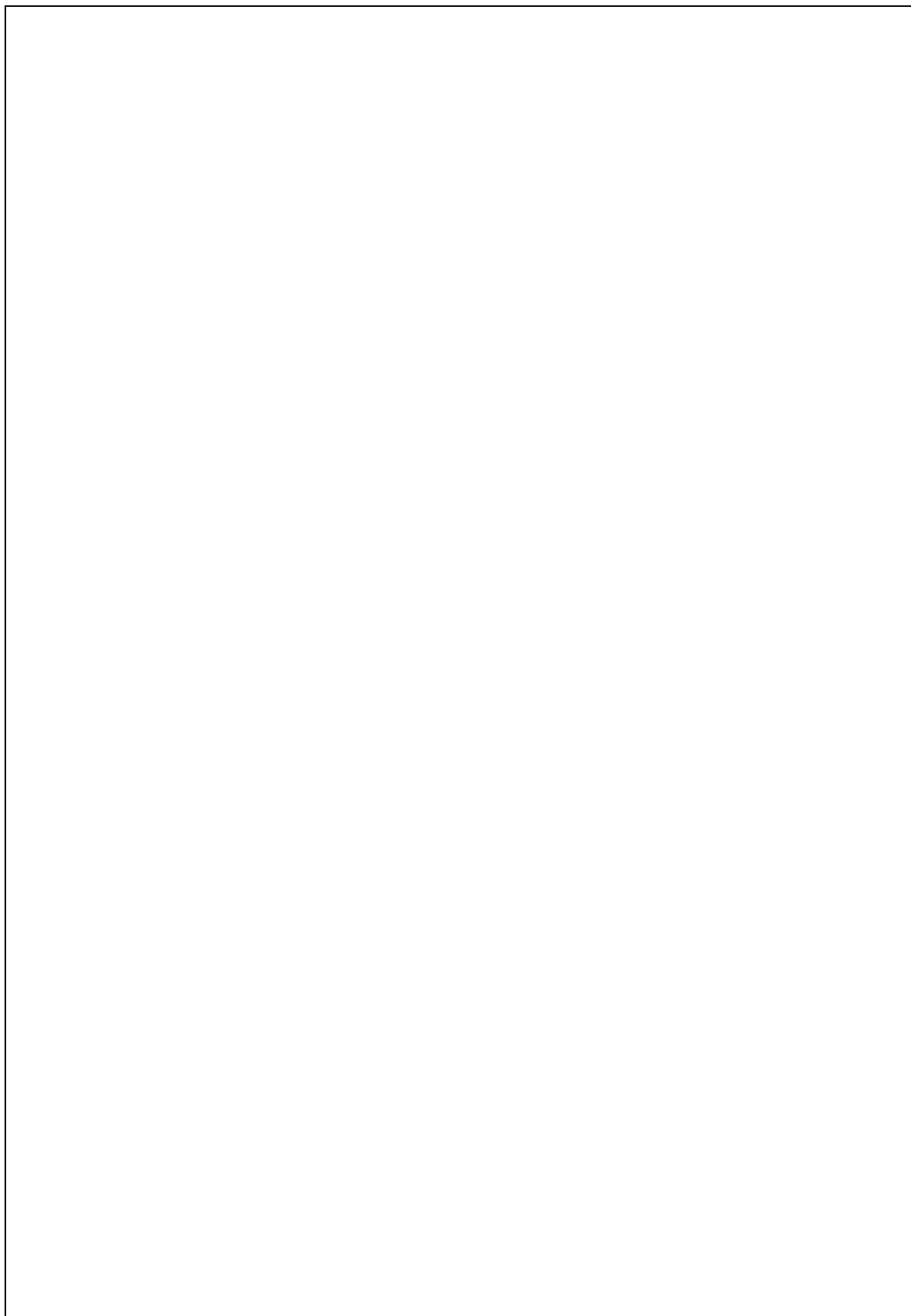
Remiantis šiomis išvadomis, galima teigti, kad pagrindinė tyrimo hipotezė: *Atskirų Irako regionų socialinių, politinių, kultūrinių, ekonominių bei karinių veiksnių bendrumo trūkumas lemia tai, kad federacinė Irako valstybė nebus stabili, visiškai pasitvirtino.*

Irako federacijos nestabilumą lemiančius veiksnius galima suskirstyti į dvi grupes:

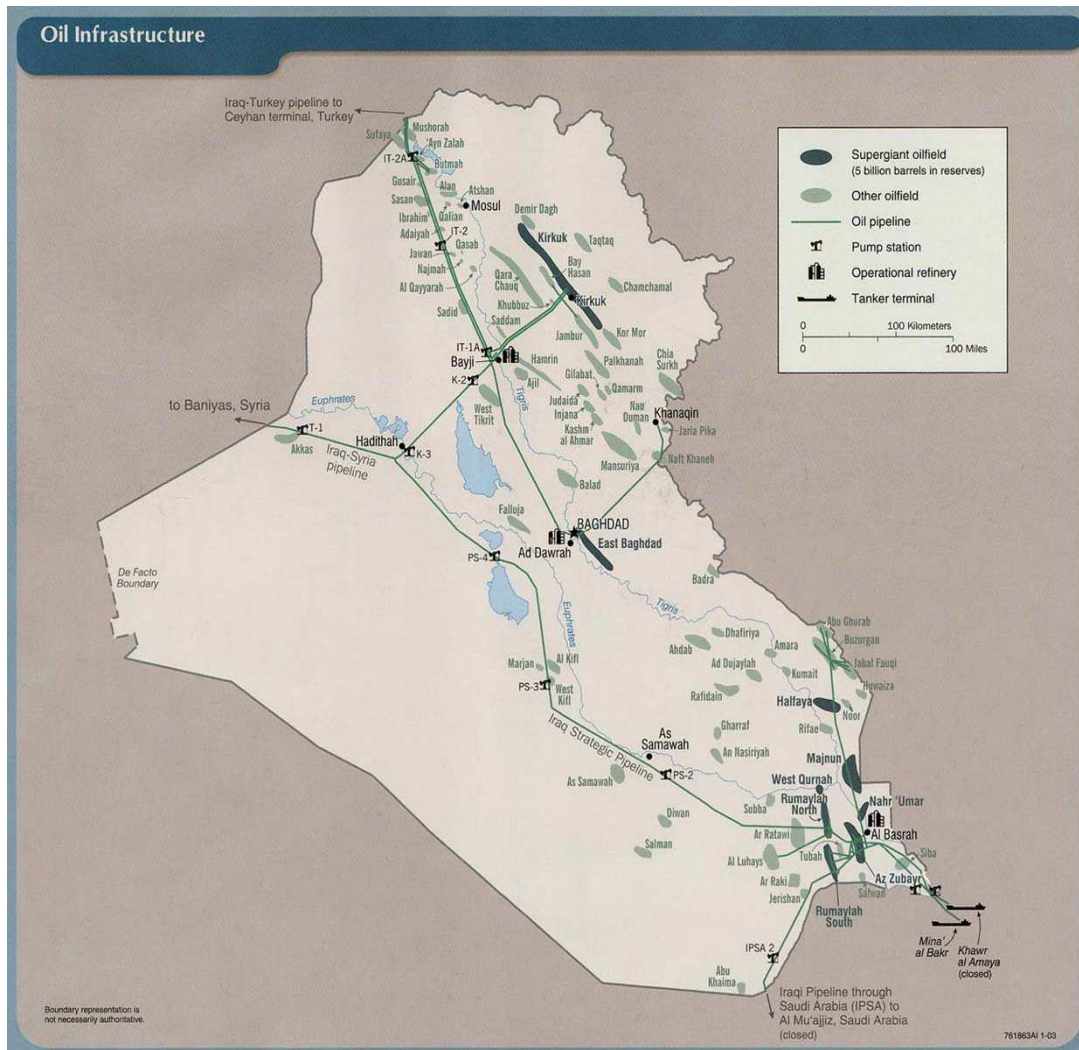
1) Veiksniai, kurių neįmanoma pakoreguoti (federacinių regionų išteklių disbalansas, religiniai nesutarimai). Šiuos veiksnius galima būtų pavadinti įgimtomis Irako federacijos ydomis;

2) Veiksniai, kurie buvo sukurti dirbtinai (nenustatytos tikslios federacinių regionų ribos, nesukurti materialinės gerovės paskirstymo mechanizmai ir kt.). Šios grupės veiksnius galima koreguoti. Todėl, siekiant užtikrinti būsimos federacinės valstybės stabilumą, būtina:

1. Panaikinti konstitucijos nuostatą, leidžiančią Irako provincijoms jungtis į didesnius regionus;
2. Federacinę valstybę kurti esamo administracinio suskirstymo pagrindu, kiekvienai provincijai suteikiant federacinio vieneto teises.
3. Naftos išteklių eksploatavimą perduoti išskirtinai centrinei valdžiai.
4. Sukurti skaidrų materialinės gerovės paskirstymo mechanizmą, kuris įpareigotų centrinę valdžią sąžiningai paskirstyti iš naftos gavybos gautas pajamas. Materialinė gerovė federaciniams vienetams galėtų būti paskirstoma atsižvelgiant į kiekvieno regiono gyventojų skaičių arba vadovaujantis nepriklausomos ekspertų komisijos sprendimu.

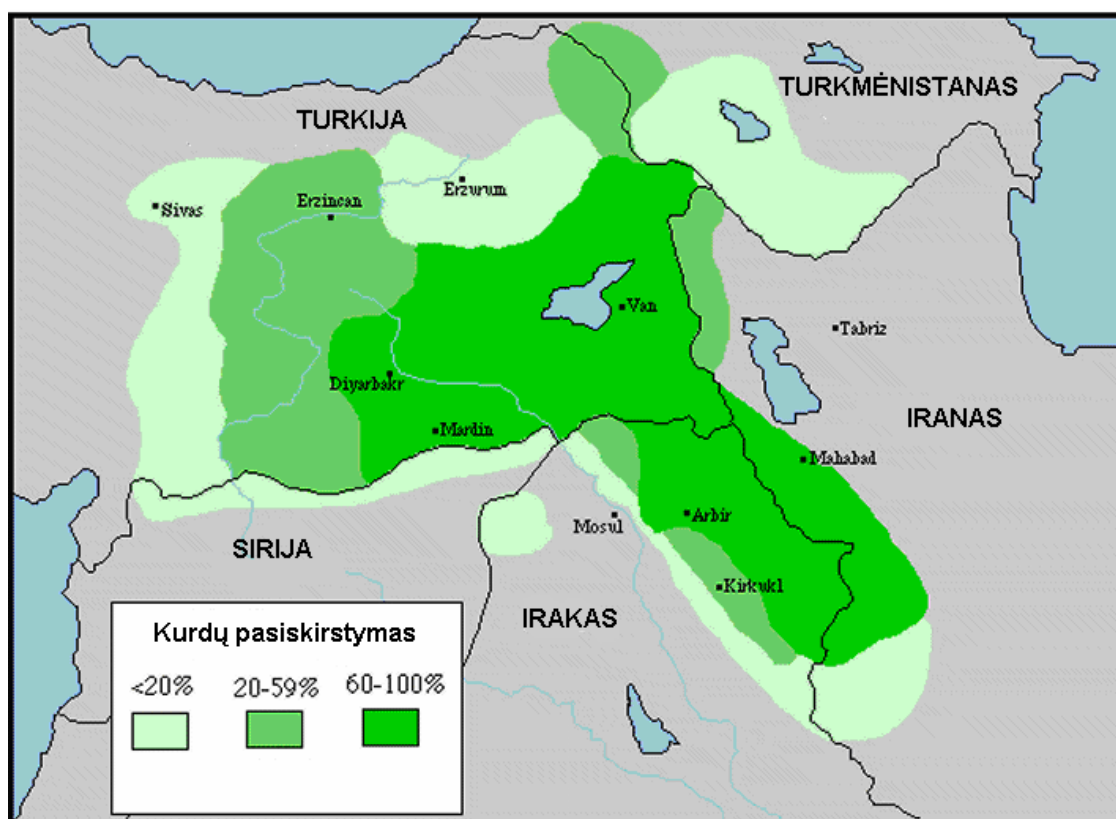

Irako naftos telkiniai*

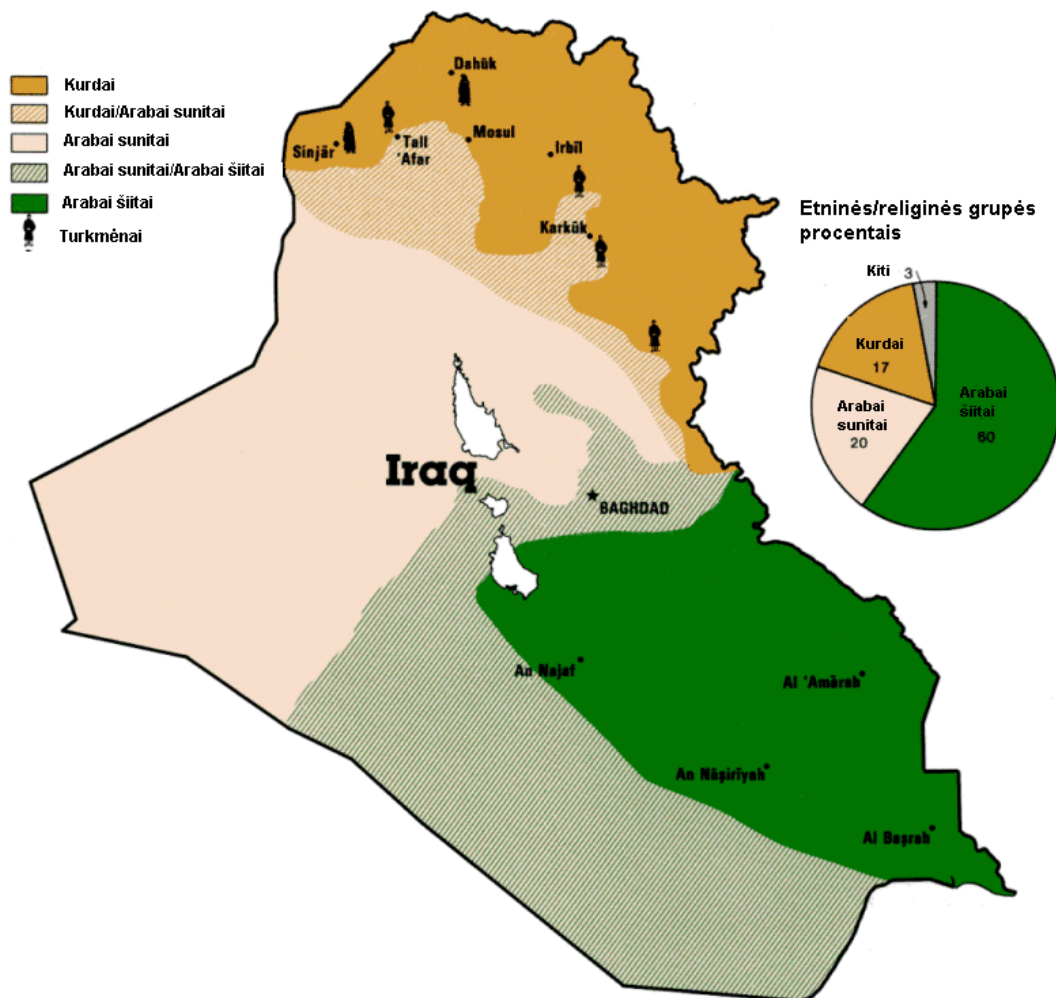
* Duomenys paimti iš GlobalSecurity.org < <http://www.globalsecurity.org> >

Kurđų etninės grupės ribos regione*

* Duomenys paimti iš GlobalSecurity.org < <http://www.globalsecurity.org> >

Etninės / religinės grupės Irake*

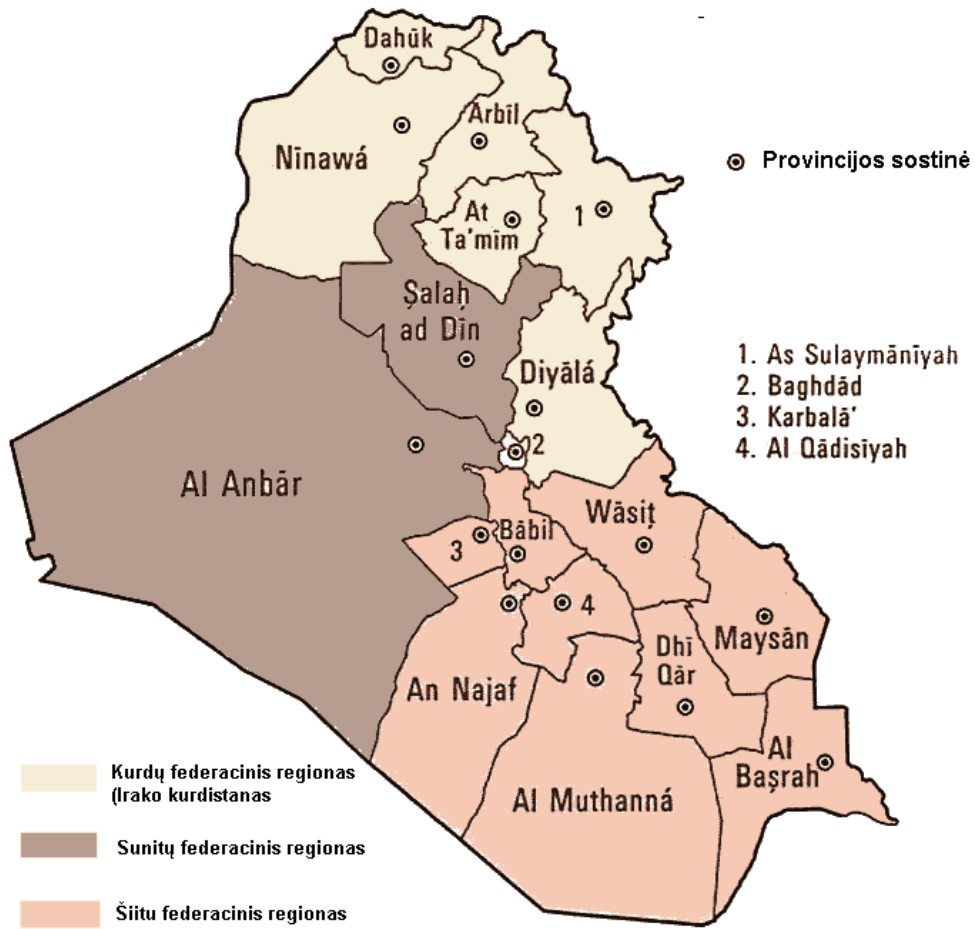

* Duomenys paimti iš GlobalSecurity.org < <http://www.globalsecurity.org> >

Pagrindinės šiitų politinės partijos

Politinis veikėjas	Sistani	Sadr	SCIRI	Fadila	DAWA
Rėmėjai	Religinė visuomenė	Varguomenė, jaunimas	Iranas	Regiono miesto gyventojai	Galimai Iranas
Sudėtis	Irakiečiai/iraniečiai	Irakiečiai	Irakiečiai/iraniečiai	Irakiečiai	Irakiečiai/iraniečiai
Lyderis	Ali Sistani	Muktada Sadras	Muhamadas al Hakimas		Muhamadas al Nasiri
Kontroliuojami miestai	Nadžafas	Nadžafas, Kufa, Sadr City (Bagdadas)	Kutas, Bakuba	Basra	Nasirija
Ideologija	Anti Khomeiniška	Anti Khomeiniška	Khomeini		Pro Sadriška
Pasisako už Islamo valstybę	Ne	Taip	Taip		Taip
Ginkluoti būriai	Ne	Taip	Taip	Taip	Taip
Požiūris į valstybės struktūrą.	Palaiiko federalinės valstybės modelį	Pasisako už unitarinę valstybę	Pasisako už šiitų super regiono sukūrimą (visi šiitai viename regione)	Pasisako už trijų provincijų šiitų federalinio regiono sukūrimą.	Pasisako už šiitų super regiono sukūrimą (visi šiitai viename regione)

Irako federaciniai regionai

2005 metų konstitucinio referendumo rezultatai*

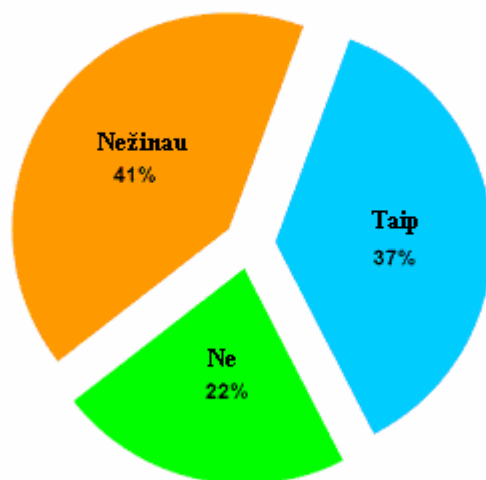
Provincija	Taip	Ne	Taip %	Ne %	Viso
Anbar	7908	252011	3.04%	96.96%	259,919
Salahaddeen	93,086	417,066	18.25%	81.75%	510,152
Baghdad	1647763	472852	77.70%	22.30%	2,120,615
Sulaymania	716,210	7,513	98.96%	1.04%	723,723
Ninewa	322,869	395,889	44.92%	55.08%	718,758
Dhouk	385808	3390	99.13%	0.87%	389,198
Diyala	244537	232443	51.27%	48.73%	476,980
Erbil	825,251	5,319	99.36%	0.64%	830,570
Kirkuk	341426	201262	62.91%	37.09%	542,688
Misan	248452	5615	97.79%	2.21%	254,067
Muthana	183202	2508	98.65%	1.35%	185,710
Najaf	286898	12522	95.82%	4.18%	299,420
Theqar	450,509	13,201	97.15%	2.85%	463,710
Qadissiya	287,478	9,698	96.74%	3.26%	297,176
Babil	514,207	29,572	94.56%	5.44%	543,779
Karbala	255611	9063	96.58%	3.42%	264,674
Basrah	663,500	27,524	96.02%	3.98%	691,024
Wasit	268,081	12,047	95.70%	4.30%	280,128
Viso:	7,742,796	2,109,495	78.59%	21.41%	9,852,291

	Šiitų provincijos
	Sunitų provincijos
	Kurdų provincijos
	Mišri provincija

* Nepriklausomos Irako rinkimų komisijos duomenys

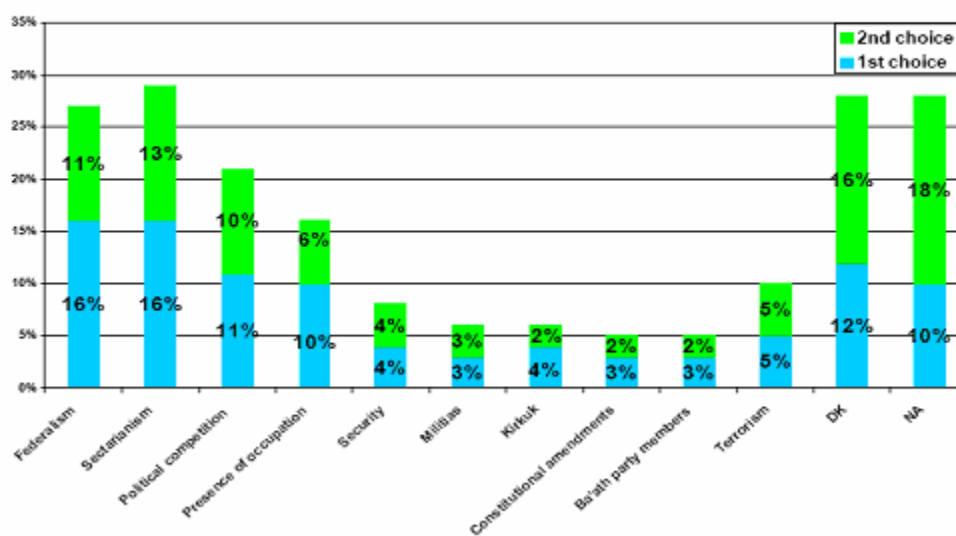
Irako gyventojų nuomonės apklausų rezultatai*

Ar manote, kad šiuo metu yra rimtų kliūčių nacionaliniam susitaikymui Irake?

48

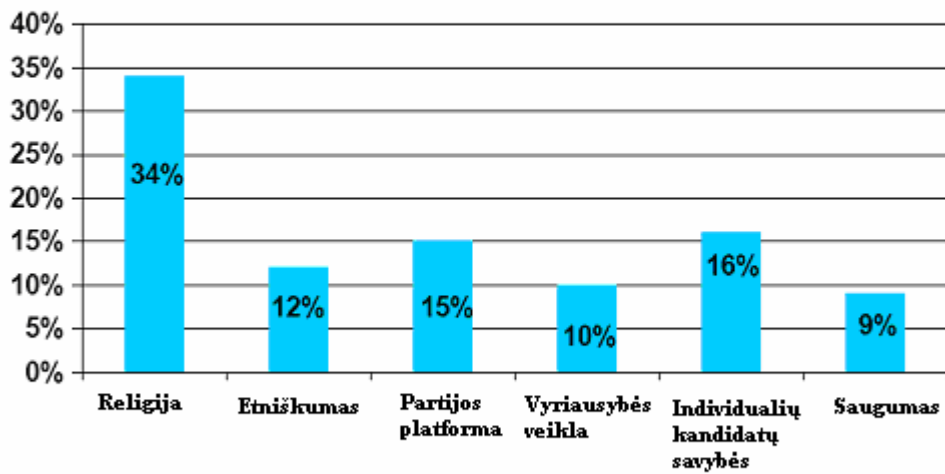
Jei manote, kad yra rimtų priežasčių, kurios trukdo nacionaliniam susitaikymui, išvardinkite dvi pagrindines priežastis.

49

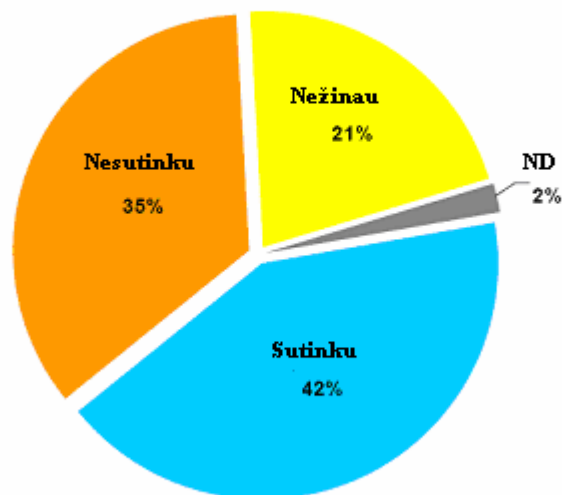
* International Republican Institute duomenys

Koks veiksnys turėjo daugiausiai įtakos jūsų pasirinkimui 2005 metų parlamento rinkimuose?

53

Žvelgdami į sekantį rinkimų ciklą, ar pritartumėte teiginiui, kad „politikai turi daugiau apeliuoti į religiją ar etniškumą“?

31

Pagrindinės Irako politinės partijos*

1 lentelė

Partija		Etninė grupė	Gavo balsų	Balsai procentais	Gavo vietų parlamente
1.	United Iraqi Alliance	2/3 Šiitai, 1/3 kurdai, arabai sunitai	4,075,292	48.19%	140
2.	Democratic Patriotic Alliance of Kurdistan	Kurdai	2,175,551	25.73%	75
3.	Iraqi List	Šiitai	1,168,943	13.82%	40
4.	The Iraqis	Sunitai	150,680	1.78%	5
5.	Iraqi Turkmen Front	Turkmėnai	93,480	1.11%	3
6.	National Independent Cadres and Elites	Šiitai	69,938	0.83%	3
7.	People's Union		69,920	0.83%	2
8.	Islamic Group of Kurdistan	Kurdai	60,592	0.72%	2
9.	Islamic Action Organization In Iraq - Central Command	Šiitai	43,205	0.51%	2
10.	National Democratic Alliance		36,795	0.44%	1
11.	National Rafidain List	Asirai	36,255	0.43%	1
12.	Reconciliation and Liberation Bloc	Sunitai	30,796	0.36%	1

* Nepriklausomos Irako rinkimų komisijos duomenys

Rinkimų rezultatai pagal provincijas

2 lentelė

	Anbar	Salahdeen	Baghdad	Sulaymania	Ninewa	Dohuk	Diyala	Erbil	Kirkuk	Misan	Muthana	Najaf	Theqar	Qadissiya	Babil	Karbala	Basrah	Wasit
KCL - kurdai				87%	19%	90%	13%	95%	52%									
IAF - sunitai	74%	34%	19%		37%		37%								6%		5%	
INL ir NCC - nacionalistai	3%	11%	14%		11%		12%		5%	4%	4%	8%	11%	9%	9%		11%	8%
UIA - šiitai			59%				22%			87%	86%	82%	87%	81%	76%	76%	78%	81%

Sunitų provincijos

Kurdų provincijos

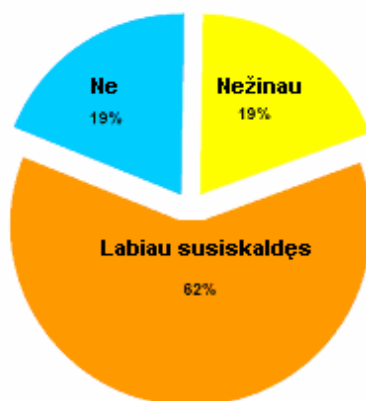
Šiitų provincijos

Mišri provincija

1 diagrama

Ar Jūs manote, kad šiuo metu Irakas yra labiau politiškai susiskaldęs nei praeityje?

37

Kaimyninių valstybių „kovos rikiuotės“*

1 lentelė

	Turkija	Sirija	Jordanija	Iranas	Kuveitas	Saudo Arabija
Gyventojų skaičius	71 mln.	19 mln.	5,7 mln.	71 mln.	2,9 mln.	24,5 mln.
Kariuomenės dydis	517 tūkst.	200 tūkst.	88 tūkst.	345 tūkst.	16 tūkst.	124 tūkst.
Sunkioji ginkluotė	~ 9000 vnt. šarvuotos technikos bei ~ 2600 vnt. artilėrijos pabūklų	~ 5700 vnt. šarvuotos technikos bei ~ 2900 vnt. artilėrijos pabūklų	~ 1200 vnt. šarvuotos technikos bei ~ 1300 vnt. artilėrijos pabūklų	~ 3000 vnt. šarvuotos technikos bei ~ 1500 vnt. artilėrijos pabūklų	~ 900 vnt. šarvuotos technikos bei ~ 200 vnt. artilėrijos pabūklų	~ 4000 vnt. šarvuotos technikos bei ~ 600 vnt. artilėrijos pabūklų
Paruošimo lygis	Aukštas	Aukštas	Aukštas	Vidutinis	Vidutinis	Vidutinis
Kovinė patirtis	Turi plataus masto kovinių veiksmų patirties.	Turi plataus masto kovinių veiksmų patirties.	Turi tarptautinių taikos palaikymo misijų patirties. Ribota kovinių veiksmų patirtis.	Turi plataus masto kovinių veiksmų patirties.	Turi plataus masto kovinių veiksmų patirties.	Neturi plataus masto kovinių veiksmų patirties.

* Duomenys surinkti iš Jane's Sentinel < <http://www.janes.com.proxy.www.merln-europe.org> >

Kovinių rikiuočių palyginimo rezultatai

2 lentelė

Valstybė/regionas	Gyventojų skaičius	Kariuomenės dydis	Sunkioji ginkluotė	Paruošimo lygis	Kovinė patirtis	Vietovė	Santykis
Turkija	1	1	1	1	1		5
Irako Kurdistanas				1	1	2	4

Valstybė/regionas	Gyventojų skaičius	Kariuomenės dydis	Sunkioji ginkluotė	Paruošimo lygis	Kovinė patirtis	Vietovė	Santykis
Iranas	1	1	1		1		4
Irako Kurdistanas				1	1	2	4

Valstybė/regionas	Gyventojų skaičius	Kariuomenės dydis	Sunkioji ginkluotė	Paruošimo lygis	Kovinė patirtis	Vietovė	Santykis
Sirija	1	1	1	1	1		5
Irako Kurdistanas				1	1	2	4

Valstybė/regionas	Gyventojų skaičius	Kariuomenės dydis	Sunkioji ginkluotė	Paruošimo lygis	Kovinė patirtis	Vietovė	Santykis
Iranas	1	1	1	1	1	2	7
Šiitų regionas					1		1

Valstybė/regionas	Gyventojų skaičius	Kariuomenės dydis	Sunkioji ginkluotė	Paruošimo lygis	Kovinė patirtis	Vietovė	Santykis
Kuveitas			1	1	1	2	5
Šiitų regionas	1	1					2

Valstybė/regionas	Gyventojų skaičius	Kariuomenės dydis	Sunkioji ginkluotė	Paruošimo lygis	Kovinė patirtis	Vietovė	Santykis
Sauda Arabija	1		1	1	1	2	5
Šiitų regionas		1					2

Valstybė/regionas	Gyventojų skaičius	Kariuomenės dydis	Sunkioji ginkluotė	Paruošimo lygis	Kovinė patirtis	Vietovė	Santykis
Sirija	1	1	1	1	1	2	7
Arabų sunitų regionas				1	1		2

Valstybė/regionas	Gyventojų skaičius	Kariuomenės dydis	Sunkioji ginkluotė	Paruošimo lygis	Kovinė patirtis	Vietovė	Santykis
Jordanija	1	1	1	1	1	2	7
Arabų sunitų regionas				1	1		2

Valstybė/regionas	Gyventojų skaičius	Kariuomenės dydis	Sunkioji ginkluotė	Paruošimo lygis	Kovinė patirtis	Vietovė	Santykis
Sauda Arabija	1	1	1	1		2	6
Arabų sunitų regionas				1	1		2

Irako provincijose išgaunamos naftos kiekis bei jos atsargos*

	Anbar	Salahaddeen	Baghdad	Sulaymania	Ninewa	Dohuk	Diyala	Erbil	Kirkuk	Misan	Muthana	Najaf	Theqar	Qadissiya	Babil	Karbala	Basrah	Wasit	
Naftos telkinių kiekis		1	1		3		1	1	4	2							10		
Naudojamų telkinių atsargos (mln. barelių)		500	6,500		1,040		30	2,200	12,350	2,650							61,360		
Išgaunamos naftos kiekis (tūkst. barelių per dieną)		25	20		30		10	30	570	40							1800		
Išgaunamos naftos dalis (procentais)	~ 0,9		~ 0,7	~ 25						~ 72									
Papildomai galima išgauti naftos (tūkst. barelių per dieną)		20	80		115		10	70	155	100							1700		
Išžvalgytos naftos atsargos (mln. barelių)		2,725	6,500		3,510		650	3,160	13,475	8,500	20	200	5,070			340	65,810	1,350	
Išžvalgytų naftos atsargų dalis (procentais)	~ 2,5		~ 6	~ 18						~ 73									

Sunitų provincijos

Kurdų provincijos

Šiitų provincijos

Mišri provincija

* Duomenys surinkti iš Iraq Revenue Wach < <http://www.iraqrevenuewatch.org> >

Tyrimo lentelė

Veiksniai	TAIP (Stabili)	NE (Netabili)
<i>Tinkamas galių paskirstymas federacijos viduje.</i>		
Ar apibrėžti federaciniai vienetai?		X
Ar konstitucijoje paskirstytos galios?	X	
Ar konstitucijoje nustatytas konfliktų sprendimo mechanizmas?	X	
<i>Abipusė simpatija šalies gyventojų tarpe.</i>		
Ar yra simpatija religijos pagrindu?		X
Ar yra simpatija bendros kalbos pagrindu?		V
Ar yra vienijanti politinė institucija?		X
<i>Federacinių regionų santykinė galia.</i>		
Ar bent vienas iš federacinių regionų yra pakankamai stiprus, kad savarankiškai galėtų apsiginti nuo karinės agresijos?	X	
<i>Federacinių regionų išteklių santykinis vienodumas.</i>		
Ar bent vienas iš federacinių regionų savo ištekliais bus žymiai turtingesnis už kitus regionus?		X
<i>Materialinės gerovės (finansinių išteklių) paskirstymas šalyje.</i>		
Ar yra sukurtas (numatytas) vertikaliojo paskirstymo mechanizmas?		X
Ar yra sukurtas (numatytas) horizontaliojo paskirstymo mechanizmas?		X
Viso:	3	6,5

Literatūros sąrašas

1. Auer Andreas, "The constitutional scheme of federalism". *Journal of European Public Policy*, 12:3, 2005, 419–431;
2. Alterman Jon B., „The Real Shi‘a-Sunni Conflict“. *CSIS, Middle East Notes and Comment*. Washington: CSIS, 2007. <<http://www.csis.org/mideast/>>;
3. Alhakim Sayyed Abdul Aziz, President of the SCIRI, „Reconciling Iraq“. Pranešimas konferencijoje „Reconciling Iraq: The Perspective of HE Sayyed Abdul Aziz Alhakim“. Vašingtonas, 2006 gruodžio 4 d.;
4. al-Khalidi Ashraf , Victor Tanner, “Sectarian Violence: Radical Groups Drive Internal Displacement in Iraq“. The Brookings Institution – University of Bern. Vašingtonas, 2006. < <http://www.brookings.edu> >;
5. al-Mehaidi Kamil, „Geographical Distribution of Iraqi Oil Fields And Its Relation with the New Constitution“. Iraq Revenue Watch. <<http://www.iraqrevenuewatch.org/reports/052706.pdf>>;
6. al-Sammawy Ali, „Iraq’s History Page“, Iraq’s History Page. <<http://www.angelfire.com/nt/Gilgamesh/history.html>>;
7. Beehner Lionel, „Why Sunnis Don't Support Iraq’s Constitution“. Council on Foreign Relations, 2005. <<http://www.cfr.org>>;
8. Beehner Lionel, „IRAQ: Drafting the Constitution“. Council on Foreign Relations, 2005. < <http://www.cfr.org> >;
9. Council on Foreign Relations, „The unknown enemy“. Council on Foreign Relations. <<http://www.cfr.org>>;
10. Cordesman Anthony H., Arleigh A. Burke, “Iraqi Force Development and the Challenge of CivilWar”.. Washington: CSIS, 2007. <<http://www.csis.org>>
11. CIA, „Iraq“, The World Factbook. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook>>;
12. China Daily, „Shiite leader endorses federated Iraq“. <<http://www.chinadaily.com.cn>>;
13. Dawde Soran, „Ethnic Split in Kirkuk Council“. Turkish Weekly.2005. <<http://www.turkishweekly.net>>;
14. Dodge Toby, „The Causes of US Failure in Iraq“. Council on Foreign Relations .<<http://www.cfr.org>>
15. Elmer, “Federalism”. The Social Science Resource Center <<http://www.socialsciencedictionary.org/index.php?title=Federalism>>;

16. Globalsecurity, „Iraq political parties“. <<http://www.globalsecurity.org/military/world/iraq/party.htm>>;
17. Global Security, „Al-Mahdi Army / Active Religious Seminary / Al-Sadr's Group“. <<http://www.globalsecurity.org>>;
18. Herperger Dwight, „Distribution of Powers and Functions in Federal Systems“. Institute of Intergovernmental Relations Queen's University, Kanada, 1991;
19. International Republican Institute, „Survey of Iraqi Public Opinion“. 2006. <http://ugar.senate.gov/iraq/pdf/IRI_Survey.pdf>;
20. Independent Electoral Commission of Iraq, „Final report of The IECI on the Referendum Audit Process“. 2005 <<http://www.ieciraq.org/English>>;
21. International Crisis Group, “Iraq and the Kurds: The Brewing Battle over Kirkuk”. *Middle East Report*, N°56, 2006;
22. International Crisis Group, “Iraq: Allaying Turkey's Fears Over Kurdish Ambitions”. *Middle East Report*, N°35, 2005;
23. Kurdistan Regional Government oficialus interneto puslapis <www.krg.org>;
24. Klimaitė Rasa, „Kalbų įvairovė Europos integracijos procese“. *Filosofija. Sociologija*. Vilnius. 2004, Nr. 2;
25. McLean Iain, „Fiscal Federalism in Australia“. 2002. <www.nuff.ox.ac.uk/Users/McLean/Fiscal%20Federalism%20in%20Australia.pdf>;
26. Moreno Luis, „Ethnoterritorial Concurrence and Imperfect Federalism in Spain“. Instituto de Estudios Sociales Avanzados (CSIC), Working Paper 93-10 <<http://www.iesam.csic.es/doctrabl/dt-9310.pdf>>;
27. Mill John Stuart, „Representative Government“. <<http://philosophy.eserver.org/mill-representative-govt.txt>>;
28. Nasr Vali, „Prepared Testimony before the Senate Committee on Foreign Relations“. Council on Foreign Relations, 2007. <www.cfr.org>;
29. Nasr Vali interviu televizijos kanalui PBS, 2006 rugpjūčio 3 d. <<http://www.pbs.org>>;
30. Peltier Isaac J., „Surrogate Warfare: The Role of U.S. Army Special Forces“. US School of Advanced Military Studies, 2005;
31. Rotchild Irwing, „Induction, deduction, and the scientific method“. Cleveland, 2006. <www.ssr.org/Documents/2006-01-04Induction2.pdf>;
32. Stanford Encyclopedia of Philosophy, “Federalism”, 2005. <<http://plato.stanford.edu/entries/federalism>>;

33. Stratfor, „Iraq, the Constitution and the Fate of a President“. October 13, 2005;
34. Stratfor, „Full Text of Iraqi Constitution - Part I“. October 26, 2005. <www.stratfor.com>;
35. Stratfor, „Full Text of Iraqi Constitution - Part II“. October 26, 2005. <www.stratfor.com>;
36. Stratfor, „Geopolitical Diary: Is the al-Sadrite Movement Imploding?“. 2007. <www.stratfor.com>;
37. Stratfor, „Iraq: Kurdish Lawmakers Will Try To Block Law“. 2007. <www.stratfor.com>;
38. Stratfor, „Iraq: Kurds To Discuss Oil Law“. <www.stratfor.com>;
39. Stratfor, „Shiite Mosque Bombing in Iraq: Insurgents at Work?“. 2006. <www.stratfor.com>;
40. Stratfor, „Iraq: Differences in Training and Motivation“. 2004. <www.stratfor.com>;
41. Sharp Jeremy M., „Iraq’s New Security Forces: The Challenge of Sectarian and Ethnic Influences“. <<http://fpc.state.gov/documents/organization/46411.pdf>>;
42. Sirkeci Ibrahim, „Turkmen in Iraq and International Migration of Turkmen“. University of Bristol, 2005;
43. Vaitkevičiūtė Valerija, *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Žodynas, 1999;
44. Verrelli Nadia, „Federalism: a theory“. 2005. <www.cpsa-acsp.ca/papers-2005/Verrelli.pdf>;
45. Visser Reidar, „Another Iraq Deadline Passes“. 2006. <<http://historiae.org/Regions.asp>>;
46. U.S. Department of the Army, „Country Studies“, <<http://countrystudies.us/iraq>>;
47. US Army Intelligence Center, „Intelligence Analysis“. Fort Huachuca, 2000;
48. Welsh May, „Sadr City: Support from the poor“. Aljazeera.net, 2004. <<http://english.aljazeera.net>>.

Summary

The question of Iraq has been analyzed since the very beginning of the Gulf War I. After the terrorist attacks on the 11 September, 2001, when USA declared war against the international terrorism, the question of Iraq again became one of the main discussions objects in the international discourse. Noteworthy is the State of the Union Address, delivered by the President of the USA G.W. Bush on the 29 January, 2002, where this country is labeled as the “axis of evil”, and removal of its leader S. Hussain’s regime is promoted at the international level.

Importance of this research is illustrated by the still unsolved dilemma of Iraq’s future. The 23 May, 2003 coalition, commanded by the USA, invaded Iraq and removed the authoritarian regime that was ruling the country. However, by removal of the S. Hussain’s regime, the coalition also ruined the structure, that was maintaining the state of Iraq as a unit. Iraq found itself at the threshold of disintegration that is why the stabilization of Iraq as soon as possible is important to the neighbor countries, USA and the international community.

15 October, 2005, the new constitution of Iraq was passed in a public referendum. In one of the first articles of the constitution it is stated, that Iraq will become a *federal* state. Building of the federal state that began after the pass of the new constitution has been in process up to today, and can take years. That is why, one of the main aims of this Master Thesis is to define, what conditions that the federation model will not become the stabilizing model in the state of Iraq?

The hypothesis raised in this Thesis is: *Lack of intercommunity of social, political, cultural, economical and military elements between the regions of Iraq determines that federal state of Iraq will not be stable.*

Seeking to achieve the aim of this Thesis, three main tasks are formulated:

- To determine the theoretical factors that condition stability of federal states;
- To assess the present political discourse in the state and to set the possible profile of federal Iraq;
- To evaluate the perspective of Iraq’s stability, referring to the factors, that condition stability of federal states, determined in the theoretical part of this Thesis.

The empirical research in this Thesis is done using the method of Competing Hypothesis. The point of this method is analyzing the selected factors and

attributing them to one of the competing hypothesis. The final conclusion for the passage or rejection depends on which hypothesis has more factors supporting it.

This Thesis consists of three main parts. In the first, theoretical part, the theoretical conception of federalism, the reasons for the development of federal states and their constitutions are overviewed.

In the second, i.e., empirical part, prognosis are made for what federal units can Iraq consist of. After the analysis of the processes that take place in Iraq, the aims and actions of various ethnical groups and the political organizations representing these groups, it is defined, that the future federation of Iraq would consist of three federal units, composed on the ethnical basis.

In the third part of the Thesis stability perspectives of the federal Iraq model are analyzed. Factors conditioning stability of federal states, determined in the theoretical part, are chosen as the basis for the analysis in this part. After the analysis, made using the method of Competing Hypothesis, it proved, that six indicators out of ten show, that federal state of Iraq will be unstable.

That is why, it can be definitely stated, that the main hypothesis of this Thesis: *Lack of intercommunity of social, political, cultural, economical and military elements between the regions of Iraq determines that federal state of Iraq will not be stable, proved to be right.*